

PARTIUMI FÜZETEK 31.

EGRI KÖZSÉG

Kismonográfia

Kiss Kálmán

EGRI KÖZSÉG

Kismonográfia

Kiadja
a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság,
a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
és a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség

2004

A sorozatot szerkeszti:
Dukrét Géza

Szövegkorrektúra:
Mihálka Magdolna

Tördelőszerkesztő:
Kraftsikné Petrikó Ildikó

Címlapon: A Fő utca egyik részlete
Hátlapon: A református templom gótikus ablaka

ELŐSZÓ

*„Nem csak azt kell vállalnunk,
amik voltunk és vagyunk, hanem
amik lenni fogunk.”*

Szűkebb pátriánk, Erdély mindig is az a nagy múltú és változatos sorsú földrajzi-történelmi táj volt, amelyet a Kárpátok őriz Máramarostól Brassóig, s onnan az Al-Dunáig, hatalmas tört ívben. Nyugaton a Nagy Magyar Alföld síksága határolja és az ún. Partiumot (Részeket) s a Bánság egy részét is magába foglalja.

A történelem folyamán Erdély különböző államalakulatokhoz tartozott. Itt volt Dácia Provincia, a Római Birodalom része. Később a középkori Magyarország integráns része (erősebb vagy gyengébb török függőségben a magyar korona jogán), majd Habsburg alárendeltségben élő fejedelemség. 1867 után csaknem fél évszázadra ismét egyesült Magyarországgal, s ekkor része lett az Osztrák–Magyar Monarchiának.

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása után – 1918 – és a forradalmat követő trianoni, illetve az azt megerősítő párizsi békeszerződés – 1947 – óta Erdély Románia egyik fontos része.

Sok évszázad óta élnek ebben a hazában magyarok, románok, németek, s mellettük más kisebb etnikumok. Ennek következtében is ez a terület nyelvileg, valójában és kulturálisan különleges helyet foglal el Európában.

A kereszténység felvételének a Kárpát-medence egész népessége a haszonélvezője volt, de különösen a nem magyar népcsoportok, mert az autonómiák védelme alatt – egészen a polgári állam létrejöttéig – eredményesen őrizhették meg önazonosságukat.

A 21. század első évtizedének kezdetén, a nagymérvű európai változások közepette, beszélünk kell a nemzet és a nemzetiségi sors helyéről és múltjáról.

Hasznos dolog lenne, ha egy kisebbségi közösség az iskolában tanulhatná nemzete történelmét, és ezen belül saját szülőföldjének a múltját.

Nemzetiségi létformánk arra készlet mindnyájunkat, hogy visszatekintsünk a múltba és felidézzük a múlt eseményeit, egy közösség életét, küzdelmeit, áldozatkészségét és a történelmi századok főbb eseményeit.

A szülőház, a szülőfalu egy pontból kiinduló, majd egyre szélesedő otthon, haza fogalmát jelöli, amelynek emlékét egyetlen ember sem tudja elfeledni.

Bárhova veti az embert sorsa, szülőhelyének hívogató-marasztaló simogatását érzi. Ez a titkos parancsokat sugalló összefonódás hálára is kötelez. Az az emberi közösség, a táj, az iskola, a templom, a rokonok és szüleim arra készítették, hogy e munkámban nemcsak a szülőfalumról, de a szülőfalumnak is valljak.

Egyre tisztábban kristályosodik bennem egy gondolat: a szülőföld szépség-eszményünk, emberségünk kiapadhatatlan forrása.

Már egyetemi hallgató koromban Illyés Gyula Puszták népe című műve egy életre szóló élményt jelentett számomra. Már akkor derengett bennem a gondolat: a „puszták népe”-hez hasonló sorsú emberek múltjáról vallani.

Fontosnak tartom bejelenteni, hogy a dolgozatomat a helynevek Adattára zárja, amelyben betűrend szerint mutatom be Egri élő és történelmi neveit. Az Adattár nem csak tudományos felhasználásra készült, hanem a helyi közművelődés és az iskolai honismereti szakkörök számára is.

KISS KÁLMÁN

FÖLDRAJZI FEKVÉSE ÉS SZOMSZÉDAI

Egri egyike a Szamoshát falvainak Szatmár megyében. Csupán 12 km távolságra található a megyeközpontról, Szatmárnémetitől. „Satu Mare ~ Sătmar, Sathmar... ném. Stadt Sathmar, héber Szákmér ~ Szátmér... 1213: Castrum Zathmar... 1337: Zothmárnemeti (ZInt.)... Szatmár és Németi 1715-ben egyesült és szabad királyi város lett Szatmárnémeti néven... A Szatmár hn. pusztá szn.-ből keletkezett m. névadással... A Szatmár hn. valószínűleg a vármegye első ispánja nevét őrzi.”¹

Egri földrajzi fekvését ekképpen jellemezhetnénk: Szatmárnémetiből kiindulva Nagybánya felé a harmadik falu, Batiz és Batizgombás után. „Gombás rom. hiv. Ciuperceni (Suciu: Dicț. Ist. Trans. 1:154) 1809: Gombás, R. Gumbás földi (Szirmay 1:25), 1908: Gombás pusztá (Borovszky: Szatmár vármegye), 1913 Gombáserdő (Hnt.) 1941: Mogyorósgombás (térképen). A település Gombás neve gombában gazdag területre utalhat

A helységnévtábla a település elején

A gombási letérőtől a távolban Egri községi központ

A Fő utca egyik része, elágazás Mikola felé (Sikátor)

(vö. 1549). Gombás erdő (Szirmay 2:297), de nem zárható ki a hn. személynévi eredete sem, ui. a Gumbás (m. R. Gumba szn. vö. FNETSZ. 242; Györffy 502) személynév az ÉK Tiszántúlon már a XIV. században ismert. A Batiz hn. a szomszédos Batiz község melletti fekvésre utal – Suciú tévesen sorolja ide a Gombástanya nevet. A Batiz rom. hiv. Botiz (Suciú: Dicț. Ist. Trans. 1:98) 1364: Batiz-haza (Csánki 1:471) ... 1426: Batizháza (Csánki, Borovszky: Szatmár 39.), 1512: Batiz (Makkai 112), 1580: Batiz (Veress 2:180), 1592: Bathuz (Com Szathm 28), 1810: Batiz (Szirmay 2: 298, de uo. 1519 Bathuz (1.99) 1828, 1851: Batiz (Nagy 1:364, Fényes). A m. R. Batiz (rég, Árpád-kori személynév (Kázmér: RMCsSz 104), a falu (egyik) birtokosának neve (ÁÚO 11:156). (Hasonló nevek vö. Szabó T. Attila: Tallózás a múltban. 104,111.) (A Bányaháza a szn.-ként alkalmazott m. bátya, idősebb fivér névből keletkezett.)”

Gombás a főútvonal két oldalán fekszik és innen Egri már csak 2 km. Északkeleten „Mikola, rom. hiv. Micula (Suciú: Dicț. Ist. Trans. 1:396) 1216: terra Nichola, 1325: Mycola, (1329: poss. Mykola, 1339: poss. Mycola, 1348: poss. Mycola, 1406: Mykola, 1810: Mikola (Szirmay 2:296-299), 1828, 1851: Mikola (Nagy 1:367, Fényes). Puszta szn.-ből keletkezett magyar névadással; vö. 1138, 1329: Micula szn. (MNY. 32:131, Györffy 645). Az előzményül szolgáló szn.-hez vö. sze. Mikola csn. (tkp. 'Miklós'). (Az 1216. évi (Vár. Reg.) adat és az 1329: Mykola valószínűleg a Bihar megyei falura vonatkozik, vö. Györffy 645)”² község határolja. Egri közigazgatásilag Mikola községhez tartozott 1945-től kezdve 1968-ig, amikor az új közigazgatási és területi átszervezés következtében Batiz községbe bekebelezett. 2004-től ismét önálló községgé válik. A helyhatósági választásokat (2004. június 6.) követően megválasztják majd a helyi tanács tisztségviselőit. Az Egrihez tartozó települések még: Gombás és Új-Egri (Agrisú-Nou).

Keleten a Túr folyó és „Túrterebes, rom. hiv. Turulung (Suciú: Dicț. Ist. Trans. 2:209) ném. N. Turterebes (Müller), msz. Tur Terebes (Petrov Mat. VI. 211). 1216 Terebes (VárReg, Magy. Rom. 1:277) 1315: poss. Terebes (Csánki 1:435), 1321: Turterebes (Szabó: Ugocsa 525) 1343, 1397: Therebes (Doc. Vol. 466-467, 493), 1828, 1851: Tur-Terebes (Nagy 1:419, Fényes: MoGSz), 1907: Túrterebes. A Terebes hn. pusztá szn.-ből keletkezett magyar névadással (lásd Krasznaterebes). A megkülönböztető szerepű Túr előtag a Túr folyó melletti fekvésre utal.”²

A Fő utca a templom mögül

A Túr, mint e vidék gyűjtőfolyója a Kőháti-vonulat Avasi-medencébe néző Buján csúcsának oldalából 950 méter magasan ered. A Túr a Felső-Tisza baloldali mellékveze. A Visóval, Izával és a Szaploncával Románia vízhálózatában az északi csoportot alkotja. Míg társai a Máramarosi-medencében érik el befogadójukat, addig a Túr nyugat felé fordulva Magyarország területén torkollik a Tiszába.

Petőfi: A Tisza című versében örökítette meg a „kis Túr”-t.

„A Túr síkvidéki vízgyűjtőjének ősföldrajza szoros egységben van a Tisza-síkság, illetve a Pannon-medence történetével.”³

A Túr vízgyűjtő összterülete 1241 km², amelyből 1210 km² Románia területére esik.

Délkeleten „Kisterebes⁴ ~ Hódostanya, rom. hiv. Drăgușeni (Suciu: Dicț. Ist. Trans: 1:210) 1894, 1912: ~ (térkép), 1900: ~ (Hnt.), 1913: ~ (Hnt.) 1941: Kisterebes (térképen), 1954: Drăgușeni (Hn. M.). A helynév előtagja arra utal, hogy a település szomszédságában (a Nagy Égerben?) hódok éltek, a tanya utótag a település jellegére utal” és egy kevés Sárköz⁵ „rom. hiv. Livada... 1270: Sarkuz..., 1490: Saarked... 1810: Sárköz...,

1828, 1851: Sárköz (Nagy 1:368, Fényes MoGSz), '1907: Sárköz (Borovszky: Szatmár. 149.) A Sárköz helynév a m. sár, mocsár, vizenyős terület... és a m. köz, térköz összetétele, tkp. jelentése: mocsaras, vizenyős területből kiemelkedő terület (rész)" határolja, míg délen Gombás falu határolja. Keleten Batiz község csupán 5–6 km távolságra van.

A fenti ismertetőből kiderül, hogy Egri és közvetlen szomszédai mind-mind Árpád-kori települések. Egy érdekesség: keleti szomszédja, Túrterebes 1422–1918 között Ugocsa megyéhez tartozott közigazgatásilag, míg a többi szomszéd mindig is Szatmár megyei volt.

JEGYZETEK

¹ Vö. Bura László: Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára. Kolozsvár, 1997, 29, 84–85. o.

² Ld. uo. Mikola – 65, Túrterebes – 92. o.

³ Ld. Fazekas Lóránd: A Túr vízvidéke. In: Erdélyi Gyopár, 2000.

⁴ Bura László : i.m. Hódostanya–Kisterebes 43. o.

⁵ Uo. Sárköz – 77–78. o.

A KÖZSÉG ÉS KÖRNYÉKÉNEK ŐSFÖLDRAJZI FEKVÉSE

A térség területének ősföldrajzi fejlődése szorosan összefügg a Pannon- és az Avas-medence fejlődésével. A földtörténeti középkorban hol tenger borította az egész Szamos síkságot, hol egyes kisebb részek kiemelkedtek a tengerből.

A harmadkor elején az egész vidéket meleg vizű tenger borította. Ebben az időszakban ülepedtek le a mészkő- és a márgarétegek. Ezek a rétegek sok tengeri állat kövült maradványát tartalmazzák. A miocén végére andezit láva tört a felszínre. Ez egy emelkedő mozgást feltételez, amely a tenger visszahúzódását eredményezte. Ezáltal megszűnt a kapcsolat a Pannon- és a Fekete-, valamint a Kaszpi-tenger között. Tekintélyes vastagságú márgás agyag- és homokrétegek rakódtak le, amelyek egyes helyeken elérik az 1000–2000 méter vastagságot. A harmadkor utolsó szakasza, a pliocén időszak, kb. 6 millió évig tartott. A hegyekből lezúduló folyók, patakok egyre inkább feltöltötték a hajdani tenger medencéjét.

A tenger fokozatosan tóvá zsugorodott a mai Tisza folyó területén, majd fokozatosan szárazfölddé alakult, főleg folyóvízi eróziós működéssel és a kavics felhalmozódásával.

Az 1973-ban végzett geofizikai mérések szerint a Túr menti alföld alapja összetöredezett kristályos tömb, s kb. 2000 méter mélyen található. A vidék folyami kavics- és homokrétegből épült fel. A vastagabb kavics-homokréteg között vékonyabb agyagos réteg is található. Általában 10–20 métertől 170 méter mélységig tart.

A negyedkorban (Kr.e. 2000 körül) az eljegesedés révén az éghajlat erősen megváltozott, majd felmelegedés következett, melynek hatásaként a hegyekből lezúduló víz alakította a Tisza, Szamos, Túr folyók völgyeit. A tektonikus mozgások, a felhalmozott nagy mennyiségű hordalék következtében a Túr, sőt a Szamos is mederváltoztatásra kényszerült.

A Szatmári-síkság északkeleti részén alakult ki a Túr menti alföld. A Túrtól délre találjuk a mai Egri határát, amelyet átszel az Éger pataka, míg Batiz irányába a Sár patak határolja a települést, amelynek tengerszint feletti magassága 125–129 méter között váltakozik.

A Túr, az Éger és Sár által szabdalt síkvidéken a 19. század közepéig hatalmas terület, ún. vadvíz, vagyis időszakosan vagy állandóan vízzel borított (lápok, mocsarak, nedves rétek) rész volt.

A folyószabályozások előtt – áradások és hosszas esőzések idején – hatalmas területeket öntöttek el a már említett Túr, Éger és Sár patakok. „Évezredek során ezeknek az elöntéseknek köszönhetően ártéri puhafás-ligetek és magasártéri keményfás ligeterdők, természetes mocsarak, láprétek jöttek létre. Emiatt emberi települések csak a magasabban fekvő, ármentes területeken alakulhattak ki, és a szántóföldek is csak ezekre az ún. hátakra (gorondokra) korlátozódtak.”¹

A szakemberek szerint e vidéken (a Túr folyó, Éger patak és Sár patak által szabdalt enyhe lejtésű alföldön) a hajdan gazdag élővilág erősen lecsökkent. Több példány is kipusztult (pl. hód). A hajdani nagy kiterjedésű nádasok, gyékényesek, sásosok és hínármezők kínáltak élőhelyet a szitakötőnek és a különféle ízeltlábúaknak.

Lelkes környezet- és természetvédőknek köszönhetően a Túr alsó, 43 km-es szakaszát és árterületét természetvédelmi területté nyilvánították.² Emiatt is kötelességünk megismertetni értékeinket a helybeliekkel és a településeinkre látogató turistákkal egyaránt.

JEGYZETEK

¹ Márk-Nagy I., Fülöp Sz.: Természeti értékeink a Túr mentén. Szatmárnémeti, 2001.

² Uő: a Szatmár Megyei Tanács 1995. évi 41. sz. határozata értelmében.

NÖVÉNY- ÉS ÁLLATVILÁGA

Az altalaj kialakulása, földtani szerkezete lényegesen befolyásolja az élővilágot. Fontos tudni e vidék és a környező tájföldrajzi-alaktani, geomorfológiai jellegét, időjárását, valamint éghajlati viszonyait. Lényeges elem az a fejlődéstörténeti út, amelyet az itteni élővilág az utóbbi évezred alatt megtett. „Rendkívüli fontosságú az a hatás, amelyet az ember, az emberi társadalom gyakorol és gyakorolt elsősorban az élővilágra, de emellett a földrajzi környezetre is.”¹

Az Egri határában található talaj nagy része degradált podzol és agyagos-hordalékos réti fekete föld. Mivel nitrogén tartalma hiányos, foszfor tartalma magas, nehezen áthatolható a növények számára. E talajfajtának szüksége van műtrágyára. Általában azonban jó terméshozamú talaj, ha megmunkálása kielégítő. Ez a talaj alkalmas: búza, kukorica, burgonya, napraforgó és cukorrépa termesztésére.

A falut övező rétek elsősorban kaszálásra és legeltetésre alkalmasak. Ezek az adottságok elősegítik az állattenyésztést, főleg szarvasmarha, juh, disznó és ló tartását. A sokfajta növény és virág lehetőséget nyújt a méhészkedésre is, a patakok, árkok, lapályos rétek pedig alkalmat adnak a szárnyasok, főleg libák, tartására.

A település határában a Szamos alföldjére jellemző fajok keverednek az Avas előhegyein található dombvidéki növényzettel. A flóra gazdagságát a különböző felszíni formák jelenléte mellett a változatos talajtani és mikroklímái tényezők döntően befolyásolják.”²

Ezen az aránylag kis területen az alföldi mocsarak, különböző típusú legelők és kaszálók, síkvidéki ligeterdők flórája is képviselve van. A Nagyéger (Nagyároként ismerik a helybeliek) partközeli fajai közül a mocsári sás, a parti sás, valamint az ékes sás alkot kiterjedt növénytársulásokat.

A rétek mélyebben fekvő részein, ahol a talaj nedvessége nagyobb mértékű, az ecsetpázsit és a franciaperje növénytársulásai uralkodnak. A kiszáradás alatt álló és részben elgyomosodott mélyebben fekvő réteken a békaszittyó uralta asszociáció szinte az egész területen előfordul.

Az egykori erdők egyes részein kökény és galagonya által uralt bokrosok találhatóak. A nedvesebb talajú árkok és utak mentén bokor fűzesek

(levendulalevelű- és csigolyafűz) élnek. Az ezekkel érintkező puhafaligeteket elsősorban a fűzesek képviselik, míg a mézgas éger állományai összefüggőbb együttest alkotnak.

Az év nagy részében vízzel borított helyeken (Égerfő, Égerhát, Hosszúrét, Keskenyrét, Nagyéger-oldal, Nagyrét) kőris-, szil-, gyertyánfa ligeterdő található, míg a Németi erdőben megtalálható a kocsánytalan tölgy, gyertyánnal társulva. Az erdők növényzete eléggé egységes: gyepszintjében a ligeti perje uralkodik. Az itt található ritkább fajok közül említést érdemel a pázsitos nőszirm, a magyar here, amelyik helyenként tömegesen jelentkezik.

Az utóbbi évtizedekben, a Nagyarok mentén az egykor kivágott erdők területén helyenként akácot, kanadai nyárfát telepítettek.

A gyomvegetációt alkotó növénytársulások száma igen nagy Egri területén. Így más-más növényfajok uralják a szántóföldek, kapás kultúrák vegetációját. Ezekhez közel áll a ruderalis gyomnövényzet, amely utak mentén és taposott helyeken fordul elő. Itt főleg a madárkeselyű uralkodik. Más mezőgazdasági területhez hasonlóan Egri határában is számos adventív gyom található: pl. a disznóparéj, szerletővis (szuróka), libatop.

A növényvilág gazdag és színes, ami a helyi természeti, éghajlati és domborzati adottságainak köszönhető. Mindebből csak a legjellegzetesebbeket próbálom meg felvázolni. A termesztett növény: búza, kukorica, burgonya, napraforgó, rozs, zab, árpa, kender, len, répa, dohány, földieper, káposzta, paradicsom, paprika, petrezselyem, mák, bab, dinnye, uborka stb. mellett gazdag vadnövényzetet találunk. Különös jelentőséggel bírnak a rétek, patakok, lapályok növényzetei: égerfa (*Alnus glutinosa*), tölgyfa (*Quercus robur*), nyírfa (*Betula pendula*), fűzfák (*Salix viminalis*, *Salix fragilis*), rekettyefűz (*Salix cinerea*), juharfa (*Acer platanoides*), akácfa (*Robinia pseudacacia*), gyertyánfa (*Carpinus betulus*), nyárfá (*Populus tremula* és *Populus italica*), hársfa (*Tilia platyphyllos*), vadkörte (*Pirus piraster*), vadalma (*Malus silvestris*), eperfa (*Morus alba* és *nigra*), galagonya (*Crataegus oxyacantha*), kökényfa (*Prunus spinosa*), szeder (*Rubus caesius*), málna (*Rubus idacus*). Gyümölcsfák: alma, körte, szilva, dió, barack, szőlő, ritkán som.

A növényzet megjelenésének előzményei: „A Pannon-medence terü-

letünkre esett részéről csak a romániai (levantei) emelet idején húzódott vissza a tenger.”³

A fűz (*Salix*) és éger (*Alnus*) fajok jellemezték térségünket kezdetben. Később egyre gyakoribbá válik a melegkedvelőbb fajok többsége. Ilyenek a szil (*Ulmus*), a tölgy (*Quercus*), a hárs (*Tilia*), a mogyoró (*Corylus*). Kr.e. 7000–5500 között vidékünkön kiszáradtak az addig oly elterjedt mocsarak. Később (Kr.e. 5500–2500) a síkvidéken a szil és a hárs visszahúzódásával párhuzamosan a tölgy alfajai, majd a bükk (*Fagus*) és a gyertyán is megjelentek. Kr.e. 2500–800 időszakban az éghajlat is szárazabbá vált.

A szubatlati kor beköszöntével (Kr.e. 800) az éghajlat állandósult. Kezdetét veszik az erdőirtások. „A történelmi korok folyamán, az emberi települések számának megnövekedésével, a növényzetben megjelent változások már nem az éghajlati ingadozásoknak tulajdoníthatók, hanem elsősorban az emberi beavatkozásnak.”⁴

A mérsékelt, kissé óceáni hatású éghajlat alatt kifejlődött növénytársulások közül az erdők egyre jobban visszaszorultak az utóbbi évszázadokban. A megmaradt alföldi erdők vegyes állományúak, amelyekben megtalálható a tölgy (*Quercus robur*), gyertyán (*Carpinus betulus*) és nagy számban éger (*Alnus glutinosa*), nyárfa (*Populus tremula*), fűzfa (*Salix viminalis*), eperfa (*Morus alba* és *nigra*), szeder (*Rubus caesius*), kökényfa (*Prunus spinosa*).

Egri a Szamos–Túr síkságán terül el. Tehát állatvilágának gazdagságát a település természeti adottságai határozzák meg. Az erdők adnak életteret az emlősök osztályába tartozó fajok nagy részének, ahonnan élelemszerzés céljából gyakran a szomszédos művelt területekre is kijárnak. Így a Németi erdő keleti feléből gyakran kijárnak a vaddisznók a Forduló nevű határra és komoly károkat okoznak a természetben (a burgonyában, kukoricában és egyéb kultúrnövényekben).

A gyakoribb állatok közül említésre méltók: a farkas (*Canis lupus*), róka (*Vulpes vulpes*), őz (*Capreolus capreolus*), vaddisznó (*Sus scrofa*), mezei görény (*Putorius*), borz (*Meles meles*).

A rágcsálók közül erdei lakos a mókus (*Sciurus vulgaris*), erdei egér (*Apodemus microps*). Lassú vízfolyásokban (Nagyárok) találunk pézsmapatkányt (*Ondatra zibetica*), vízi pockot (*Arvicola terrestris*), mezei nyulat (*Lepus europaeus*).

A rovarrevők közül itt él a sündiszó (Erinaceus europeus), vakond (Talpa europaea). A denevérek (Chiroptera) is megtalálhatók.

A madárfauna szintén gazdagnak mondható: búbosvöcsök (Podiceps cristatus), a gólyaalkatúak közül a fehér gólya (Ciconia ciconia), a szürke gém (Ardea cinerea) a Túr mentén és a nagyköcsag (Egretta alba). A nádasokban törpegém (Ixobrychus minutus) van.

A lúdalkatúak csoportjából a vadruca és a bőjti réce is megtalálható, amely bokrok, fűcsomók között költ. Nappali ragadozók közül a héja (Accipiter nisus) jelentős, amely a közeli Németi erdőben fészkel, valamint az egerésző ölyv (Buteo buteo), a réti héja (Circus aeruginosus), a vörös vércse (Falco tinunculus).

A tyúkalkatúak közül megtalálhatók: a fácán (Phasianus colchicus), fogoly (Perdix perdix), fűrj (Coturnix coturnix), amely vándormadár, a bibic (Vanellus vanellus) kákás, zombékos helyeken a Túr melletti legelőkön, a balkáni gerle (Streptopelia decaocta), a fészekparazita kakukk (Cuculus canorus), az erdei fülesbagoly (Asio otus), a kuvik (Athena noctua).

Madarak közül még jelentősek: búbos banka (Upupa epops), zöldküllő (Picus viridis), fekete harkály (Dryocopus martius), fakopáncs (Dendrocopos minor). Énekes madarak: molnár fecske (Delichon urbica), költöző madár. Állandó madarak: búbos pacsirta (Galerida cristata), mezei pacsirta (Alauda arvensis), barázdabillegető (Mortacilla alba), ökörszem (Troglodytes troglodytes), mezei poszáta (Sylvia communis), vörösbegy (Erithacus rubecula), fülemüle (Luscinia megarhynchos), széncinke (Parus major), fekete rigó (Turdus merula), énekes rigó (Turdus philomelos), csúszka (Sitta europaea), erdei pinty (Fringilla coelebs), házi és mezei veréb (Passer domesticus és Passer montanus), seregély (Sturnus vulgaris), sárgarigó (Oriolus oriolus), szarka (Pica pica), csóka (Corvus monedula), vetési varjak (Corvus frugilegus), rétisas (Haliaeetus albicilla), egerésző ölyv (Buteo buteo), réti héja (Circus cyaneus), kakukk (Cuculus canorus), bagoly (Asio), harkály (Picidae), rigó (Turdus), csóka (Coloeus monedula), seregély (Sturnus vulgaris), pacsirta (Alauda).

Hüllők: gyíkok, zöldgyík (Lacerta viridis). Puhatestűek: csigák (Helix).

Halak: csuka (*Esox lucius*), ponty (*Cyprinus carpio*), kárász (*Carassius carassius*), harcsa (*Silurus glanis*).

Férgék: földigiliszták (*Lumbricus terrestris*), orvosi pióca (*Hirudo medicinalis*), lónadály (*Haemopsis sanguisuga*), valamint rákok (*Astacidae*).

Ezenkívül rovarok: méhek (*Apidae*), hangyák (*Formicidae*), katicabogár (*Coccinella septempunctata*), májusi cserebogár (*Melolontha melolontha*), kőrisbogár (*Lytta vesicatoria cantarida*), szitakötő (*Libellula*), szúnyog-fajok (*Culex*), tücsök (*Gryllus campestris*), lótetű (*Gryllotalpa gryllotalpa*), fülbemászó (*Forficula auricularia*), lepkék (almamoly, mezei gabonamoly, vetési bagolylepke, káposztalepke, répalepke), burgonya- vagy kolorádóbogár (*Leptinotarsa decemlineata*), gabonafutrinka.

JEGYZETEK

¹ Csűrös István: Az Erdélyi-Mezőség élővilágáról. Bukarest, 1973.

² Szabó András: Túrterebes helység környékén található természetes és kultúréletterek nagylepkefaunája. 1983.

³ Fazekas Lóránd: A Túr vízvidéke. Erdélyi Gyopár, 2000.

⁴ Márk Nagy János. 25. o.

EGRI

A TÖRTÉNELMI FORRÁSOK TÜKRÉBEN

A régészeti ásatások tanúsága szerint az országnak ez a vidéke régóta lakott terület volt. A Szamos, majd a Túr völgyének gazdag növény- és állatvilága, az általa nyújtott védelem vonzotta a különböző népcsoportokat. Az emberi élet nyomai csak a kőkorszak idejére tehetők ezen a vidéken. Az első népcsoportok telepeiket vízpartokon verték fel, házaikat cölöpökre építették. Szerszámaikat csontból és csiszolt kőből készítették. Ezt igazolják a korabeli (paleolitikum) túrterebesi leletek.¹

Amikor Kr. u. a 7. században a Tisza-alföldön szlávok települtek vidékünkre, Egri határát és környékét égererdők borították. Századokkal később, II. Géza (1141–1162) idejében is telepedtek le szlávok az addig csaknem lakatlan tájakon. Ilyen lehetett Egri környéke is. Termővé tették a földeket és falvakat teremtettek. A szlávok jelenlétére utalnak a Piskáros, Szomoga és Dobréhát helynevek.

„A magyarság e vármegyét a honfoglaláskor nem szállta meg. Akkoriban ez a terület az országos gyepű előtt maradt és települések mindaddig nem alakultak ki rajta, míg nem kezdték el betelepíteni a magyarság által a XII. és XIII. századok fordulóján.”²

Egri és környéke a megtelepedés kezdetén egészében királyi birtok, azaz királyi ispánság volt az első szervezet, mely rajta berendezkedett. A vadban bővelkedő vidék királyainknak még a 13. század második felében is kedvenc vadászterülete volt. „Számos települést alapítottak s ezek számát később megháromszorozták további települési tényezők: nemzeti birtokszervezetek és szabad kisbirtokos elemek léptek a 18. század közepén felbomlásnak induló királyi uradalom helyébe.”³

Akkoriban Magyarország belsejéből kelet felé terjeszkedő nemzetiségek útja Bihar, Szatmár és Bereg megyékben szerzett birtokon keresztül vezetett el a Szatmár megye szomszédságában levő Ugocsába is. A tájárjárás következtében részben megfogyatkozott településeket találhatunk e vidéken. De a Káta, Hontpázmány és Gutkeled nemzetiségek a te-

lepüléseket megújították s néhány évtized alatt még számos új településnek is megvetették az alapot.

A 13. században e vidéken (a Tisza déli vidékén) úgynevezett kisnemesi falvak jelennek meg, éppen a lakatlan székek foglalására törekvő kirajzásoknak köszönhetően. Számos szabad kisbirtokos elem sodródott e vidékre. Kezdetben csupán egy családi udvarháziól beszélhetünk, majd fokozatosan elterebélyesedtek és megteltek. Hat-nyolc emberöltő eltelével a kisnemesi családok száma megnövekedett. Vérségi osztódással egyre keskenyebb szeletekre szakadt a település, s vele együtt az ősi örökség.

„Nem lehetetlen, hogy a túrmenti erdőségek mögött újra lakott terület kezdődött s ebben az esetben a védelem pontjai Sárköz fölött, megyénk területén kívül sorakoztak tovább. (...) Másik lehetőség a szamosháti erdők alatt húzódó és a szamosihoz kapcsolódó gyeplő, de ennek az okleveles támasztékai hiányoznak.”⁴

II. Géza gyermekkirálysága miatt nem bomlott meg az ország rendje. Az özvegy királynőt, Ilonát öccse, Belus bán segítette. Őt választják a királyi hadak parancsnokává. Aztán pedig már az egész országot ő kormányozta, amíg Géza fel nem serdült. Belus bán szerb főúr lévén, szlávok szivárogtak be az országba. A gyeplőn átvezető utakon „kapukon” szinte özönleni kezdtek a szlávok, de nyugatról is jöttek osztrák és bajor betelepülők. Sokan telepedtek le közülük az addig csaknem lakatlan tájakon. Ilyen lehetett Egri környéke is. Termővé tették a földeket és falvakat teremtettek. De keletről továbbra is jöttek besenyők, úzok és később kunok. „Ekkortájt kezdtek el sokasodni a juhnyájukat terelgető erdélyi román hegyi pásztorok is, akik aztán állandó utánpótlást kaptak a Kárpátokon túlról.”⁵

Az itt talált szlávok egy része beolvadt a magyarságba. De a betelepült németek jobban megőrizték nyelvüket és hagyományaikat. Így volt ez a románsággal is. Fokozatosan minden nemzetiség ennek az országnak a fia lett. Ezt védelmezték ők is, munkájukkal ezt gyarapították, mivel itt találtak otthonra.

A 12. században a központi terület védelmét a Magyarországról áttelepített magyar határőrezredek biztosították és kisebb-nagyobb föld-favárak körül és mögött csoportosultak. Egri a szatmári várhoz tartozha-

tott. „Zothmart a várával együtt Árpád magyarjai már itt találták. Gizella királyné (Szent István hitvese) németeket telepített ide, innen a Németi neve. A városkát a telepesek építették.”⁶

Már ebben a korban feltételezhető a falusi egyházi szervezet kiépülése. Római katolikus templomokkal, templom körüli temetőkkel ettől kezdve korábban kialakult lakatlan területeken, egykori erdővidéken is lehet találkozni. Az ispáni várak – így Szatmár is – mindenütt a kereszténység központjai voltak. Ma már biztosra vehetjük, hogy a szatmári ispánság szervezésekor lakatlanul maradt területek erdőségeibe a magyarság kb. egy évszázaddal később kezdett behatolni. Legelső településeik a 13. század elején tűntek fel. Az irányítás az ispánság kezéből részben a nagybirtokosokhoz került.

Maksai Ferenc szerint: „Mikola-Adorján vidéki kisbirtokokon kívül, ahol talán még királyi telepítés rakta le az alapokat, mindenfelé több falura kiterjedő magánuradalmak hozták fel az első jobbágylakosságot.”⁷

A Gutkeledek és Káták Szamosnál gyökeret vert ágai kaptak itt adományokat, s rendezkedtek be a használható területeken.

II. András (1205–1235) megkoronázása után ki kellett elégítenie követelőző híveit. Megkezdte a királyi birtokok mértéktelen eladományozását. Az első írott dokumentum Egrire vonatkozóan 1216-ból való:

1216. II. András Adománylevele Merc grófnak (Szirmay Antal szerint, II., 287. o.)

I. változat (részlet)

„Az első határjel kezdődik kelet felől a Túr folyónál Raphael malma mellett... Onnan elindulván északnak a régi híd mellett érkezik a németek határáig, ahonnan megy Égeri/Egri mellett. Onnan elindulván... tövisek között van a széle a fent említett Raphael komisz földjével és onnan Egri marad Nikola (Nichola) birtoka, ahonnan irányul nyugat felé ... egyenesen az út mentén, amely Berche (Berek?) felé megy Terebes irányába... érkezik a Túr vizéhez, ahol készült egy határdomb.”⁸

A Szatmár vármegyei igazgatás szervezete és a jogkör szélessége nem mutat az országostól elütő sajátosságokat. Míg a főispáni tisztség a nagybirtokosok kiváltsága volt, addig az alispánok a megye közép- és kismemeseiből, a szolgabírák, electusok, iuratusok a helyi kisbirtokosságból kerültek ki.

Egri is a korabeli kismemes-falvak egyike volt, de egyházilag Egri besorolása már bonyolultabb. A középkorban az egész vidék felügyeletét Erdély püspöke nevében a Meszesen túli vikárius látta el. „Megyénkben csak egyetlen kivétel, a Szatmárnémetitől északra elterülő erdővidék faluinak szigetszerű különállása töri meg az erdélyi egyházmegye egységét.”⁹ Egri és a környék plébániáit az egri (Eger) püspökségbe sorolják (a Pápai Tizedjegyzék szerint).

Egy faluban általában két-három birtokos volt. Általában 8–10 lakott jobbágytelek, 6–8 üres és pár letelepedésre alkalmas hely volt. Ebből kiszámítható egy-egy falu családfőinek száma: 30–60 családfő.

A jobbágylakók népisége a középkorban is túlnyomórészt magyar. A középkor vége felé már a birtokviszonyok nem változtak lényegesen. A falvak lassú elszegényedése is tapasztalható. Ezt bizonyítják az adójegyzékekben található jobbágynevek is.

Ennél nehezebb a kisbirtokosok származásának tisztázása.

„A XIV. században a városi polgárok magyar nemescsaládokkal házasodtak, birtokokat szereztek a környéken, esetleg maguk is leköltöztek vidékre és vidéki birtokos-családok alapítói lettek.” (Maksai, 71. o.)

„Kisnémeti birtok a Mikola–Egri irányában ma is kiugró szatmárnémeti határban feküdt.” (uo.)

„Végző településformák kialakításában a legelső nemzetségektől s a szerveződő ispánságtól kezdve később birtokot szerzett családokig mindenki kivette a részét.” (Maksai, 73. o.)

„Van a Szamoshat erdős területének néhány kismemes telepe is (talán ide sorolhatók: Egri és Mikola, melyeket a szamosmenti csoportoktól csak fiatalabb voltak különböztet meg.” (Maksai, 77. o.)

Adományok útján egyenként szakadoztak le az uralkodó birtokállományból. Az adományozásnak viszont több emléke is maradt. Így adta a király a már addig is többször gazdát cserélt Mikolát 1216-ban Mercomesnek.

Maksai szerint „elsőnek, még a XII. században, Mikola települt meg.”¹⁰ Szárazberek birtokosa a Mikolaiakkal közös őstől származik. „Ebből a korból való Egri”,¹¹ majd következnek Adorján (1262) és Sárközújlak (1339).

A kisbirtokos családok későbbi sorsa az elszegényedés. Egri és Mikola

családok gyorsan szétterebélyesednek, s ezáltal hanyatlanak erőben „Egri kivételével mindenütt vannak emlékeink jobbágylakókról.”¹² Sárköz, Meggyes, Szinérváralja például a Móric-család birtoka.

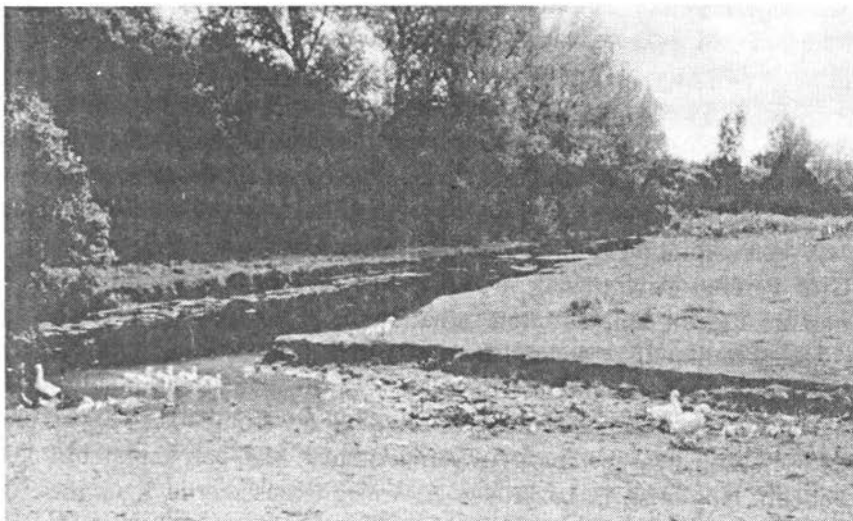
Egrire vonatkozóan 1216-ig nincsenek írott dokumentumok a honfoglalást követő első századokból. Az első írott dokumentum 1216-ból való, amelyben a faluval szomszédos Mikola határainak megjelölése kapcsán szó esik Nagyéger patak nevééről, mely a következő században a falu névadója lesz. „Mikola 1216. évi határjárásában ezen a helyen (Egri határa csak a ma is élő Nagyegre folyónevet adja, valamint bizonyos Pothena földjét, pedig, ha akkor lakott hely lett volna itt, nem mulasztaná el megemlíteni. A patak adta tehát nevét a következő században mellette megtelepülő falunak. Pothena bizonyára a föld egyik első magánbirtokosa.”¹³

A fenti dokumentum szerint tehát 1216-ban Egri mint településnév még szerepel.

Ugyancsak ebből az évből való Szirmay Antal által latinból fordított adománylevél, mely szerint II. András egy bizonyos Merc (Merch) grófnak adományozza Mikolát, s melyben a falu határait pontosan megjelöli. „Az első határjel kezdődik napkeletről azon folyó víztől, mely Túrnak neveztetik, Raphael gróf malma mellett, ahol két nagy tölgyfák megjelennek, és ottan Kristóf grófnak határait érven, jön egy tóhoz, mely Pischarusnak neveztetik, és annak közepén megyen NOG EGRE felé, ahol öszve ütközik Pothena fölgyével, és onnét Rekezil végén a Vasváre határral...”¹⁴

A mindkét forrásanyagban szereplő Pothena valószínűleg első birtokosa volt annak a földterületnek, amelyen a későbbi település kialakult. Gellért Sándor szerint ennek a Pothénának a földjéből szereztek birtokot a mikolai Mikola családban, a későbbiekben bekövetkezett családi viszály miatt, a Pothena birtokára áttelepült és az Egri nevet felvett mikolaiak. Minden bizonnyal ezek az Egryek lettek aztán a falu megalapítói. Mindez már a 13. század végén, a 14. század elején történt. Maksai szerint is ez a falu lett az Egry család ősi, névadó birtoka. Nevét már a 14. században is úgy írták, mint ma.

1366-ban „Egry László és János, Péternek fiai, magok és Imre rokonoknak rész-jóságát Egriben a Túr vizén épített malommal együtt fejeknek váltságáért Vasváry Jánosnak, Tamás fiának 100 forintba elzalogosították.”¹⁵

A Nagyéger-patak (Nagyárok), amelyről a települést elnevezték

Csak következtetni lehet, hogy az Egyryek nem lehettek valami békés lelkületű emberek. Hogy fejük miért forgott veszélyben, titok marad. De a Vasváry Jánosnál elzálogosított rész-jószágot „megint visszafoglalták” és ezért Nagy Lajos király őket Voyay János, Medve fia, s emberei által a királyi ítélő udvar eleibe idéztette.¹⁶

Arról nem szól a krónika, hogy a királyi ítélő udvar ezért a tettükért mivel büntette a zálogot visszafoglaló Egyryeket. Nem kaphattak valami nagy büntetést, mert 1374-ben ismét viszály tör ki a birtokhatárok miatt. Egyry Imre Szepessy Jakabnak, az ország főbírájának jóváhagyásával „Egrinek határát járatni akarta” (Szirmay). Ekkor Egyry Imre és László Jánky László túrterebsesi malmát lerombolták, 120 sertését Egribe hajtották és terebsesi jobbágyait vasra verették. Az ügybe maga Lajos király is beleavatkozott, mert parancsot adott András főispánnak, hogy a Leleszi Konventnek az üggyről tanúvallomást tegyen. Lehet, hogy az udvar ítéletének foganatja volt, mert közel egy századon át békésebbek voltak az Egyryek. De birtokuk határát illetően sohasem voltak nyugodtak. Újra meg újra határjárást, vagyis a birtokuk határainak megállapítását kérték. Így 1423-ban Egyry Miklós és György birtokuk határát határjelekkel el

akarták különíteni Terebestől Garay Miklós nádorispán parancsára, aki Magasmarthi Pató Kelemen bízta meg a parancs végrehajtásával. Gróf Perényi Péter terebesi jobbágyai azonban ellenálltak.

1426-ban ezt a határjárást Egry Miklós ismét megpróbálta, mivel gróf Perényi Péternek abban az időben a királyi udvarban kellett lennie, Zsigmond király (1387–1437) parancsára az ügyet elhalasztották.

Egry Miklós nem sokáig várt az újabb határ-megállapítási kéréssel, 1427-ben „Sigmond Királynak parancsolatja által, mivel Jánosnak, néhai Gróf Perényi Péter fiának a Havas Alföldi Hadba a Királlyal kellett mennie, megint elmulasztott” a határjárás. (Szirmay.)

Úgy tűnik, a fiak és unokák elfelejtették I. Lajos király által őseikre kiszabott bizonyos büntetést, mert 1463-ban Egry Imre és Gergely ismét harciaskodtak a szomszéd falubeli Csernavoday Domokos és Egyed birtokosok szolgáljaival szemben. A Csernavodayak 1426-ban kaptak birtokot Batizon, Homokon és Lázáriban. A tanúvallomás szerint Egry Imre és Gergely a fent említett birtokosok egyik szolgáját megsebesítették nyilakkal, 60 arany forintot érő két lovát, egy páncélt és egyéb fegyvert erőszakkal elvettek tőle.

Az Egry család sokáig nem bírt a nagy birtokkal, mert 1550-ben új név, új család jelenik meg Egri történelmében. Ekkor ugyanis Pethényi (másképp Bazándi) Demeter özvegyének, Orsolya asszonynak és gyermekeinek (György, Mihály, Wilhelm, Anna, Katalin) egy telket adtak. 1578-tól kezdve pedig maguk az Egryek kezdték eladogatni birtokaik egy-egy részét. Így ebben az évben Egry Miklós fia, Kelemen a maga részét eladta 400 forintért Salgay Bálintnak, majd 1583-ban Egry Kelemen felesége, Oroszy Erzsébet 600 forint ráadást kért Salgay Bálinttól, aki ezzel az egri birtokot örökre megvette. A pénzre azért volt szüksége, hogy a szolnoki várban török fogságban raboskodó férjét kiszabadítsa. Az adásvételt 1592-ben a király jóváhagyta.

Az egykor egy család birtokát képező Egri az évszázadok során felaprózódott és egyre több gazda tulajdona lett. A gazdálkodás nehéz voltát mutatja az a tény, hogy birtokrészeket kénytelenek elzálogosítani, s az elzálogosított birtokrész nem minden esetben kerül vissza tulajdonosához békés úton. Gyakran a törvényszéket is igénybe vették. 1589-ben Egry László, Bernárd, Miklós, János, Czerjék és Sándri az Egrihez

tartozó és néhai Egry Tamás és Lőrinc által néhai Mikolay Gergelynek elzalogosított Gyakortölgyes és Piskáros közerdőknek a visszaadására Mikolay Ferencet a törvényszék által felszólították. A szóban forgó birtokrész ekkor visszakerült az Egry család tulajdonába, de továbbra is a Mikolay család volt a haszonélvező bizonyos egyezség értelmében és haszonbér ellenében, mert 41 évvel később, 1630-ban Egry István, László és Bernáth megtagadták a haszonvételt Mikolay Istvántól és Ferencről, akik ezt „az eleikkel lett egyezés ellen magoknak a Piskárköz és Gyakortölgy Egri erdőkben tulajdonították.” (Szirmay 296. o.)

A mohácsi vészt követően a rohamosan előretörő török hódítások határvidékké alakították a megyét. Szatmár megye három ország határán találja magát. „Így a XVI–XVII. századokban, a török hódoltság korszakában (1541–1711) Magyarország és Erdély között létrejött államszerződések korszakos közjogi vonatkozásaiakon kívül Erdély joghatósági határainak jelentékeny kiterjesztését is tartalmazták.”¹⁷

Bura László szerint Szatmár is része a Partiumnak (Részeknek). „A Partium eredetileg történelmi fogalom, a török hódítás korában, az ország három részre szakadása idején a magyar királyságnak a hagyományos Erdéllyel szomszédos vidékei (a Bánság, Arad vidékétől az Érméliegig, Kővár vidékébe, Máramaros), kikerülve a török megszállást, közigazgatásilag az Erdélyi Fejedelemséghez kapcsolódtak.”¹⁸

A 16. század közepén – János Zsigmond és a Báthoriak idején – a történelmi Szatmár vármegye katonai, politikai jelentősége, földrajzi helyzete folytán, hatalmi harcok célpontjává vált és többször is gazdát cserélt.

A bécsi béke biztosította Erdélynek a tiszántúli vármegyéket. A nikolsburgi, a II. bécsi, a pozsonyi, a linzi békekötések, Ung és Sáros megye kivételével, egész Kelet-Magyarországon ún. békeszerző fejedelmek, úgymint Szapolyai János (1526–1540), János Zsigmond (1556–1571), Báthori István (1571–1586), Báthori Zsigmond (1587–1599), Báthori Gábor (1608–1613), Bethlen Gábor (1613–1629), Bethlen István (1630), I. Rákóczi György (1630–1648), II. Rákóczi György (1648–1660), II. Rákóczi Ferenc (1705–1711) uralkodásának időszakára esnek. A linzi béke Erdély joghatósága alá utalta Szatmár és Szabolcs megyéket mindaddig, amíg Erdély trónja I. Rákóczi György (1630–1648) és családjából való fejedelem birtokában marad. A kérdéses hét megye (Ugocsa, Szatmár, Bereg, Szabolcs,

Abaúj, Borsod, Zemplén) között tehát Erdély fennhatósága alá tartoztak az 1541–1660 időszakban.

Szatmár vármegyében a 16. század közepén a Báthori-, Drágffy-, Perényi- és Károlyi-családok birtokában levő óriási uradalmakon kívül számtalan kisebb-nagyobb birtoktest terült el. Ellenben jelentéktelen arányszámot képviselt az egyházi és kisnemesi birtok.

Egriben Szirmay György és Szirmay Ferenc rendelkeztek a legnagyobb birtokkal. Ezekon kívül kisebb birtokosok még Egriben a Kallós, Márton és Budai családok.

A török fennhatóság az Egry család Egri feletti egyeduralmát tovább gyöngítette, s újabb családok megjelenését eredményezte. 1609-ben „Chalóczy Menyhárt Egriben egy telket Egry Bernáthtól Török rabságából való kiszabadulás végett örök áron vett” (Szirmay). Az Egry család tehát a nagybirtokosságnak újabb adóját kellett lefizesse a töröknek. Talán ez a kortűnet készítette a Salgay családot arra, hogy egri birtokából eladjon. És ezzel lépett be Egri történelmébe a Szirmay család.

1614-ben ugyanis Salgay Bálint lánya, Katalin, Perényi Gábor felesége, Egriben egy nemesi udvarhelyet és házat tizenegy telekkel örök áron eladott Szirmay Györgynek.

A Szirmay családnak három évszázadra visszanyúló vérségi kapcsolata volt az Egry családdal, s így a fent említett nemesi kúria az azt övező telkekkel, amely szemben volt és van a parókiális épülettel, Egry-leszár-mazottak birtokába került.

Szirmay Antal a forrásul szolgáló művében ezt a birtokvásárlást és a vérrokonság levezetését műve II. kötetének 296. oldalán így örökítette meg: „1619. Ezen vétel Királyi megegyezéssel jóváhagyatván, a nevezett rész jószágokban említett Szirmay György, ugyan György fiával beiktattatott, akik és ezeknek mostani élő maradéki Egry nemzetségből leányágon származnak. Mert 1306. Eszt. Egry Borbála, Egry Lászlónak leánya volt Sasváry Jánosnak felesége, ennek leánya Sasváry Erzsébeth, Egressy Gergelyné, kinek leánya Egressy Ilona 1409. Eszt. volt Szirmay Jánosnak hitvese, kitől egyenes ágon származnak a mostan élő Szirmayak.”

A Szirmay családdal szinte egyidőben jelenik meg Egriben a Szerdahelyi család, mely 1620-ban Zalából került ide, s első itteni képviselője

Szerdahelyi Pál volt. A Szerdahelyi család 1695-től Szatmár vármegyében szerepel, ahol Lázári, Érendréd, Egri és Vetés községekben volt birtokos. Napjainkban is élnek Szerdahelyi családok Egriben, a református paróikia szomszédságában. Az ős, Szerdahelyi Péter 1556-ban kapott címeres nemeslevelet I. Ferdinándtól, melyet Kapornokon 1557-ben hirdettek ki. A család Szatmár vármegyében 1695-ben igazolja nemességét és azután még 1724-ben, 1762-ben, 1835-ben és 1846-ban. Tagjai közül Zsigmond 1780 körül főszolgabíró, László ugyanakkor táblabíró és sópénztárnok, Ferenc 1797-ben nemesi felkelő hadnagy, majd táblabíró és főügyész, főjegyző, később első alispán és 1846-ban főispáni helytartó, László részt vett az utolsó nemesi felkelésben, Pál fia Ágoston vetési birtokos, a Vármegyei Gazdasági Egyesület elnöke és a lótenyésztési bizottság elnöke, Károly kapitány unokája, Jenő, pénzügyminiszteri osztálytanácsos.¹⁹

Az Egry, Szirmay és Szerdahelyi családok mellett Uray, Korda, Császay, Szilágyi, Csúry, Szigethi, Udvarhelyi, Magoss, Kádár, Kallós és még több nemes család lakta Egrit. Ezek jelentős szerepet játszottak a falu életében, sőt többen megyei tisztséget is betöltöttek. E családok közül a Szerdahelyi család még ma is tekintélyes, de élnek Kádár, Magoss, Csúry, Szilágyi, Kallós utódok is.

A nemesség mellett kisbirtokosok is lakták, mint a Simon, Kósa, Borbély családok és zsellérek, mint a Szabó, Karikás, Nagy, Csapó, Csatári s más családok.

Az 1717. évi tatárjárás

A hagyomány szerint Egri megszabadult a tatárjárástól. A szomszédos Mikolát azonban egyáltalán nem kímélték, aminek a híre átjött Egribe is. A lakosság körében nagy volt a félelem. Veszély esetén a falu népe a templomba húzódott, mely nem volt ugyan védőfallyal körülvéve, de egyes vélemények szerint össze volt kötve egy alagúttal a Szirmay porta kertjében akkor még megvolt „kéregházal”, s ezen keresztül el lehetett menekülni. A „kéregház” kis nyári lak volt, mely deszkából készült, s külseje volt fakéreggel borítva. Szerdahelyi József sze-

rint, amikor a volt Szirmay belsőség kúria előtti udvarának ma is meg-lévő kutat ásták, az ásatáskor ezt az alagutat megtalálták. A kút éppen átszelte az alagutat.

A hagyomány nem tud arról, hogy az egriek a tatárokkal szemben igénybe vették-e a menekülésnek ezt a lehetőségét. Erre talán nem is került sor, mivel a Mikola és Egri között folyó Piskáros patakocska annyira meg volt áradva akkor, amikor a tatárok Mikolát dúlták, s Egribe is át akartak látogatni, hogy a nagy víz miatt erről a látogatásról letettek. Az egriek hálásak lehettek a Mindenhatónak, hogy a tatároktól így megszabadította őket.

A tatárok elsősorban a pénzes családokat hajtották fel és sarcolták meg. Ha ez nem ment másként, akkor a család egy-két tagját, főként a gyermekeket elrabolták, s csak magas váltságdíjért adták ki, ha egyáltalán kiadták. A Szirmay családtól is elraboltak egy kilencéves leánykát, Ilonkát és bátyját, Istvánt. Szirmay Ilonkáért nagy váltságdíjat kellett fizetni. „Szirmay Ilonka – írja Ferráti gróf Iași-ból gróf Károlyi főispánhoz küldött levelében – leányzó a Tatároktól Havasalföldi Kapitány Gyurka által meg vétetvén másképp ki nem szabadulhat: hanem ha 200 arany, az is pedig nem ezüstben, de aranyba, ezüsből mivel meg aranyozott forgó kótságtól mellé, és ezüst láncz, rajta függő jó nagy ezüst golyóbis-sal párducz bőr köteléknek, ezen keresztény vérrel kereskedő vadnak küldtetik.” (Szirmay 65. o.) Szirmay Ilonka, aki Mikolay Juditnak, Szirmay György özvegyének volt a lánya e magas váltságdíj ellenében került csak haza.

Szirmay Antal Szatmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete című munkájában Egri a következőképpen jellemzi: „magyar falu, földes urai: Szirmay Lajos Eötsénk, Egry László és Pál, Uray, Korda, Császy, Szilágyi, Csűry, Szerdahelyi, Szigethi, Udvarhelyi, Magoss, Kádár, Kallós, és több Nemesség, lakosai Református uraknak helyben Papjuk, Oskolamesterük és régi formájú Kö Templomok, szántóföldje három nyomásbeli tiszta búzát és rozstot terem, rétje, legelője kevés fája tűzre és makkolása határjában, Szatmár közel piacozásra”.

JEGYZETEK

- ¹ 1967-ben a Pusztahegyén (Túrterebes határában) az ásások elég gazdag leletet hoztak a felszínre. A lelet opál, obszidián és homokkőből pattintott eszközökből áll. Mikrolitikus kultúra, de van néhány közepes nagyságú eszköz is. 1975-ben a paleolit lelettől néhány méterre, egy teraszon neolitikus leletre bukkannak. Két darab kőeszközt találtak, egy baltát és egy vésőt, nagyon finoman kicsiszolva.
- ² Fábíán Sándor: Szatmár, Ugocsa és Bereg k.e.e. vármegyék (1924–1938). Bp., 1939, 78. o.
- ³ Ld. i.m. 79. o.
- ⁴ Maksai Ferenc: A középkori Szatmár megye. 18. o.
- ⁵ Varga Domokos: Emlékezzünk eleinkről. 38. o.
- ⁶ Muhi Sándor: Szatmárnémeti városismertető. Szatmárnémeti, 2003, 100. o.
- ⁷ Maksai. 19. o.
- ⁸ Szirmay Antal: „Mikola 1216. évi határjárásában e helyen csak a ma is élő Nagy-Egre folyónevet, valamint bizonyos Pothéna földjét adja.”
- ⁹ Maksai. 30. o.
- ¹⁰ Uő. 78. o.
- ¹¹ Uo.
- ¹² Uo.
- ¹³ Maksai Ferenc: A középkori Szatmár megye. Budapest, 1940, 133. o.
- ¹⁴ Vö. Szirmay Antal: Szatmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete. II. rész. Buda, 1810, 287. o.
- ¹⁵ Ld. i.m. 294. o.
- ¹⁶ Ld. uo.
- ¹⁷ Lukinich Imre: Erdély területi változásai a török hódoltság korában. 1514–1711. Bp., 1918, 368. o.
- ¹⁸ Bura László: Rész-e a Partiumnak Szatmár? In Szatmári Friss Újság, 2003. augusztus 8.
- ¹⁹ Szerk. Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Ugocsa vármegye. Bp., 1907, 606. o.

A TÖRTÉNELEM SODRÁSÁBAN

A szatmári békét követően a környéken élő magyar nemességnek sikerült sokat megmenteni jogaiból. Nem így a jobbágyságnak. Őket egy mindinkább megszilárduló robotos rendszer várta.

III. Károly (1711–1740) uralkodásának elején Bécsben még féltek egy újabb lázadástól, bár a száműzött Rákóczi igazából élete végéig nem szólt bele többé az ország életébe. Az Erdélyi Fejedelemség újra Habsburg-tartománnyá vált. Ezáltal a helyi erők nem szólhattak bele többé az ország életébe, sem a gazdasági ügyekbe. Az igazságszolgáltatás, a közigazgatás, az adók megszavazása a Bécsben székelő Erdélyi Udvari Kancelláriától függött.

Mária Terézia (1740–1780) idején a helybeli parasztságot kötelezték katonai szolgálatra, egy időre fölmentvén őket a földesúri szolgáltatások és az adók alól.

A 18. század elején Erdélyben a robot jószerével korlátlan volt. Az 1714. évi országgyűlés nagy vívmánya, hogy ki merete mondani: a telkes jobbágyoktól „csak” heti négy-, a zselléرتől „csak” háromnapig ingyenmunkát lehet megkövetelni. Bár a jobbágytelkek kicsik voltak, mégis gyakoriak a nyakló nélkül követelt „adományok” (sertés, bor), s a legelők, erdők hovatartozása is állandó vita tárgya. A jobbágyok megnyomorítása jövátéhetetlen károkat okozott Erdélynek. A termelés színvonalala alacsony maradt. A kukorica, burgonya meghonosítása akadozott.

A Szatmári Állami Levéltárban megtaláltam Egri Urbáriumát, amely az 1774. november 19-i állapotokat tartalmazza.

Az urbárium a földesúri birtokhoz tartozó jobbágyok szolgáltatásait, kötelezettségeit és egyebeket összegező irat. Egri urbárium a következő fejezeteket tartalmazza:

1. a jobbágy házhelyek mivoltáról
2. a jobbágyoknak haszonvételéről
3. a jobbágyoknak szolgálatairól vagyis robotjáról
4. a jobbágyoknak adózásairól
5. a kilencedről és hegyvámról

6. a földesúrnak jussairól és tulajdon jövedelméről
7. minden eltiltatott s ennek utána eltávoztatandó rendkívül való cselekedetekről
8. a jobbágyoknak eltiltatott állapotokról és büntetésükről
9. belső rendtartás

Helyszűke miatt nem sorolhatom fel az összes pont minden előírását, amelyek érvényesek voltak mind a jobbágyra, mind a földesúrra. Csupán szemelvényekkel illusztrálnám a jobbágyok, parasztok helyzetét, akik a földesúri fennhatóság alatt – birtokjog, személyes jog és politikai képviselő nélkül – különféle robottal, szolgáltatásokkal tartoztak.¹

Amint az a korabeli adójegyzékből is kiderül, a telkes jobbágy vagy a házzal rendelkező zsellér meghatározott méretű szántóföld és kaszáló használati jogával rendelkezett, de a szántóföldek, kaszálók, erdők tulajdonjogilag a földesurat illették.

Az urbárium két részből állt:

1. Nyomtatvány, amelybe bevezették az Egreire vonatkozó adatokat (ez kilenc pontból állt).
2. Táblázat, melyben név szerint felsorolták a jobbágytelkek fejeit, telkük nagyságát és a telkek után járó szolgáltatások adatait.

„Egri nevű helységben egy egész jobbágy házhelynek belső fundusa, az az házhelye, annak udvara, csűrös és veteményes kertje oly nagy és téres helyt foglaljon, aminémű két Pozsonyi Mérő mag alá kívántatik...”²

„Az egész jobbágyhelyhez 28 hold szántóföld és rét 12 kaszálóra való, mivel esztendőnként csak egyszer használtatik, adassék.”³

A haszonvételek című fejezetben kinyilvánították (egy 1550. évi törvény 36. cikkelye alapján), hogy szabad legyen a jobbágnak bort árulni Szent Mihály napjától fogva karácsonyig. Továbbá: ha a jobbágnak van irtása, azt a földesúr el ne vegye, vagyis házhely után való földek közé nem számíthatja. A jobbágyok marháinak elegendő legelő mezejük kell hogy legyen. Ahol erdő van, ott a jobbágnak egyedül a maga szükségletére dőlt vagy száraz fából, akár nyers fából tűzifa biztosítandó. A makkoltatásért a jobbágyok lakóhelye határában, minden darabtól hat krajcárral kevesebbet kell fizetniük.

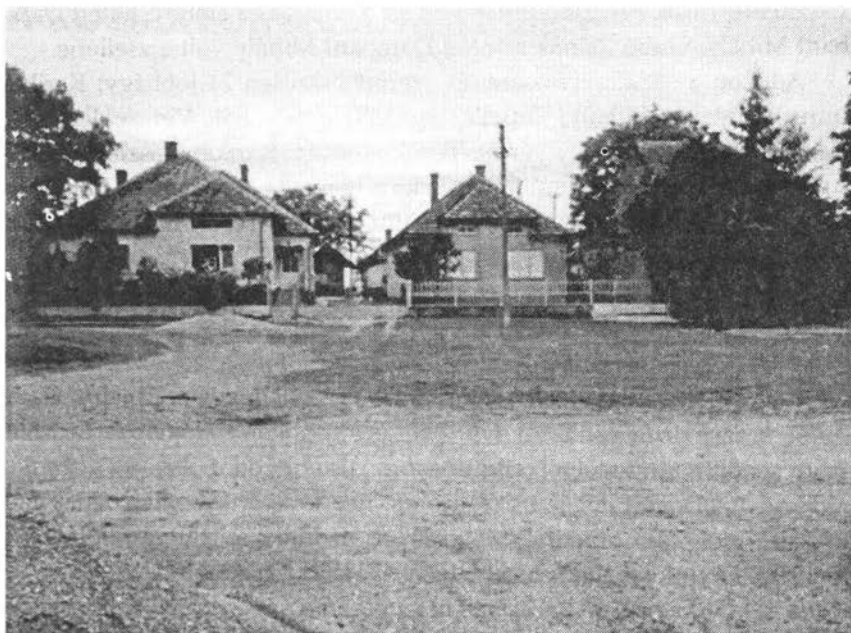
A harmadik pontban ez áll: „Minden egész telkes jobbágy köteles a

A Szirmay-kúria egy ideig iskola volt

maga földesurának minden hétben egy napot napkeltétől napnyugtáig két marhával a maga szekerevel, szántáskor négy marhával a maga boronájával s ekéjével tartozik. Hogy ha pedig valamely jobbágy négy igás marhának fogyatkozása miatt a szántást meg nem teheté, az a jobbágy, mással összefogván, egy nap szántást két nap munkával végezzen.”

A negyedik fejezet az adózásról rendelkezik. „Minden jobbágy és magányos házzal bíró zsellér esztendőbeli adózás képpen minden különbözés nélkül tartozik fizetni földesurának 1 forintot, melynek felét Szent György napra (ápr. 24), másik felét pedig Szent Mihály napra (szept. 29) fogja letenni. Ezen kívül minden egész helyes gazda fog adni esztendőnként az uraságnak két csirkét, két kappant, 12 tojást, 1 icce kifőzött vaját. Ezen adózásokra az 1/2, 1/4, 1/8-ad helyes jobbágyok is a reájok eső szám és proportio szerint kötelesek lesznek adózni.” Sőt, „ezen most jelentett adózásokon kívül minden 30 egész helyes gazdák egyszer egy esztendőben 1 borjut, vagy pedig ahelyett egy forintot, 30 krajcárt az uraságnak adni fognak.”

A református parókiával szemben volt hajdan a Szirmay-kúria.
Ma lakóházak. Balról: Oláh József (Gellért Sándor veje), Győri Ferenc
és Szarvas Bálint lakóháza

A kilencedről és hegyvámról (az ötödik rész) az urbárium így rendelkezett: „Minden féle földi termésből (kivétel a kerti vetemény) úgy a méhekből, bárányokból, gidákból, melyek esztendőben lettek, tartoznak valóságos kilencedet a földesúrnak adni.”

Egri urbáriális tabelláján az alábbi nemes uraknak voltak örökös jobbágysai, valamint zsellérei: Szirmay Ferenc, Korda György, Egry Imre, Császy László, Tarczaly Ferenc, Szabó Pál. Szerepel azon földesurak jobbágysainak neve, akik általában jobbágytelekkel rendelkeznek 2/8- vagy 3/8-dal, a szántóföldjük általában 12 hold, míg a zsellérek két belső telket bírók voltak.

Egri 1828. évi január 17-i urbáriális tabellája szerint:

Szirmay Ferenc jobbágysai Oroszi András és Miklós, Korda György úré Karikás István, Egry Imre úr jobbágya Darabant Mihály, Császy

László úré Török Pál, Tarczaly Ferenc úr jobbágya az előbb említett Darabant Mihály, Szabó Pálnak szintén Darabant Mihály volt a zsellérje.

Adózott az 1828. évi összeírás szerint összesen 21 jobbágy: Karikás Imre, Csintalan Mihály, Papellás András, Fehér Pál, Vincze Jeromos, Karikás Sándor, Varga György, Török András, Karikás László, Karikás András, Béres István, Danó Péter, Princz János, Fehér György, Papp Mihály, Berki Mihály, Nagy Mihály, Rajthi Sándor, Török Pál, Iczik Ábrahám, Dolhai Sándor.

A KÖZBIRTOKOSSÁG EGRIBEN

Erdélyben a modern közbirtokosságok a magyar liberális jogalkotásnak köszönhetően jöttek létre. A 19. századi törvények lehetővé tették a vagyonközösségek működését és a legelő területek ésszerűbb kihasználását.

Az országgyűlés 1836. évi 6. törvénycikkelyének 3. paragrafusa lehetővé tette a települések közös erdőinek jogi szétválasztását a földesurak és jobbágyok között. Az úrbéri pátensek (1853–1854) lehetőséget biztosítottak az erdő- és legelőterületek elkülönítésének folytatásához. Az úrbéresek tulajdonjogba helyezéseivel azonban nem változott meg a nyomásos gazdálkodás jellege. Az 1886. évi törvényszabályozás a falusi agrárközösségek több típusát pontosította jogi szempontból: a nyomásos gazdálkodási közösséget, az erdőközösséget, a legelőközösséget. A jogviták rendezése azonban polgári perek útján történt.

A 19. század végén a liberális gazdaság- és társadalompolitika állandóan szembekerült a nyomásos gazdálkodással, a közös föld- és erdőhasználat tényével.

Egy 1871. évi törvény lehetővé tette, hogy a legelőilletményt a jobbágy vagy zsellér több birtokával együtt hasíthassa ki.

Egriben is hosszú pereskedés folyt (1857–1897) a közbirtokosok és volt jobbágyaik között. Az egri úrbéri okiratokból nyomon követhetők a felperesek (általában a leggazdagabb földesurak) és hajdani jobbágyaik közötti, évtizedekig tartó pereskedés részletei. Először Ternyei József és más, Egri helységekből származó nagyobb birtokosok a településen élő kisebb birtokosok és a volt jobbágyok ellen indítanak pert az úrbéri rendezés következtében foganatosított tagosítási kereset ellen. Név szerint értesítik a perben érdekelt 78 alperest 1857 augusztusában. Abban az időben a falu bírója Csúry Antal volt. Mindkét fél ügyvédet fogadott, aki képviselte a feleket a szatmári, később pedig a nagyváradi táblabíróság előtt. A század utolsó évtizedeiben a hosszúra nyúló perbe komolyan bekapcsolódik Sepsy Károly földbirtokos. Egy 1897. évi 15337. sz. végzés szerint a felperes Sepsy Károly és társai, valamint az alperes Bornyász György és társai már 106-an vannak. A felperesek ügyvédje Uray Gás-

pár, Szatmárnémetiben lakó jónevű ügyvéd, míg az alpereseké Csomay Imre, szintén Szatmáron lakó „képviselési gondnok”. A felperesek kifogásolják, hogy a kiszabott határidő alatt elleniratokat nem adtak be. Felkérlik az alperesek ügyvédjét, 15 napon belül a felperesi keresetre vonatkozó elleniratokat az összes alperes érdekében adja be. A végzést elküldik Egribe az albírónak, Dolhai Sándornak, hogy értesítse az érdekelteket.

A fellebbezési procedúra következményeként annyi megállapítható, hogy a Szatmáron letárgyalt tagosítási és úrbéri szabályozási per határozatát Tóth Bálint egri közbirtokos, úgy is mint a kisebb közbirtokosság megbízottja „helyben hagyandónak találta”. A végzés másik pontja szerint „a tagosítás megengedhetőségéhez a birtokosok többségének beleegyezését nem tévén szükségesnek, a folyamodvány indokának figyelembe nem vételével a tagosításnak felperesileg kért s első bírósági-lag kimondott elrendezését helybenhagyni kellett.”

Cs. kir. úrbéri főtörvényszék
Nagyvárad, december 5-én, 1857.

Nagyon sok egri lakost érdekelheti az alábbi kimutatás, amely Egri község földtulajdonosainak birtokmennyiségét tartalmazza az 1892. évi állapot szerint. Akkoriban Egri bírója Szabó Pál volt, közjegyzője pedig Hordaly Gedeon, akik kézjegyükkel és pecséttel látták el ezt a fontos okiratot. A kimutatásban szerepel 188 tulajdonos, ebből egri lakos a többség, de vannak más településen élők is. Helyszűke miatt csupán a 2 hold feletti tulajdonosok nevét említeném és a nem Egriben élők esetében a terület nagysága mellett a lakóhelyet is megadom.

A kimutatáson szereplő sorsz.	A tulajdonos neve	Ter. hold	Ter. öl	Lakóhely
1	id. Ary Elek	28	792	Egri lakos
3	Sepsy Károly	327	1359	Ld. III. és Adorján
4	Kádár József	19	1527	Egri lakos
10	ifj. Bornyász Mihály	4	996	-
14	Csapó Sándor	9	1197	-
16	Csatári Ferenc	4	334	-
22	Csukat András	10	123	-
23	Csúry Miklós	23	579	Csúry Bálint apja
24	Csúry Sándor	8	1214	-
27	Egri község	81	852	-
28	Egri ref. egyház	25	410	-
31	Fülep István	41	1506	-
33	Veisz Dezső	48	538	-, izraelita
36	Jákób Benjámin	20	948	-, izraelita
39	Kallós Antal	5	769	Egri
40	Kallós Elek	11	781	-
41	Kallós Emilia	5	904	-
43	Kallós József	4	772	-
46	Kallós Sándor	3	506	-

47	Kanizsai Elek	21	1504	-
48	Karikás Ferenc	3	942	-
50	Karikás György	8	721	-
53	Karikás Sándor	3	1193	-
55	Kádár Antal	9	552	-
56	Kádár Elek	8	111	-
57	Kádár Endre	14	1283	-
58	Kádár Gergely	33	854	-
59	Kádár György	25	1125	-
60	Kádár József	83	386	-
61	Kádár Mihály	11	456	-
64	Kádár Miklós	22	999	-
74	Kósa Mihály	4	982	-
78	Karikás Antal	3	440	-
81	Lengyel András	7	1361	Csenger
83	Magoss Elek	44	1570	Egri
84	id. Magoss Gedeon	45	639	-
85	Magoss József	52	1549	-
86	Magoss Lajos	32	202	-
89	Mándi Eszter kiskorú	3	637	-
90	ifj. Csátrai Ferenc	5	1501	-
93	Kelemen Ferencné Melczer Cecília	56	1268	-
94	Miskolczy Antal	16	690	-
95	Miskolczy János	18	894	-

101	Papellás Mihály	11	278	-
105	Kádár Menyhért	7	794	-
109	Rajti István	7	62	-
110	Sepsy István	241	447	-
111	Sepsy Károly	119	1590	Ld. III. Adorján
112	Simon Albert	4	1144	Egri
114	Simon János	11	33	-
115	Fényes Péter	95	1541	-
116	Süveg Andrásné	3	768	-
119	Kallós Menyhért	5	1540	-
122	ifj. Szabó Pál	19	421	-
129	Szabó Zsigmond	3	807	-
126	Szarvas Lajos	3	723	-
128	Szász Gergely	111	320	-
129	Szerdahelyi Ferenc	19	870	-
132	Szücs Áron	9	261	-
134	Szücs György	3	740	-
137	Tóth Endréné	22	815	Garbolc
139	Tóth Lászlóné	5	113	Csenger
141	Udvarhelyi Lászlóné	8	1254	Egri
145	Vituly Istvánné	4	625	-
147	Weisz Izsák	11	1293	-, izraelita
149	Weisz Leopold	4	154	-, izraelita
164	ifj. Ary Elek	5	427	Egri

165	ifj. Magoss Menyhért (Elek fia)	16	1516	-
166	Kádár Bálint	3	345	-
167	Kallós Zsuzsánna	4	397	-
169	Kádár Gáspár	17	1093	-
170	ifj. Kádár Miklós	8	1338	-
176	Kallós Elek árvái	6	384	-
177	Horváth Lászlóné	7	711	Garboldc
178	Szabó Antal	8	288	Egri
179	Csúry Lidia	6	840	Szatmár
180	Bornyász György	3	1244	Egri

MEGJEGYZÉSEK

Egri község határának részletes osztályozási jegyzéke (1895)

I. osztály	120 forintra	értékelve	osztályozott holdját	1000 □-öl
II. -	110 -	-	-	1100 □-öl
III. -	100 -	-	-	1200 □-öl
IV. -	90 -	-	-	1340 □-öl
V. -	80 -	-	-	1500 □-öl
VI. -	70 -	-	-	1700 □-öl
VII. -	60 -	-	-	2000 □-öl
VIII. -	50 -	-	-	2400 □-öl

JEGYZETEK

¹ György Irén: Szalacs 1772–1774-es urbáriuma. 4. o.

² Egri nevű helységnek urbariuma. In Urbariul satului Agriș. 1774. november 19.

³ Uo.

⁴ Dr. Garda Dezső: A modern közbirtokosságok az első világháborúig. In Közbirtokossági Hírvivő, 3. sz., 2001.

A 20. SZÁZAD FŐBB ESEMÉNYEI

Az első világháborút követő időszakban a gazdasági és művelődési egységet képező történelmi Szatmár megye kettészakadt. Keleti része az államhatárok módosulása következtében a Partium (a Részek) sorsában osztozik. Ennek egyik jellegzetessége: az ország szélére, az államhatár szomszédságába került. Ez pedig megváltoztatta a térség gazdasági helyzetét.¹

Már az első világháborút követően, a határmenti övezetben román telepéseket telepítenek egyes falvak határában. Így települt Új-Egri a falu határában, az Egrit és Mikolát összekötő út mentén. A második világháborút követően pedig az elhurcolt zsidók birtokait osztották fel az újonnan letelepültek között. A tagosítást követően (1880–1911) a szétszórtan levő, de egy birtokos birtokrészei egy tagba kerültek.

1944. augusztus 23-án Mihály király letartóztatja a németbarát, fasiszta érdekeket szolgáló Antonescu-kormányt. Ezzel a lépéssel Románia elnyeri a győztes hatalmak támogatását. A német oldalon való totális román részvétel is feledésbe merült, sőt a szövetségesek oldalára való átállás fejében Romániának sikerült olyan fegyverszünetet aláírni 1944. szeptember 12-én, melynek értelmében elismerik a román igényeket Észak-Erdély területének egy részére. Néhány hét múlva a román csapatok a szovjet hadsereg mellett már Észak-Erdélyben menetelnek, ahova bevezetik a román közigazgatást.²

Két éve a református templom falán elhelyezett emléktábla az első és második világháború hősi halottainak nevét tartalmazza.

Sztálin 1945. március 9-én beleegyezését adja a román közigazgatás bevezetésére. Petru Groza 1945. március 31-i kolozsvári megyegyűlésén a Sztálinhoz keltezett levelében újabb ígéreteket tesz az együtt élő népek jogainak biztosítására. 1945 szeptemberében a Londonban megtartott Külügyminiszterek Tanácsának ülészakán a Szovjetunió kiállt a román nemzeti érdekek mellett, mivel Nagy-Britannia, az Amerikai Egyesült Államok és Franciaország is a román–magyar határnak az etnikai elvek figyelembe vételével való meghúzását javasolták.

Az első és a második világháború hősi halottainak emléktáblája
a református templom falán

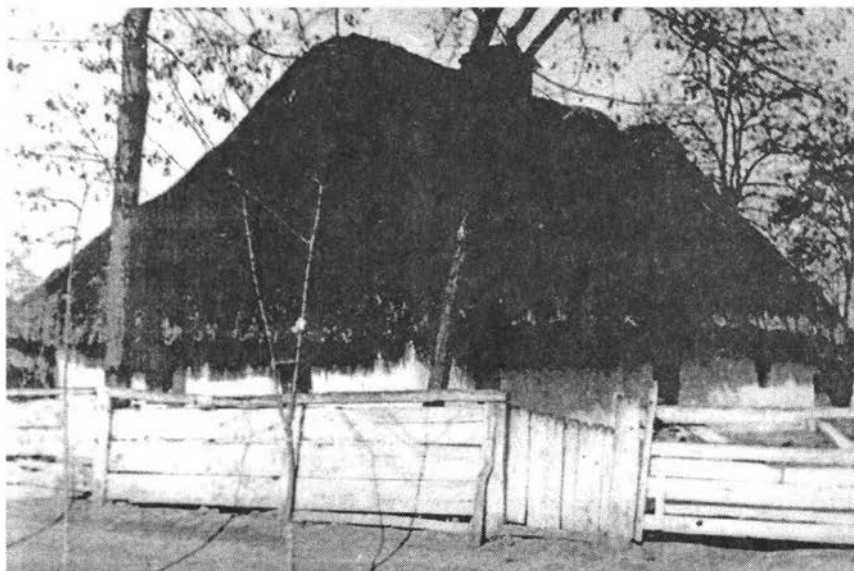
Az Észak-Erdélyben bevezetett szovjet közigazgatás idején Kisebbségi Nemzetiségi Minisztériumot szerveznek. A Rădescu-kormány a 86-os törvénnyel kihirdeti a Nemzetiségi Statútumot, amely többek között olyan pozitív nyelvhasználati előírásokat is tartalmazott, amely lehetővé tette az anyanyelv egyenlő használatát azokon a településeken, ahol a lakosság 30 százaléka nem a román nyelvet beszélte.³

A második világháborút követően az egriek 80 százaléka a mezőgazdaságban dolgozott. Kezdetben a kor divatja szerinti „társulásba” tömörült a gazdálkodók egy része.

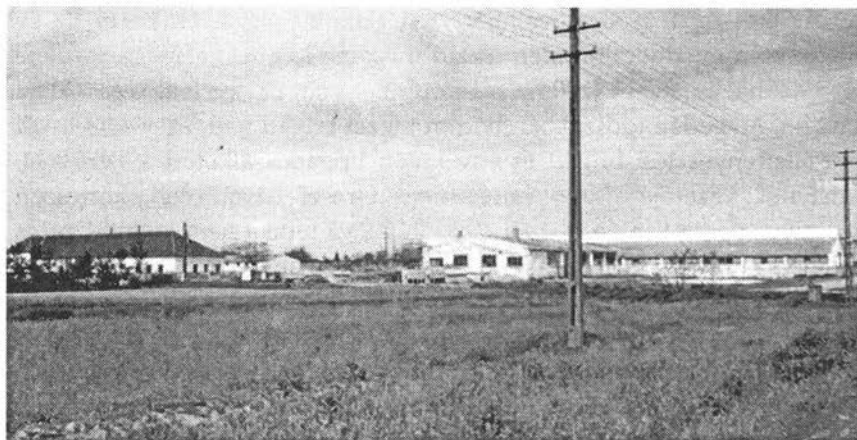
1944-ben a falu nagybirtokosai voltak: Sepsy Károly, Décse József, Décse Ferenc, özv. Sepsy Mórné, Békésy István, Karikás Sándor, Tokody Károly, Magoss Sándor, özv. Magoss Jenőné és mások. A földreformkor a földnélküli zsellérek tucatjai két hold földet kaptak.

Az egri mtsz 1950. november 7-én alakult meg és csaknem tíz év eltelte után majdnem minden család mtsz-tag lett. Az mtsz összterülete kb. 1927 ha, amelyből 1200 ha szántóterület volt, 227 ha legelő és 220 ha kaszáló. A kezdeti időszakban három mezei brigád volt, ezen kívül volt egy állattenyésztési brigád és egy külön brigádott alkotott a kertészet, amelynek vezetője Csapó Imre, majd Oroszi István volt, kertészeti technikus pedig Fábián Elemér, aki virágzóvá tette a kertészetet. Fontos jövedelmi forrás az állattenyésztés is. Az 1960-as évek végén 4–5 ezer tyúkot tartottak, 300 db disznót és 600 db fejőstehenet és kb. 1200 db juhot. Aránylag nagy volt a száma az igavonó állatoknak. 80 db lóval és 8–10 pár ökörrrel bonyolították le a szántás-vetés és a szállítás nagy részét. Abban az időben Váradi Sándor volt az mtsz vezetője és az is maradt évtizedekig.

A munkanap értéke nagyfokú változást mutatott. A 60-as évek elején 15 lej volt, később (1980) már 40 lej. A kezdeti időszakban csaknem 20 fajta növényt termesztettek. A '80-as években a főbb kultúrák, amelyeket

Az utolsó parasztház Egriben. Csáki Ferenc tulajdonát pár évtizede lebontották
Fényképezte: Makay György

A volt mtsz épületei.

Jelenleg a vállalkozók (asztalos, koporsókészítő és állattenyésztők) telepe

A búzakoszorú az aratás befejezésének jelképe.

Középen Berki Ferenc brigádos, később mtsz-elnök.

Nagy Pista csoportja: kaszások, kévekötők és marokszedők

Fényképezte: Makay György

termesztettek: búza, kukorica, napraforgó, burgonya, cukorrépa, földieper, dohány és takarmánynövények. Az állattenyésztés és az előbb említett kultúrák termesztése alkották a főbb jövedelmi forrásokat.

Egy 1976-os évi beszámoló adatai alapján az évi össztermelés értéke: 7,725.000 lej, az évi összjövedelem pedig közel 8 millió lej.

Az akkori (1980) időszakban a munkaerő megoszlása a következőképpen jellemezhető: 16–64 év közötti munkaképes mtsz-tagok száma 586. Tanulók és főiskolai hallgatók száma 168 személy. A 16 éven aluli gyermekek száma 392. Munkaképtelenek száma 26.

Ezek a számadatok is bizonyítják, milyen gyökeres változáson ment át Egri a második világháborút követő években.

Tisztelettel és megbecsüléssel kell beszélnem Szabó Istvánról, akinek harcos közéleti tevékenysége, példaadó emberszeretete, Egri lakosai iránt érzett felelősségtudata egygyé forrott a második világháborút követő időszak településtörténetével. Elvhűsége, becsületessége nagy népszerűségnek örvendett Egriben. Gazdag és eredményes élet állt mögötte. Ő építette a kultúrotthont és az iskolát. Méltán kapta meg munkája elismeréséül a Munkaérdemrend III. fokozatát. Sokat tett Egri fellendítéséért.

Szabó István és felesége, Borbély Katalin síremléke

Az egri ember értelmes, szerény és végtelenül önzetlen. Mindig pártolta a kultúrát. Volt sokáig olvasó egyesülete és dalárdája. A 20. század második felétől fellendült a művelődési élet. Fábián Elemérnek köszönhetően amatőr színjátszó egyesület alakult (lelkes fiatalok előadták a Mágna Miska című operettet). Az egriek nagy része könyvet tisztelő és kedvelő ember. A '60-as években felépült kultúrotthonban számtalanszor szerepelt a szatmárnémeti Északi Színház magyar tagozata. A színházat kedvelők népes tábora megtekinthette így a szatmári színtársulat legszebb színpadi alkotásait. Az egyre növekvő diákság révén egyre több napilap és szépirodalmi folyóirat jutott el a település lakóihoz.

A '60-as–70-es években Sófalvy György orvos hetente két alkalommal ájtott Mikolából gyógyítani az egrieket. A '90-es évek elejétől orvosi rendelővel rendelkezik a település. Az utóbbi négy évben Dembrovski Katalin doktornő gondoskodik az orvosi ellátásról.

Az utóbbi időben is egyre jobban fellendült a sportélet. Újabb az Egri Sasok nevű futballcsapat előkelő helyet foglal el a megye csapatai között, Simon Elek vezetése alatt.

A '80-as évek végén Egriből is sokan távoztak a szomszédos vagy nyugatibb országokba véglegesen vagy ideiglenes munkavállalás indítékával. A migráció azonban, szerencsére, kisebb méretű mint más, környező települések esetében.

Az egriek megtanulták, hogy a föld – sok munka árán – megélhetést biztosíthat. A kertészkedést sokan választották és friss áruval (földieper, zöldségek, burgonya, káposzta) látják el Szatmárnémeti és Nagybánya piacait. A Gáti, a Mándi, a Karikás, a Csáki, a Borbély, a Fancsiki, a Kósa, a Halász és még nagyon sok család – elnézést kérek a többiektől – kertészkednek és áruikat vagy helyben, vagy az említett piacokon értékesítik. Vannak talpraesett vállalkozók (földművelés, állattartás, bútorkészítés, szolgáltatások), akik családtagjaikon kívül alkalmazottakkal is dolgoznak, pl. Papp András (Bandi) a SABAT Kft. vezetője (4 alkalmazottal), Papp István a SARON Kft. vezetője (4–5 alkalmazottal). Fő foglalkozásuk az asztalosság és a mezőgazdasági tevékenység. A MONIKA Kft. Blaga Imre (szatmári lakos) szintén az asztalosmesterséget űzi. Velük párhuzamos tevékenységet folytat Csihai János szatmári lakos (jelenleg bérbe adta). Családi vállalkozások: Móra Botond ABC+bár, Docsa Gábor Kft.

Az épülő kultúrotthon a 60-as években

A Mándi Ferkő gattere (fűrészgép)

ABC+bár, Angerita ABC+bár és Csáki Rita ABC+bár, valamint még Szalonna József, Váradi Ferenc, Halász Ferenc, Márton Ferenc és mások.

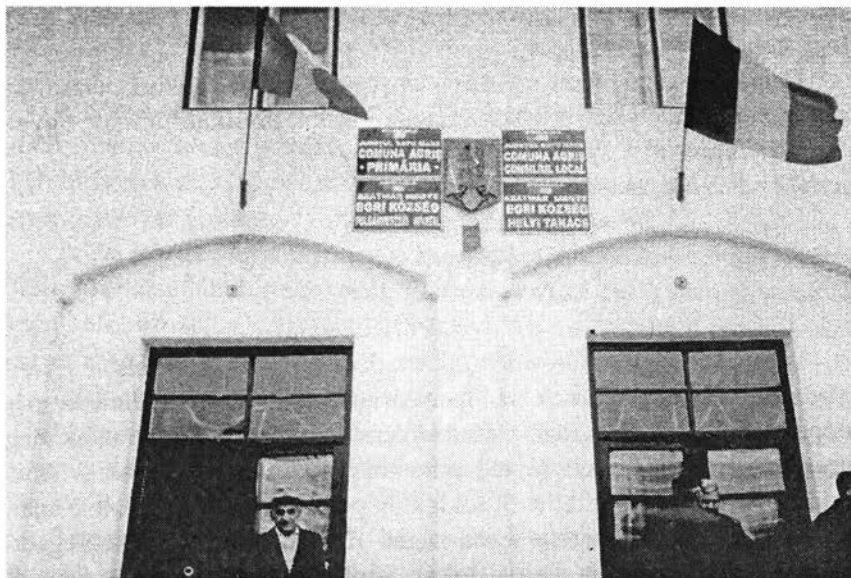
És végül örömmel számolhatok be egy történelmi eseményről. Egri a kezdetektől önálló község volt századokon át. Majd egy ideig Mikolához (a második világháború végétől 1968-ig), utána pedig Batiz községhez tartozott.

Az egriek soha nem szerették a függőséget. Így aztán, kihasználva a törvény adta lehetőséget, egy tavalyi referendum következtében, a lakosság egyakarató döntése folytán, ismét önálló községgé válhatott 2004. április 26-án.

Mint a falu szülötte, jómagam is ott voltam az avató ünnepségen, amikor is kinevezték az ideiglenes polgármestert, Szabó Eleket és az ideiglenes alpolgármestert, Docsa Andrást. A jegyző személye még nem tisztázott. A választásokon saját soraikból választhatnak egy 11 tagú önkormányzati tanácsot és egy hét tagú testületet.

Remélem, sikerül majd biztosítani a szükséges infrastruktúrát és Egri elindulhat majd a fejlődés útján, visszaszerzi majd régi hírnevét és a környező települések megbecsülését.

Az új vezetőségnek, az egyházaknak, az iskolának, a faluban maradt értelmiségieknek pedig azt kívánom, hogy sikeresen erősítsék a település

Az új polgármesteri hivatal és helyi tanács
Fényképezte: Sárosiné Kiss Melinda

Balról jobbra: Márton István, Papp István, Szabó Elek polgármester,
Bondici Nicolae, Batiz polgármestere, Fodor István újságíró
Fényképezte: Kiss Kálmán

minden lakójában a jobb jövő reményét. Kívánom, hogy váltsák valóra a legszebb álmaikat.

Remélem, nem veszi szerénytelenségnek a mindenkori olvasó, ha úgy gondolom, e kis munkával szolgálni tudok honfitársaimnak. Egyet-érték a költővel:

*„Álmodni rabnak is szabad,
álmodd hát vissza múltadat.
A múlt erős, gazdag gyökér,
jelen, jövő a múltból él.”*

(Varga Gyula)

Bura László így írta le vidékünket: „Szatmár térségét az első évezred fordulópontjától jellemezte az államalapító István király intelme: a más népek fiainak szívesen fogadása, megbecsülése. Ezért települhettek meg ezen a tájon magyarok, szlávok, menekültek, románok, bajorok, svábok, zsidók. Az ide sodródott, itt élt sokféle népelem magáénak érezte e tájat, művelte földjét, fejlesztette gazdaságát. Az értékhordozókat befogadó Szatmár és vidéke maga is sokat adott közösségének, a nemzet egészének: Bakócz Tamás, Károli Gáspár, Kölcsey Ferenc, Csűry Bálint, Móricz Zsigmond, Dsida Jenő, Jakabffy Elemér, Páskándi Géza...stb.”

JEGYZETEK

¹Bura László: Rész-e a Partiumnak Szatmár? In SZFÚ, 2002. aug. 3.

²Romániai magyarság 1939–1945 között. In Történelmünk, 1999. ápr. 15.

³Uo.

EGRI NEMES CSALÁDAI 1848 ELŐTT

A **Bónis család**. Első ismert őse **Bónis Mátyás**, aki 1618-ban nyert címeres nemeslevelet II. Mátyástól, melyet 1619-ben Szatmár vármegyében hirdettek ki. 1786-ban a család nemesi bizonyítványt nyert a vármegyétől, melyet Szabolcs vármegyében bemutat.

Tagjai közül **Bónis György**, 1848–1849-es honvédfőhadnagy, **Bónis József** sárközújlaki birtokos volt. **Bónis Károly**, a 19. század elején Kölcshán volt birtokos. Címer: vörösben, zöld alapon könyöklő páncélos kar buzogányt tart. Sisakdísz: ugyanaz. Takarók: vörösezüst, kékarany.

Egry család. Szatmár vármegye egyik legősibb családja, mely már 1300-ban Egri község ura volt. Ettől kezdve állandóan szerepel a vármegye nemes birtokosai között. Idővel a **Salgay**, **Perényi**, **Szirmay** családokkal került rokonságba.

Tagjai: **Egry Kelemen** 1578-ban a maga egri részbirtokát Salgay Bálintnak adja el, de török fogságba kerülvén, neje, Oroszi Erzsébet az ő részét is eladta Salgaynak, hogy török fogságban szenvedő férjét kiszabadítsa. **Egry Bernát** 1596-ban Szatmár vármegye szolgabírója volt.

Egry Imre, **Ferenc**, **László**, **II. Imre** és **Sándor** 1785-ben a vármegyében nemesi bizonyítványt nyertek. György ez idő tájt a vármegye táblabírája. **II. György** 1848–1849-ben honvédhuszár főhadnagy, **András** 1848–49-ben népfelkelő kapitány, **Ferenc** 1848 előtt huszárkapitány, a Szatmár című társadalmi hetilap szerkesztője, 1875-től 1880. augusztus 31-ig főszerkesztő.

E családból származik özv. **Dienes Dezsőné** is, akinek a férje szolgabíró.

A **Császy-Hetey család** Heves megyéből, a Csász pusztáról származik. Idővel áttelepültek Bereg vármegyébe (ma Ukrajna), ahol Hetében és a 17. században Szatmár vármegyébe is, ahol Ráksa, Felsőfalu (Negręsti), Avasújfalú, Mikola, Egri, Szárazberek településeken éltek.

Tagja közül: **János** a II. Rákóczi-féle szabadságharc alatt csendbiztos; **József** 1820-30 között Szatmár megye fősolgabírója. **I. Bálint** 1848-ban honvédfőhadnagy; **II. Bálint** 1861-ben és 1867–1873 között megyei esküdt.

A 20. század elején mikolai birtokos, egyházmegyei főgondnok, **Mihály** pedig hadnagy.²

A **Szerdahelyi család** Zala vármegyéből származik, de már 1695-ben Szatmár vármegyében szerepel, hol Lázári, Érendréd, Egri és Vetés községekben volt birtokos és az utóbbi helyen a 20. század elején is az volt. **Péter** 1556-ban kapott címeres nemeslevelet I. Ferdinándtól, melyet Kapornokon 1557-ben hirdettek ki. Szatmár vármegyében 1695-ben igazolja nemességét és ezután még 1724-ben, 1762-ben, 1835-ben, 1846-ban.

Tagjai közül: **Zsigmond**, 1780 körül főszolgabíró. **László** táblabíró és sópénztárnok. **Ferenc** 1797-ben nemesi felkelő hadnagy, majd táblabíró és főügyész. **Zsigmond** fia, **Károly** kapitány.

Ferenc fia, **Pál** 1835-ben táblabíró és főügyész, főjegyző, első alispán és 1846-ban főispáni helytartó. **László** részt vett az utolsó nemesi felkelésben. **Pál** fia, **Ágoston** vetési birtokos, a vármegyei gazdaegyesület alelnöke és a lótenyésztési bizottság elnöke. **Károly** kapitány unokája, **Jenő** pénzügyminisztériumi osztálytanácsos.³

Szerdahelyi László volt az, aki anyai nagyanyám, Hegyi Etelka rokona volt. Budapesten állást szerzett sok egri rokon számára. Apám is ott volt négy évig, a Rókus kórházban szolgált. Onnan ment a frontra, majd 1946-ban lezárták a határt és így itthon maradt végérvényesen.

JEGYZETEK

¹ Dr. Borovszky Samu: Szatmár vármegye. 573–580 o.

² Uo. 582. o.

³ Uo. 606. o.

AZ EGRIBEN ÉLT ZSIDÓSÁGRÓL

Egriben a zsidóságot ma már az eltűnt etnikumok sorában tartjuk számon. Mint a környék nagyon sok településén, a zsidóság nagyban hozzájárult a település fejlődéséhez. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1623-ban kiadott kiváltságlevele megengedte nekik a keresztény ruhaviselést, ezzel hosszú időre megalapozva a zsidók nyugodt életét Erdélyben és a hozzá tartozó területeken.¹

A zsidóság megjelenését Egriben nem lehet pontosan meghatározni. Valószínű, hogy a 19. század elején kezdődött meg beszivárgásuk. Több-ségük falvakban telepedett le, ahol bérelték a kocsmákat, mézárszékeket, pálinkafőzőket, aztán kereskedéssel is foglalkoztak. Később kisebb-nagyobb földdarabokat szereztek és gazdálkodásra adták a fejüket.

Köztudott, hogy 1550-től az Egry család, 1614-től a Szirmay család volt a település földesura. Ám a 19. század elején a család kezdett elszegényedni. A hatalmas birtok részeire töredezett. A Szirmay család utolsó sarja, Szirmay Antal, Szirmay Lajos és Szodorai Mária fia 1868. február 17-én teljesen elszegényedve halt meg Mikolában. E családok mellett jelentős szerepet játszottak az Uray, Korda, Császy, Szilágyi, Csúry, Szerdahelyi, Udvarhelyi, Magoss, Kádár, Kallós és más családok. Azonban ezekből a családokból a 19. század hajnalára csak a Csúry, Szerdahelyi, Magoss, Kádár és Kallós birtokok maradtak meg és néhány kisbirtokos család, mint a Simon, Kósa, Borbély családok.

E fentebb felsorolt családok mellé sorakoztak fel az egyre gyarapodó zsidó családok. A kereskedelem mellett egyre gyarapodtak földbirtokaik. Kezdetben gazdagnak számítanak a Weisz és Wohl családok. Visky Ferenc tiszteletes kéziratából ismerhetjük a két világháború között élt zsidó családok életét.

A horthysta hatalom a nemzetiségekkel való jó együttműködésre törekedett. Szigorú törvényekkel védi az identitás érzelmének tiszteletben tartását. Törvényben mondja ki: a nemzetiségiak nem lehetnek másodrendű állampolgárok.

Az Erdélyi Magyar Párt már 1942–1943-ban szorgalmazza a román-szággal való kibékülést, kiegyezést. Az egykori Magyar Párt romjain újra-

szerveződő Erdélyi Magyar Párt már korán felismerte Erdély kettészakadásának lényegét, amely Hitler érdekeit szolgálta. Szorgalmazta a háborúból való kilépést. Ilyen politikai irányvonal követése révén, az erdélyi magyarság soraiban kevés fasiszta jellegű szervezet talál támogatásra.

Sajnálatos tény, hogy az észak-erdélyi magyar kultúrájú, nyelvű és érzésű zsidószármazásúak, akik elszenvedték a két világháború közötti időszak román nacionalista diszkriminációját, a hatalomváltás után ugyanazt kellett elszenvedniük.

Emiatt több magyar politikai, közéleti és egyházi személyiség, köztük Márton Áron katolikus püspök is tiltakozik a zsidókat ért atrocitások ellen. Sajnos Magyarország német megszállása után sem tudták megakadályozni a zsidók haláltáborokba való hurcolását.

Idős Karikás Ferenc háza, telke – a deportálásig – Ignác Antalé volt, aki vegyeskereskedéssel foglalkozott. Volt egy Áron nevű testvére, aki Nagytarnára került, ahol kovácsmester lett. Másik testvére Brazíliába vándorolt ki.

Csatári Ferenc (Fő utca) lakása valamikor a Feuer Móricé volt, aki Egribe nősült. Elvette egy másik zsidó családfő, Wohl Ferenc Erzsébet nevű lányát. Feuer Móricot deportálták a családjával együtt.

Néhai idős Kallós Elek telkét – később üresen állt – Simon Ferenc mézszáros birtokolta. Deportálták őt is. Gyermekei nem voltak. A Fő utcán Matolczki László tulajdona az egykori nagybirtokos Weisz Lipóté volt. A Weisz-tag az Egri-kolónia (Új-Egri) helyén volt, valamint az ő tulajdona volt a terebesi határban levő legelő (64 hold), amely a Svábok útjától a mikolai határig terjedt (640 köblös). Ezen a területen tulajdonosok voltak még: Török Kajtin, Druckel Áron (Drukker-tag), Weisz Ignác, Jákób Antal. Tulajdonrésze volt még ezen a határrészen Kovács Gyulánénak, aki Budapesten élt. Férje az első világháborúban esett el. A második világháború után optáns perek során megnyerte a pert, de vissza nem jött birtokára. Vámos Károly, aki a Máramarossziget melletti Szaploncáról való zsidó volt, megvette az előbb említett birtokot. E birtokok mellett terült el, a volt mtsz idején, a legelő.

Ahol Kisterebes (Drăgușeni) falu terül el, az egri határtól, a terebesi országuTON túl a Túr folyóig, mind a Policzer Jenő zsidó birtokos tulajdona volt.

Farkas Mihály Jenő a zsidó hitközség mindenese, a templom gondozója szegény, nincstelen zsidó volt. A faluban „zsidó harangozónak” csúfolták. Családjával együtt deportálták őt is az 1944 tavaszán fogantatott zsidó-elhurcolás folyamán. A lengyelországi „halálgyárból” az elhurcolt zsidók közül egyedül Farkas Mihály Jenő tért vissza. „Zsidóink mind Dachauban égtek el Hitler poklában” – írja Visky Ferenc tiszteletes.

Farkas M. Jenő, mint egyedül élő zsidó eladta a templomot id. Szarvas Eleknek. Peres évek következtek. A templom helyére a hajdani iskola nyugati szomszédaként ifj. Szarvas Elek épített magának magánházat. Farkas később Szinérváraljára költözött.

A zsidók deportálása után birtokaikat felszámolta az állam. Ekkor lett földbirtokosa Egrinek Tokodi Mihály, szatmári lakos, akinek annak idején a Kazinczy utcán üzlete volt. Tokodi a terebesi jegyzőtől vette meg a Kovácsné-Vámos – terebesi jegyző – féle 62 holdas birtokot. A földet az államosításig bírta Tokodi. Ma is van Egri és Terebes határán Tokodi-tag.

A zsidóbirtokból az egyház is igényelt 10 hold területet, amely később az mtsz tulajdonába került.

Néhány adatról tudunk a 19–20. századi egri zsidóság létszámát illetően:

- 1870-ben 50 zsidó,
- 1881-ben 62 lélek, 36 férfi és 26 nő,
- 1891-ben 66 lélek, ebből 35 férfi és 31 nő,
- 1901-ben csupán 20 férfi és 27 nő.

Az 1942. évi „zsidótörvény” végrehajtása folytán Egri határában is gazdátlaná váltak a zsidó birtokok.

JEGYZETEK

¹ Elek Imre: Túrterebe. Szatmárnémeti, 2002, 142. o.

² Visky Ferenc: Az Egri református egyház története. Egri, 1938 (folyt. Makay).

³Ld. uo.

AZ EGYHÁZI ÉLET

Szent István, a Rómától kapott koronával, királlyá koronáztatott, és – az általa szervezett állam és egyház megteremtésével – megmenti a magyarságot a szétaprózódástól és felszívódástól. „A kereszténység létrehozásával megteremtette a belső egységet, amely ugyancsak időszerűnek számított a honfoglalást követő időszakban.”¹ Géza fejedelem térítő papokat kért, hogy népét a nyugati keresztény közösségbe vezesse. A magyarság tehát a kereszténységet választotta, mert a Keletről hozott ősi felfogás összefért a keresztényi türelemmel.

Nincsenek adataink az egri egyházi élet kialakulásáról. A 15. század elején már létezhetett valamilyen egyházi élet. Ebben az időben Egri is az erős római katolikus Báthori-család birtoka volt.

Bóricz bán hatalmas birtokra, vagyonra tett szert ebben az időben Aranyosmeggyesen és környékén. Hitvese Báthori-lány volt, aki a családi birtok területén 1420–1460 között, fogadalomból építtetett hét templomot. A hét templom egyike Egriben épült, a többiek Szárazberken, Sándorhomokon, Sárközön, Sárközújlakon, Halmiban és Dabolcon.

A templom szakszerű leírását dr. Heuszlmann Imre szolgáltatta: „A hajó elvesztette támjait, kivéve ama kettőt, amely diagonal irányban nyugati két sarkán áll.”² A keleti irányban levő támoszlopok későbbi keletűek, de keletkezési idejüket nem ismerjük. A templom folyami kőből épült. A boltív, valamint a kupolarész íveit vörös-rózsaszín mintázatú terméskőből faragták ki, valamint az ajtófél-részt, amely az 1981-ben történt renoválás óta látható.

Szakértők szerint Közép-Szolnok vidékéről, a Szamos mellékéről származhatnak a templom falait képező kövek, amelyeket valószínűleg tutajon szállítottak le valamelyik közeli Szamos menti faluig. Jelenleg az ajtófél-részt befalazták, ezáltal nem látható a terméskő.

A templom alakja azt bizonyítja, hogy a római katolikusoké volt, de a lakosok egyakarató reformálódásával 1545–1560 között reformátussá vált.

A 16. századi magyar reformáció Szatmár megyében hamar tért hódított. Ebben nagy szerepük volt az alábbi reformátusoknak: Drágfi Gáspár, Dévai Bíró Mátyás, Batizi András, Deretskei Demeter, Kopátsi István és Bódi Sebestyén.

Az 1554-ben tartott Óvári Zsinat kimondta a protestáns hitre való áttérést. Debrecen a reformáció fellegvára. Visky Ferenc szerint: „Az Helvetica Confessiot a Debretzeni Superintendenciának több Traktusaival együtt a Szatmári Tractus is 1567-ben vette bé. És így 1567-ben kezdett a Reformata vallás állandó formában lenni nálunk is.”³

A reformáció egyik érdekes egyénisége Dávid Ferenc. Németországban, Wittenbergben megismerkedik Lutherrel. Így lutheránusként tért haza Kolozsvárra, az egyház megújításának égő vágyával. Ő maga áttér a református vallásra. Később azonban meghirdeti az unitárius tanait és unitárius püspök lesz.

Egriben már a reformáció hajnalán híres pap hirdeti az ígét. 1569-ben Kereki János a prédikátor. Felkészült, tudományosan képzett pap lehetett, mert 1569-ben ő is egyike volt annak a kilenc lekipásztornak, akiket a Szatmári Tractus elküldött Nagyváradra, hogy ott résztvegyen a János Zsigmond király jelenlétében rendezett hitvitában, Blandrata és Dávid Ferenc ellenében. Erről az eseményről Szirmay Antal így ír:

„Abban az időben t.i. 1569-ik esztendőben Kereki János volt az Egri Ekllesiának Prédikátora, a ki egyik volt azok között a 9 papok között, a kik a Szathmári Tractusból küldettek volt, mint különös tanult emberek, az 1569-be tartatott Nagy Várad Sinatra, és 2-ik János királynak (a ki Erdélyi Vajda, és Bihar ect. Vármegyének ura volt) parancsolattjából ottan a Király jelen létében disputáltak más Református Papokkal együtt Dávid Ferentzel és Blandratával, az Unitaria vagy Sociniana vallásnak híres terjesztőivel. Vid. Lampe Hist. Reform. Hung. p. 249. – Melyből az is kijő, hogy tehát az Egri Ekllesiának Kereki János volt egy Reformátora, mert ő volt akkor itten Pap, mikor a Calvinus tudománya lábra állott a Magyarok közt; továbbá gyanítani lehet azt is, hogy ilyen nevezetes ember lévén ekkor az Egriek Papja, az Egri Ekllesiának már a Reformatio Kezdetében nevezetesnek kellett lenni.”⁴

Csupán a történelmi hűség kedvéért tenném hozzá a következőket: Blandrata György volt János Zsigmond udvari papja, aki arra buzdítja az unitárius hitre áttért János Zsigmondot, hogy fegyverrel kényszerítse a csikgyergyói római katolikusokat, hogy maguk is térjenek át az unitárius hitre. (Vö. Történelmi Magazin. VI. évf., 3. sz., 2004. március.)

Adatok hiányában nem tudjuk, hogy a 18. század közepéig miként fejlődött és milyen változásokon ment át az egyházi élet. Vannak adataink arról, hogy a 17. század első felében híres papjai (Helmeczi Tamás 1608, Nagybányai Simon 1632, Gyügyei Márton 1639) révén virágoznia kellett a református gyülekezet vallásos életének. Ezt igazolja két adat: egy 1673-ból származó cinkanna, valamint egy 1674-ben Szirmay Lajos által készített úrasztal, amely ma is létezik. „1715-ben adott az Egri Ekkk.-nak az Egry László Úr özvegye, Matoltsi Sófia egy kannát és egy keszkenőt, mint a rajtuk való írás és Magyar vers mutatja.”⁶

Már 1660-tól és az azutáni időről több rendbeli feljegyzés bizonyítja az egyházi élet mozgalmait, építkezéseit, kiváló családok jótékonyágát.

Az 1820–1830-as években komoly szándék fogalmazódik meg a papi lak építésével kapcsolatban.

1805-ben Kőszegi Mária egy lovat adott az egyháznak és azt 38 forintért váltotta vissza. Kanizsay Zsigmondné Becski Débora 40 forintot, Ary János szegény gyermekek tandíjának fedezésére 40 forintot adott.

Az 1950-es évek elején még megvolt a harangláb és a portikusz.

A templom előtt iskolások láthatók tanítónőikkel

A harangláb a lebontás előtt

Ary Elek 1896-ban az ezredéves ünnepély alkalmából 60 forintot adományozott, Magoss Elekné emlékére pedig családja 50 forintot adott.

1816-ban épült fel a harangláb Orbán György lelkész és Dányádi György kurátor idejében.

1818–1826 között volt lelkésze Egrinek Váradi Imre. Az ő idejében (1820-ban) kezdett foglalkozni az egyház első ízben a toronyépítés gondolatával.

1822-ben az egri egyház is, mint más egyház a szatmári egyházmegyéből, bekebelezett a nagybányai egyházmegyébe.

1825-ben Técsi Dániel meglátogatta az egri egyházat és Szirmay Györgyöt inspector curatorrá eskette fel. További hat egyházfit consistorialis személyekké esketett, ami azt jelentette, hogy az új consistorium két adófizetővel egészíti ki magát. Elhatározták, hogy az új jegyzőnek megválasztott Magoss György ezentúl jegyzőkönyvbe iktassa végzéseit. Később a lelkészt, a kurátort és Magoss Györgyöt, a presbitert megbízták a tanítás ellenőrzésével.

1834-ben kijavították a templom falait és a tetőzetet is megjavították. Ekkor távolították el a templom ablakaiból a műbeccsel bíró kőrámákat.

Az 1835-ig tiszta református településre a földesurak tótokat telepítenek megüresedett telkeikre. Az egyház rendei arra kérik a consistoriumot, hogy a telkekre eső fizetéseket az újonnan jöttek is fizessék be (adják be). A helybeliek így érvelnek: „az ekklézsia minden rendei arra kérik a tractuale consistoriumot, miszerint szívére vevén, hogy Egriben, kivált a külső földes uraságok kezdik tótokkal megtölteni telkeiket, melyekben az előtt tőzgyökeres reformátusok laktak, ez által ekklésiánk romlását és belső embereink régi fizetésének nagy csonkulását okozzák: hasson oda, – ez a mi ekklésiánknek is az akarata – hogy a telkekre eső kompetens fizetéseket azok is adják be, különben magunk is elkövetünk mindent, hogy több greco-katholikus atyánkfíát ne eresszünk helységünkbe, mivel felekezünkbeliek számosan vannak, kik helyeiket elfoglalhatják”.

Az 1820-as években már fel akarták építeni a papi lakot, de csak 1842-ben készülhetett el, az 1840-ben hat évre kapott kocsmáltatási haszonbérből.

1860 után a hívek egy alaptókéat adtak össze, azáltal, hogy a földbirtokosság és az egyház egyenlő búzatermését eladták. Így gyűlt össze 780 forint.

1861-ben az egész templomtetőt újrazsindelyezték.

1863-ban kimeszelték a templomot kívül-belül.

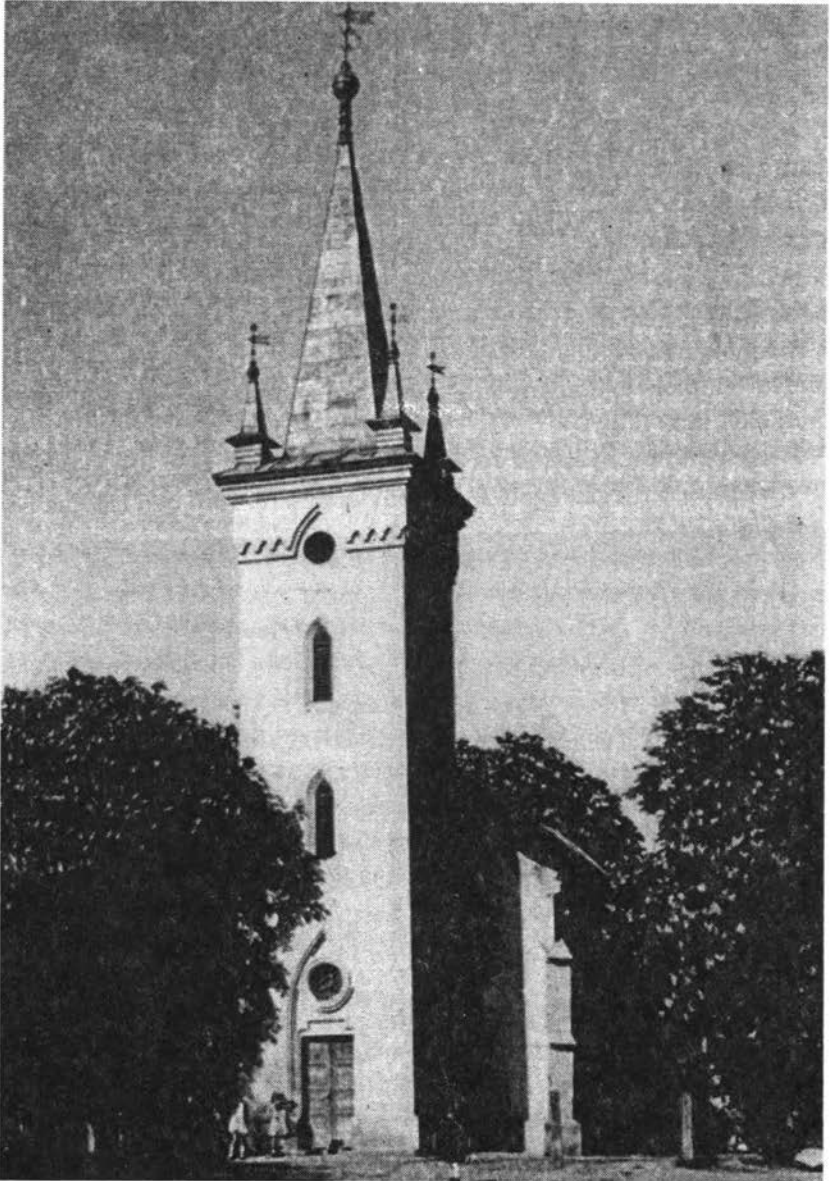
A templomtorony-építés és annak előzményei

Lengyel András (1853–1890) volt lelkipásztor szomorúan állapítja meg: „Bár nagy, fényes és gazdag úri család volt a Szirmay család, nem hagyott semmi fennmaradó emléket az élőknek, sőt a most élő öregek emlékeznek rá, hogy az Egri református egyház egykor, 1820 körül, torony építésére vagy százezer téglát égettetett s ezt a Szirmay család feje soha meg nem adott kölcsönképp megtartotta s belőle a ma is meglévő nagy kőházat építette.” Fel van írva ugyan az öreg családapa neve mind a templom mennyezetére, mind a nagyharangra, de csak mint gondnokét írták fel.

A második toronyépítési terv 1862-ben született. Még ebben az évben nyolcvanezer téglát égettek a torony építésére. 1865-ben eladtak be-

A templom belseje

A református templom az 1950-es években

lőle hatvanezret Ternyei József úrnak, majd pedig további tizenötezret. A téglából a fent említett úr a falu északnyugati részén szélmalmost épített. Így a torony építése elmaradt.

„A szélmalom utolsó tulajdonosa néhai Hajnal László, szatmári lakos lánya, Mária lebontatta és a téglát eladta (EEE-jelzésű). Részben Szűcs Bálint egri lakos vette meg, aki a Fő utcán levő házat építette fel belőle. A téгла többi részét a batiz-gombási református egyház vette meg és egy kis templomot épített belőle 1950–52 között.”

A Ternyei által megvett téglából épült még egy kúria, a mai kultúr-otthon helyén, melynek utolsó tulajdonosa Sepsy Károly nyugalmazott jegyző, földbirtokos volt. Az 1949. március 2-án végrehajtott földesúri birtokok felszámolása folytán az állam tulajdonába ment át. Később a megalakult termelészövetkezet tulajdona lett. 1959-ben lebontatták és helyére épült a termelészövetkezeti székház. E téglák között is volt EEE jelzésű téгла, amit visszaépítettek a falba.

A harmadik toronyépítési terv 1955-ben valósult meg. Makay György tiszteletesnek nagy érdeme van a megvalósításban. 1955. július 18-án lebontották a portikuszt (cíntermet), amely még 1817-ben épült és azóta sok javításon, módosításon ment keresztül. A torony alapkövének ünnepélyes letétele 1955. július 31-re esik. Az alapköbe dr. Fábíán György esperes egy urnát helyezett el, amelyben az akkor élő gyülekezet teljes névsora van. Az urnában az építés évében forgalomban levő pénzdarabokat is elhelyeztek.

A munkálatokat Sőrés Lajos vállalkozó végezte. Szeptember 18-án a toronyban elhelyezték a harangokat. Október 8-án elhelyezték a toronygömböt, a vitorlát és a csillagot. Október 31-én Arday Aladár püspök felszentelte az új tornyot. 1956 decemberében fizették ki a teljes munkadíj-hátralékot. Az eseményeket hétévesen éltem át, hiszen abban az időben szüleim ott laktak a templom szomszédságában.

1966-ban vetődik fel az új parókia építése. Nagy Árpád építész csoportja 1969 júliusában kezdte el a munkálatokat, amelyek hat évig tartottak. Az új épület alapkövébe, az utca.felőli bejárat egy szögletébe írást helyeztek el, valamint egy-egy 100 lejest, 25 lejest, 5 lejest, 1 lejest, 25 banist, 10 és 5 banist.

Egri lelkészei

1776-ig, mint majdnem minden egyházban, Egriben is a lelkész végezte az iskolai tanítást.

1. Kereki János (1569–?)

.....
2. Fülesdi F. István (1690–?) Róla jegyezték fel, hogy verseit megtalálhatjuk az 1690-ben kiadott Nagy Énekes Könyvben, amelyet Szirmay György adományozott az egyháznak. Az 1682-ben kinyomtatott Énekes Könyvben halotti énekek vannak.

3. Sz. Németi Mihály (1705–?)

4. Pávai György (1719–?)

5. Szilágyi Pál (1722–?)

6. Udvarhelyi János (1724–?)

7. Kővári János (1730–?)

8. Almási Ferenc (1735-ben elment Darócra.)

9. Udvarhelyi János 1735-ben ismét visszajött és hét évig szolgált; vénsége miatt lemondott a papságról.

10. Almási Ferenc ismét visszajött, két évig maradt.

11. Miszti István (1744, egy évig maradt.)

12. Kecskeméti István (1745–1747)

13. Udvarhelyi György (1747–1749)

14. Horváth József (1749–1753)

15. Bányai István (1753–?) Nem lehet tudni, meddig maradt.

Hiányoznak az 1756–57–58–59-es évek adatai.

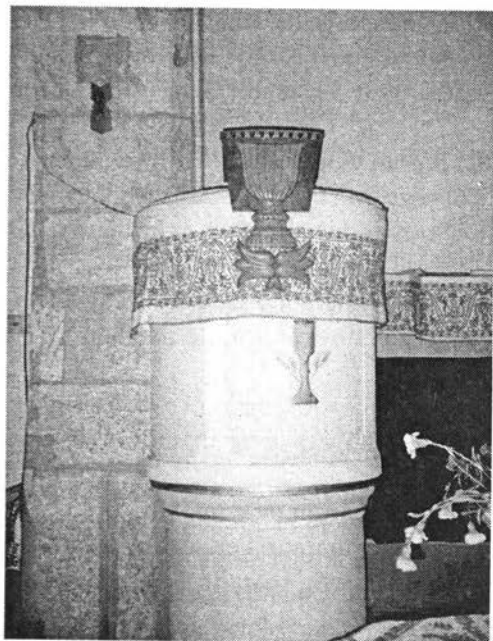
16. Csernáttoni Bajka Bálint (1759?, lehet, hogy előbb jött). Négy évig maradt.

17. 1763–64-ben nem lehet tudni, ki volt a pap, ill. azt, hogy Bajka maradt-e, vagy Vetsei jött-e.

18. Vetsei György (1764–1767)

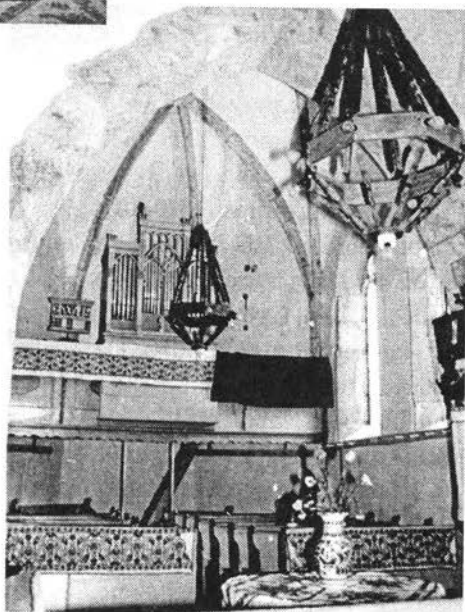
19. Vári József (1767–1771) négy évig maradt. Peleskére ment. Az ő idejében, 1769-ben megújították a parókia épületét, valamint a templomot.

20. Váradai János (?–1771?). Hiányoznak a Visitatio rá vonatkozó aktái.

A szószék

Fényképezte: Bara Eszter

Templombelső.
A háttérben orgona,
a férfiak padjai, s a két csillár

21. Újvárosi Sámuel (1774–1779), az esperes fia. Az ő idejében lett először „iskola mester” az Egri egyházban Nagy Sándor, csaholci származású fiatalember. Búzávetése volt Egriben. Újvárosi idejében fedték be a templomot.

22. Ikafalvi Ferenc (1779–1782) három évig maradt. Hiripre ment.

23. Bibarczfalvi János (1782–1786) négy évig maradt. Százaberekre ment.

24. Almási Ferenc (1786–1787) Udvariból jött. Egy évig maradt. Ő kezdte az egyház anyakönyvét 1786-tól vezetni.

25. Ilyés József (1787–1790) három évig maradt. Felesége: Szilágyi Éva.

26. Takaró Vecsei István (1790–?) Kocsordról jött, de meghalt az év letelte előtt. Felesége: Katy Juliánna.

27. Gyenge János (1791–1793) két évig maradt, debreceni diákkéle ember.

28. Petneházi Szabó János (1793–1794) egy évig maradt. Felesége: Tóth Klára.

29. Bikfalvi Kovács János (1794–1797) három évig maradt.

30. Váradai János (1797–1801) négy évig maradt. Felesége: Veress Éva.

31. Kocsi Szabó János (1801–1803) két évig maradt. Felesége: Sipits Borbála. Egriből Lázárba ment.

32. Literáti Vida József (1803–1808) öt évig maradt. Lázáriból jött, majd Czégénybe ment. Az ő idejében, 1807-ben kezdték el vezetni az egyház jegyzőkönyvét.

33. Ecsedi János (1808–1810) két évig maradt. Kispeléskéről jött és Pettyénbe ment. Felesége: Peterdi Júlia.

34. Széles András (1810–1811) egy évig maradt. Gacsályból jött. Ettől kezdve a lelkész írta be magát az egyházi „krónikába”.

35. Ladányi Sándor (1811–?).

36. Orbán György (1811–1817) hat évig szolgált. Nábrádra ment. 1816-ban épült a harangláb, Dányádi György kurátorsága idején. Felesége: Katona Julianna.

37. Kósa József (1817–1818) egy évig maradt. Felesége: Kormos Julianna.

38. Váradai Imre (1818–1826) nyolc évig volt Egriben. Innen Krassóra ment. Felesége: Szakáll Zsuzsánna.

39. Tóth Benjámín (1826–1835) kilenc évig maradt. Ombodra ment. Felesége: Szabó Erzsébet.

40. Szikszai Ferenc (1835–1840) öt évig szolgált. Nagykolcsról jött. 1874-ben meghalt Lázáriban. Felesége: Tatai Zsuzsánna.

41. Oroszi Ferenc (1840–1841) egy évig szolgált itt. Uszkára ment. Meghalt Nagyhodoson 1877-ben.

42. Váradi Imre (1841–1844) másodszor lett pap Egriben. Itt is halt meg 1844-ben 64 évesen.

43. Lengyel András (1844–1845) segédlelkész töltötte ki az évet!

44. Gyarmati Gábor (1845–1846) egy évig maradt. Innen Kóródra ment.

45. Gaál István (1846–1853) hét évig szolgált. Kóródról jött, Adorjánba ment és ott halt meg 1853-ban. „Az ő idejében volt a szabadságharc, mely a nemzet bukásával végződött.”⁸

46. Lengyel András (1853–1888) Borsod megyéből származott, Adorjánban szolgált hét évig, majd Egribe került és évtizedekig szolgált itt az egyház ügyét. „1860–1870 között egyházmegyei számkezelő, tanácsos, pénztárnok. 1881-ben mindenről lemondott. Nyugalomba vonult 1888 őszén, 78 évesen 48 év lelkészi munka után.”⁹

1861-ben az egész templomtetőt újrazsindelyezték.

1862-ben nyolcvanezer téglát égettek a templomtorony építésére. 1865-ben eladtak belőle hatvanezret Ternyei József úrnak, majd további tizenötezeret. Így a torony építése elmaradt.¹⁰

47. Jármí József (1888–1889) segédlelkésze volt Lengyel Andrásnak.

48. Elek István (1890–?) Csengerből jött, de hamar elment Debrecenbe segédlelkésznek.

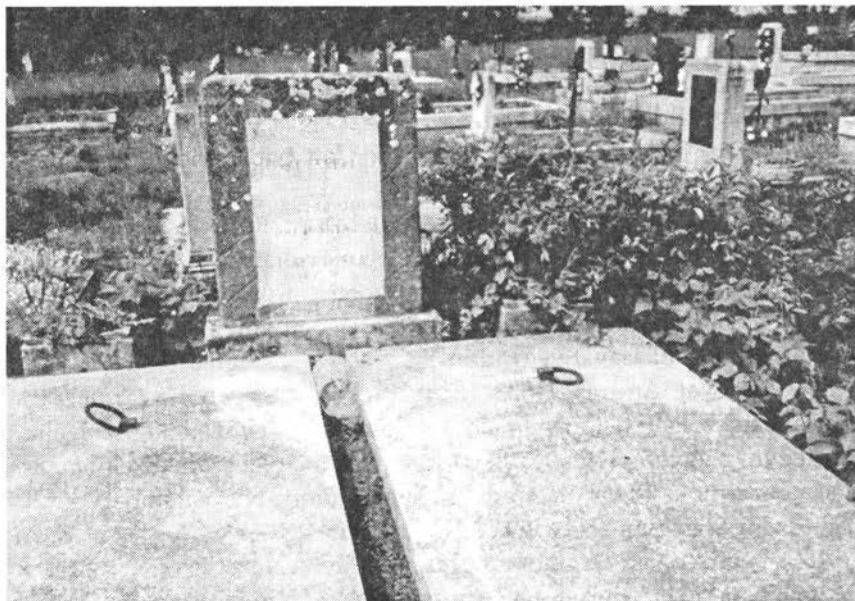
49. Varga Károly (1890 decemberétől) kitölti az évet Elek István helyett.

50. Magoss Ferenc (1890–1910) húsz évig volt református lelkésze a gyülekezetnek. Egriből Mikolába ment. Csúry Bálint apósa volt.

51. Visky Ferenc (1911–1947).

52. ifj. Visky Ferenc segédlelkésze volt apjának 1946 júniusától egészen apja 1947. szeptember 5-én bekövetkezett haláláig.

53. Makay György (1948–1979). 1948. február 8-án foglalta el helyét szavazattöbbséggel. Szatmárhegyen született 1908. október 15-én, apja, Makay Elek ott volt református lelkész. Középiskoláit a szatmári Református Főgimnáziumban végezte, de a hajduböszörményi Bocskai Gimnáziumban érettségizett 1929-ben. Teológiai tanulmányait 1929–1933 között Kolozsváron végezte. Lelkészként szolgált a nagyváradi-réti templomban, Szatmárudvaron, Belényesújlakon és Egriben.

Visky Ferenc református lelkész és felesége, Visky Piroska síremléke

Házasságot kötött Belényesen Papp Zsuzsánnával 1939. január 31-én. Gyermekük: Botond (1939, Szatmár – református lelkész Resicabányán), Ildikó (1940, Belényesújlak – Nagyváradon él, Béres Zsigmond, volt túrterebesi református lelkész felesége), Lídia (1943, Belényesújlak – jelenleg asszisztensnő Nagyváradon), Lehel (1945, Belényesújlak – jelenleg református lelkész Magyarországon).

Makay György 1990. július 29-én halt meg, felesége pedig 1990. január 22-én. Síremlékük az egi református temetőben található.

Az eddig felsorolt református lelkészek közül talán neki jutott a legnehezebb szolgálat. Végigszenvedte családjával együtt a kommunizmus borzalmait. Az ötvenes évek eseményei őket is rettegésben tartották. Mindenkire volt egy-egy érdeklődő, bátorító szava. Tartotta a lelket hit-társaiban. Abban az időben ott laktunk a templom szomszédságában és ezért gyakran tartózkodtam a parókia udvarán. Lehellel, a tiszteletes úr legkisebb fiával barátok voltunk és szívesen hallgattuk a rádióban a Fradi mérkőzéseinek közvetítését.

Makay Györgyöt máig szellemi atyámnak tekintem. Ő biztatott, hogy középiskolában folytassam tanulmányaimat. Csodáltam ezt a példás családi és testvéri szeretetben élő családot.

Ragaszkodásomnak egy másik oka is volt. Többször is mondta a tiszteletes úr: „Te voltál az első fiúgyermek, akit megkereszteltem Egriben.” Megkeresztelésem után az is elhangzott: „Tudomásom van egy Kiss Kálmán nevű emberről, aki híres volt.” Talán egy középiskolában elkövetett „botlásom” miatt nem lettem református pap.

Halála előtt Makay tiszteletes sokat mesélt nekem a falu, az egyház történetéről. Az ő feljegyzései és fényképei sokat segítettek munkám elkészítésében. Hálával tartozunk azért neki, hogy szülőfalum története nem ment feledésbe, hanem megmaradt örök tanulságul az utókornak.

54. Csapó Imre (1979–1985. április 1.). Igen tehetséges, helyi születésű pap, aki néhány év után áttelepült Magyarországra. Úgy tudom, eltiltották a papi hivatás gyakorlásától.

1985–1986-ban Balázs István beszolgált Batizról, majd 1986. április 1-jétől 1988. december 6-ig ismét Csapó Imre szolgált.

55. Kovács Sándor 1989. március 1-jétől napjainkig szolgál a hívek meglegedésére.

Makay György református lelkész és felesége, Papp Zsuzsánna síremléke

Az élőket hívom, a halottakat elsiratom...

„Bárhol legyünk is, szülőfalunkban vagy külföldön, ünneplők között vagy szertartáson, templom falai között vagy csak torony iránt az úton – amikor megszólal a harang, bennünk is megrezdül valami.”¹¹ Akárhol is legyünk, ha megszólal a déli harangszó, máris egy kicsit otthon vagyunk, a harang szava hazavisz bennünket.

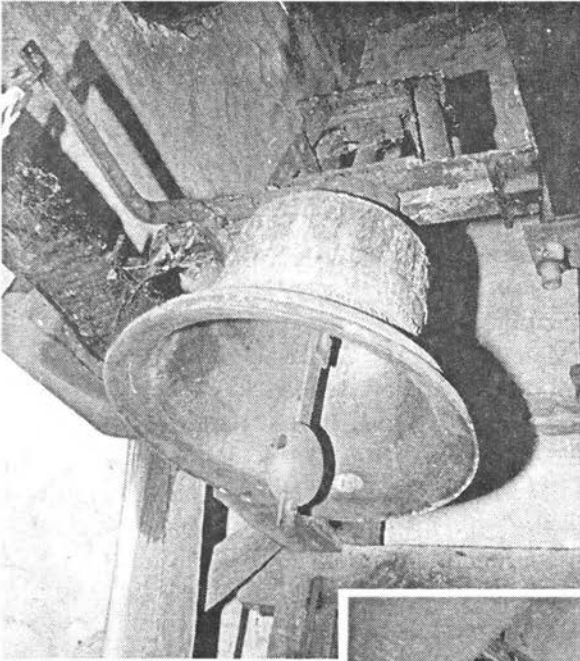
A harangszó hozzátartozik mindennapi életünk ritmusához, kiemelkedő események jelzéséhez. 1456-ban III. Calixtus pápa rendelte el, hogy a keresztény világban délben húzzák meg a harangokat. A déli harangszónak sajátos magyar jelentése is van: emlékeztet a nándorfehérvári győzelemre. Ezért szólal meg a magyar rádióban és televízióban is naponta. A harangok zúgásában benne van a múlt értékeinek őrzése is. Hunyadi János hadvezéri nagyságát és lelkes törökűző seregét dicséri. De benne van a jövő lehetősége is. Orbán Viktor így értékelte az akkori eseményeket: „Nándorfehérvár neve nekünk, magyaroknak a győzelmet jelenti. Európa bízott bennünk, a magyarok összefogásától remélte a török támadás elhárítását, mi pedig bebizonyíthattuk, hogy képesek vagyunk megvédeni országunkat, képesek vagyunk megvédeni Európa kapuit.”¹²

A református templom kegytárgyairól szóló feljegyzések

1673-ban „adatott egy kannája az Egri Ekkléziának, melyről szó van”. (Protocollo Visitationis Solymosiana. 130. o.)

1674-ben „tsináltatta T. Szirmai Lajos úr a templomban ma is meglevő asztalt, mint az inscriptio mutatja”.

1715-ben „adott az Egri Ekl.-nak Egri László úr özvegye, Matoltsi Sónia egy kannát és egy keszkenőt, mint a rajtok való írás és Magyar vers mutatja”. (Vid. 77. Protoc. Visitationem Solymosianum. 130. o.)

A kisharang

A nagyharang

A templom csillárait Bede László kézdimárkosfalvi református lelkipásztor készítette. A női padosrok feletti csillár a Márton nővérek, a férfi padosrok feletti pedig Csáki Ottó ajándéka. A szószék feletti falilámpát Márton Ferenc ajándékozta.

A templomnak két harangja van:

- egy kisebb (régi) felirat nélkül,
- egy nagyobb a következő felirattal: „Az egri ref. sz. EKKIa 1826. Tettes Szirmay Lajos úr főcurátorságában öntette”.

Úrasztali készlet:

- 1 kanna 1663-ból (Szirmay Lajos adománya)
- 1 kanna 1715-ből (Matoltsi Zsófia, Egry László özvegye adta)
- 2 cintányér 1786-ból (Kádár János vette őket)
- 2 terítő (1866 – Ary János özvegye, 1891 – Kádár Józsefné szül. Szerdahelyi Rozália adománya)
- 2 úrasztali pohár (a régi „K.O.P/S.K.” felirattal, a másik felírás nélkül Magoss Elekné vette meg Török Juliánna hagyatékából)
- 14 különböző abrosz és kendő (ajándék)
- ezüst kancsó és tál keresztelésre (felirat: „Atyjok emlékére készítették Magoss Elek gyermekei).

1899-ben Kádár József és neje, Szerdahelyi Borbála házasságuk 50 évfordulója emlékére a templomba 1300 korona értékben orgonát készítettek.

Ugyancsak 1899-ben egy belsőséget vásárolt az egyház második iskola felállításának céljára 3400 koronáért. Ezután második tanítói állást szervezett 800 korona fizetéssel, mely összeghez az állam évi 7/2 korona segítséggel járult.

Czibere Györgyné Török Erzsébet 100 koronát adományozott az egyháznak.

Ari Róza Magoss Károlyné meggyászín katedra terítőt hagyományozott 70 korona értékben.

Szerdahelyi Ferenc özvegye, Kádár Mária 72 korona értékű úrasztali abroszt adott.

A nők 103 korona egyházfenntartási alapot gyűjtöttek.

A fenti kimutatásból meggyőződhetünk arról, hogy a református egyház tagjai valóban erejük felett munkálkodtak, adakoztak, építették, alakították templomukat.

Úrasztali kanna

Úrasztali
pohár és kanna

1973-ban épült a görög katolikus templom

A római és görög katolikusok egyházi élete

A második világháború után Egriben nem volt még római katolikus templom. Így az egyházi szertartást – mind a rómaid, mind a görögöt, – családi házakban tartották. Az '50-es években Ferenci Rozália házában találkoztak a hívek, mind a rómaiak, mind a görög katolikusok.

Néhány év múlva Barna József atya Mikolából beszolgált s a görög katolikus hívek imaházat építettek. A római katolikusok közben Mikolába és Batizgombásra jártak a misére.

1973-ban a görög katolikusok, akik nagyobb számban voltak, lebontatták az imaházat és felépítették a jelenlegi templomot.

1996-ban épült a római katolikus templom
Fényképezte: Bara Eszter

1975-ben a görög templomtól két telekkel odébb Maroscsák Erzsébet telket adományozott a római katolikusoknak, akik kezdetben egy keresztet emeltek a telken, miközben az új görög templomban együtt és egyszerre tartották a misét. Később testvériesen osztoztak a templomon. Egyik héten görög szertartást tartottak, másik héten római mise volt.

Beszolgáló lelkészek: Kühn Pál, Tepfenhart István, Ulmer Mihály, Melega Péter, Borota Ottó.

A '90-es évek elején a római katolikusok, osztrák segítséggel, hozzáláttak a jelenlegi templom építéséhez. Kezdetben elkészült az alap, kántálási pénzből és adományokból. Az építést 1994-ben, Ulmer Mihály idején kezdték meg és 1996-ban szentelték fel, Melega Péter idejében. A harangot 1998-ban szentelték.

Régi kurátorai voltak: id. Dolhai Imre és Dolhai István. A kántor jelenleg Tepfenhárt Ágota.¹³ Egyháztanácsosok: Tepfenhárt Ágota, Tepfenhárt József, Csutak Ferenc, Jetkó Mihály. Jelenlegi plébánosa: Borota Ottó.

Az iskolában a hitoktatást Dauci Kinga végzi az összes római katolikus származású tanulónak hetente egy alkalommal.

A felekezeti arányok 1814–1933 között

A Szatmári Római Katolikus Püspöki Levéltár
adatai alapján

Sor- szám	Évszám	Róm. kat.	Plébános	Gör. kat.	Re- form.	Izrae- lita	Össz- lakos
1.	1814	7	Rhédey József	-	-	-	-
2.	1820	8	Kökh József	-	-	-	-
3.	1826	15	Uő.	-	-	-	-
4.	1827	14	Uő.	-	371	-	385
5.	1828	14	Uő.	-	421	-	435
6.	1829	17	Uő.	41	429	-	487
7.	1830	13	Uő.	85	469	8	575
8.	1831	18	Slachta Márton	85	470	8	581
9.	1833	18	Uő.	85	470	8	581
10.	1835	21	Uő.	90	479	10	600
11.	1840	40	Golner Péter	68	516	8	632
12.	1851	10	Pokony Kristóf	30	480	8	528
13.	1853	10	Uő.	30	480	8	528
14.	1855	10	Rudolf Antal	30	480	8	528
15.	1858	24	Uő.	30	480	8	542
16.	1874	29	Huszár Flórián	540?	573	36	1178?
17.	1877	48	Uő.	530?	573	36	1197?
18.	1882	38	Pály Ede	226	775	52	1091
19.	1885	85	Uő.	163	779	52	1079
20.	1889	91	Uő.	158	599	65	913
21.	1893	95	Uő.	192	749	64	1100

22.	1901	95	Pillich Ottó	192	749	64	1100
23.	1904	97	Uó.	202	799	47	1145
24.	1907	97	Uó.	202	799	47	1045
25.	1909	97	Pillich Ottó	202	799	47	1045
26.	1913	62	Almási Péter	109	776	55	999
27.	1914	62	Uó.	160	776	-	998
28.	1916	62	Uó.	-	-	-	-
29.	1926	67	Uó.	-	-	-	-
30.	1931	99	Botplinger Pál	118	802	20	1039
31.	1933	20	Barna József	93	898	24	1035

Megjegyzések a felekezeti arányok módosulásához 1814–1933 között

Egri katolikus hívei 1804-től, a Szatmári Római Katolikus Püspökség megalapításától a szatmári főesperességhez tartoznak. 1841-ben Egrit a sárközi plébániához és a nagybányai főesperességhez csatolják. 1870-ben a sárközi plébániát visszacsatolják a szatmári főesperességhez. Trianon után az Egri filiát a batizi plébániához csatolják, s így visszakerül a szatmári főesperességhez.

Források:

1. 1914 és 1933 kivételével Schematismus cleri almae dioecesis Szathmáriensis ad Annum Jesu Christi... (a megfelelő év)
2. Az 1914-es adatokat ld. A történelmi Magyarország atlasza és adattára. Talma Kiadó, Pécs, 2001.
3. Az 1933-as adatokat ld. Kézzel írott jegyzék a Szatmári Egyházmegye felekezeti, népességi megoszlásáról (Püspöki Levéltár).

Adatok a temetőről

Losonczi Anna 1767-ben született Szatmárnémetiben. Egri László 1795-ben feleségül veszi és Egribe költöznek. A férj 1815-ben meghalt, húsz év házasság után. Egri Lászlóné ezután 52 évig élt özvegyen. Megérte unokáinak unokáit. A templomot állandóan látogatta. Csak egy héttel halála előtt nem volt templomban.

1860-ban ötvékás földet adományozott a temetőnek, amely a temető nyugati részén található. Meghagyta, hogy az általa adományozott részbe temessék. 1867. május 10-én oda is temették.

Kádár József és György kétvékás földet, Magoss Lajos szintén kétvékás földet adott a temetőnek.

Érdekes, hogy a szintén hosszú életkort megért Barcikai Lajost az egriek nem a temetőbe temették el. Ő volt valaha a falu megbízottja egy perben, amelyben Egri egy erdőt perelt vissza. Azonban megvesztegették, ezért a falu elvesztette a pert. Annyira gyűlölték emiatt, hogy nem a temetőbe, hanem a Kapron felé eső földek egyikébe temették.

JEGYZETEK

¹ Erdély. 1940. 250. o.

² Dr. Heuszlmann Imre: A szatmári püspöki megyének középkori építészeti régiségei. In Archeológiai Közlemények. IV. 144. o.

³ Visky Ferenc: Az egri református egyház története. Egri, 1938 (kézirat).

⁴ Szirmay Antal: Szatmár vármegye leírása: Úgy nekem is azon Kéz írásomból, melyet készítettem a Szatmári Tractus Históriaijából – melyekbe leíratik, hogy közönségesen szólván mi történt ezen a környéken mind a Polgári, mind az Ekklesiái dolgokba.

⁵ Az Egri Ekklesiának In: Protokollo Visitatione Solymosiano. 130. o.

⁶ Vid. 77. Protoc. Visitationem Solymosianum. 130. o.

⁷ Makay György feljegyzései szerint.

⁸ Lengyel András bejegyzése.

⁹ Makay György bejegyzése.

¹⁰ A Ternyei által megvett téglából épült a református parókia hetedik szomszéd-ságában (sorrendben: a Szerdahelyi-féle telek, a volt kocsmá és vegyesbolt telke, Fazekas Imre /Jármi/-telek, a Rajti József-, Szabó Elek-, Karikás Emma-telek) egy kúria. Ezt a telket Sepsy Károly nyugalmazott jegyző, földbirtokos bírta utoljára.

Az 1949. március 2-án végrehajtott földesúri birtokok felszámolása folytán az állam tulajdonába ment át az épület, a gazdasági épületek. A helyi mtsz megalakulása után irodákat, raktárakat és istállókat rendezett be az mtsz akkori vezetősége.

A jelenlegi kultúrotthon helyén egy gyönyörű park volt platánfákkal, dísz-növényekkel, sétányokkal még az ötvenes évek közepén. A kúria épületében I-IV. osztályos iskola működött. Én még ott végeztem az I. és II. osztályt. 1959 ta-vaszán lebontották és helyén épült a tsz székház s a kultúrotthon, majd a vegyesbolt és kocsmá.

¹¹ Visy Zsolt: Déli harangszó. Bp., 2000, 9. o.

¹² Ld. uo. 10. o.

¹³ Tepfenhárt Ágotától származnak a két egyházra vonatkozó adatok.

AZ OKTATÁS KEZDETEI

Sokat köszönhet a Kárpát-medence minden népe az egyház- és államalapító magyaroknak. Többek között a szerzetesség művelődésközvetítő szerepét, a szerzetesi mozgalmat, a Pannonhalmán létrehozott könyvtárat és másokat, amelyek a tudomány, az írásos művelődés otthonai voltak. Másik példaként említhetjük az oktatás ügyét. Teljes joggal büszkék lehetünk arra is, hogy oktatásunk ezeréves múltra tekinthet vissza. Már Szent István idejében elkezdődött az iskolák létesítése mind a rendházban, mind a káptalanok mellett. Ennek köszönhető az ország társadalmának elindítása a szóbeliségből az írásbeliségbe, az íráshasználat fokozatos kiterjesztése. Így volt lehetséges, hogy a magyarországi iskolák neveltjei a 12. század óta megállták helyüket a Nyugat tanintézményeiben, mivel az egyházi élet kiképzésére korán szokásba jött az oktatásügy nemzetközi központjainak látogatása.

Az oktatásügy a reformáció után is egyházi feladat maradt. A 16. századtól kezdve mindegyik felekezet hívei külön-külön építették ki, nagy áldozatokkal, saját iskolahálózatukat. Ekkor vált az iskola a társadalom tudatos önépítésének az illető közösség számára legfontosabb intézményévé. Jakó Zsigmond szerint „a felekezeti iskolahálózatnak a megteremtése és működtetése társadalmunk mindmáig legjelentősebb öntevékeny közösségi teljesítménye, amelyhez érthető módon ma is változatlanul ragaszkodik, hiszen több száz éves áldozatvállalásnak az eredménye.”¹

A 13–14. században Szatmár vármegyében keletkezett egyházak mellett iskolák alakultak. Adatok vannak arra, hogy plébániai iskolák voltak már a királyság első századaiban. 1540 előtt is létezhetek iskolák, amelyekben papok tanítottak. A reformáció idején megalakultak az első elemi iskolák. A protestantizmusnak nagy hatása volt a népoktatásra.

„A tanítók többnyire szintén papi hivatalra készültek és csak azon esetben maradtak végleg iskolatanítók, ha papi alkalmazást nem nyerhettek. Voltak azonban kisebb készületű s egyedül csak az iskolatanítói pályára készült rektorok is, de mindezek, mind az előbbieket kötelesek voltak vizsgát tenni.”²

Voltak tanuló ifjakkól lett tanítók is, akik sok esetben csak egy-két évig tanítoskodtak. Az alatt pénzt gyűjtöttek a továbbtanulásra és visszamentek befejezni tanulmányaikat. Ez a szokás a protestáns iskoláknál még a 19. században is megvolt egy ideig. A tanítók gyakori változása is ezzel magyarázható.

Kisebb egyházközösségek iskoláiban – így Egriben is – a legnagyobb részben a papok tanítottak. Egre 1592-ben, tehát már a reformáció századának végén „iskolás” egyház volt. Ezt igazolja az esperesileg hitelesített fizetéslevél, amelyet Biky Sándor kántortanító (1905–1928) részére adott ki az iskolaszék is, amelyen arra a kérdésre, hogy mióta van iskolája az egyháznak, ez van írva: 1592 óta. 1592-től 1776-ig, az első rektor beállításáig, az iskolai oktatást prédikátorok végezték.

A tanítókat a falu közössége rendszerint Szent György-napkor (április 24-én) alkalmazta, a hagyománynak megfelelően egy-két, legfeljebb három évre. Az évenként tartott vizitációk döntöttek a tanító további alkalmazásáról. Ekkor ugyanis megkérdezték a falu népét, hogy elégedett-e a tanító magaviseletével, buzgalmával, marasztalják-e jövőre vagy sem. A tanító egy személyben falusi kántor, nótárius (jegyző) is, akinek kötelessége volt a temetések alkalmával való éneklés és harangozás. A szegényes jövedelem gyakran arra készítette a tanítót, hogy más mellékkereset után nézzen. Ezért néha a tanító uradalmi tisztartó, postamester vagy éppen valamilyen mesterséget is űz. Sokszor fuvarozással, italméréssel is foglalkozott. A többirányú elfoglaltság azonban elvonta a tanítót az iskolai munkától és akadályozta a gyermekekkel való foglalkozásban.

A 18. század végén és a 19. század elején a tanítói pálya önálló értelmiségi foglalkozássá válik. Családos tanítók vették át az oktatást az egy-két évig időző kollégiumi diákok helyett. Az iskolamester (tanító) munkájára, szakmai tevékenységére az ellenőrző látogatások jegyzőkönyvei minősítő véleményeket jegyeztek fel. A tanító fő járandósága a telekhasználat, amelyhez a falu határában kisebb-nagyobb szántóföld és kaszáló is tartozott. A temetésen végzett kántori szolgálataiért a tanító külön javadalmazásban részesült. A feljegyzések szerint a tanítók gyakran elégedetlenkedtek fizetésük elmaradása miatt.

A feudalizmuskori falusi iskolázás egyik nagy kérdése a rendszer-

telen iskolalátogatás volt. A jobbágyterhek lefoglalták az egész család, s benne az iskoláskorú gyermekek idejét és erejét. A gyermekek munkára való igénybevétele miatt a tanulási idő is rövidült, többnyire november-től márciusig terjedt. Az iskola épülete általában szalma- vagy nádfedéles, szerény épület, rendszerint egyszobás.

A mai tanév fogalma ismeretlen az egész középkor folyamán. Kora délelőtt egy-két órás foglalkozásokon a fő tantárgy a katekizmus (a vallás főbb tételeinek kérdés-felelet formájában való kifejtése), valamint az egyházi énekek tanítása volt. Ezen kívül írást, olvasást, olykor latin nyelvet tanítottak. Az olvasást az ún. silabizálás módszerével tanították. Később a „hangoztató” módszert alkalmazták. A falusi iskolák tanrendjében jelentősebb szerephez jutnak a falusi élet igényelte tantárgyak.

A 19. század első felében Erdélyben megindult a korszerű kívánalmaknak megfelelő pedagógiai reform.

Amint már előzőleg jeleztük: az iskolában eleinte a prédikátorok végezték a tanítást. Az egyházak szellemi és anyagi erősödése később a prédikátorokat felmentette e munka alól, s külön rektorokat állítottak be az iskolába tanítani.

Egriben meglehetősen későn találjuk az első rektort, Nagy Sándor csaholci ifjú személyében, aki 1776-ban lett rektor Egriben, „mert azelőtt a Prédikátor vitte azt a hivatalt”.³

A rektor (tanítók) névsora:⁴

- Nagy Sándor (1776–1780, 1790–1793)
- Órás István (1780–1786)
- Bornemissza Mihály (1787–1788)
- Begyes György (1788–1789)
- Galambtalvi Ferenc (1789–1790)
- Pataki Mihály (1793–1797)
- Patay József (1797–1801)
- Kováts István (1801–1805)

- Komjáti István (1805–1806)
- Hamar Ferenc (1806–1808)
- Szabó György (1808–1810)
- Mészáros Péter (1810–1812)
- Takács István (1812–1815)
- Beregszászi Pál (1815–1817)
- Kiss József (1816–1822)
- Bakó Miklós (1822–1828)
- Pap János (1828–1831)
- D. Balogh György (1831–1834)
- Barkász Dániel (1834–1835)
- Kováts József (1835–1836)
- György András (1836–1843)
- Tatai István (1843)
- Márton István (1843–1846)
- Szabó István (1846–1853)
- Tóth Dániel (1853–1861)

Kádár János 1839–1915 között élt. Mátészalkán született. Szülei Kádár Mihály és Gyene Julianna. Egribe 1861. június 16-án jött. Megalakította az Ekorus Egyházi Énekkart 29 taggal. Ez az énekkar 1965-ben megünnepelhette 100 éves fennállását. Kádár János 1865-ben Patóházára ment, ahonnan 1867-ben visszatért Egribe három évre. 1870-ben Színerváraljára hívták, ahol szintén alapított dalárdát. 1889-ben harmadszor lett Egriben kántortanító. 1905-ben nyugalomba vonult. Egriben halt meg 1915. április 1-jén.

- Török Károly (1865–1866)
- Petrécis István és Dániel (1866)
- Kemencki Dénes (1866)
- Karasszon József (1870–1872)
- Horváth Pál (1872–1876)
- File Budaházi István (1876–1888)
- Siető Pál (1887)

Kádár János (1889–1905). 16 évig tanítóskodott harmadik jövetele után. 1900-ban az egyház felállította a második iskolát és meghívták Kádár János fiát, Kádár Károlyt, akinek tanítói és teológus oklevele volt. Az I–II. osztályt bízták rá. Kádár János nyugalomba vonulása után a kántortanítói állást Biky Sándorra bízták.

– Kádár Károly 1869–1964 között élt. Egriben született. Elemi iskoláit Színérváralján, a gimnáziumot a Szatmári Református Főgimnáziumban és Debrecenben végezte. 1891–1892-ben érettségizett. A debreceni teológiára iratkozott be. Párhuzamosan tanítóképzőt is végzett jó eredménnyel. 1900-ban jött Egribe másodtanítónak. 37 éven át nevelte a falu gyermekeit.

– Biky Sándor (1905–1928). Forgolányban, Ugocsa megyében született 1886-ban. Szüleit elveszítve gyámja Halmiba vitte a gazdasági iskolába. Debrecenben tanítóképzőt végzett és 1905-től Egriben a III–VI. vegyes osztályt tanította.

– Hajnal Mária 1918–1919-ben Biky Sándort helyettesíti. Ő az egykori szélmalom tulajdonosának a lánya.

– Kósa Károly (1918–1920)

– Borbély Sándor (1919) a kántortanító Hajnal Mária lemondása után

– Gecsey Ilona (1928–1929)

– Bilkay Gizella (1933–1940)

– Mészáros Elek (1937–1940)

– Szász Julianna (1937–1940)

– Kádár Margit (1940–1948). A leghíresebb tanítócsalád sarja. Nagypapja, Kádár János 40 évig tanító volt, apja, Kádár Károly 37 évig, nagynénje, Kádár Mária, nagybátyja Biky Sándor szintén tanítók voltak.

– Uray Erzsébet (1940–1941)

– Nagy László (1941–1942)

– Tamás Béla (1942)

– Balajty Sándorné (1942–1944)

szül. Kiss Aranka (1947–1948)

– Hubay Miklós (1944)

– Bánhegyi Ilona (1945–1947)

- Nagy József (1947)
- Décse Ferencné (1947–1948)
- Tóth András (1947–1948). 1947. augusztus 25-én választották kántortanítónak és az marad 1948-ig, az iskola államosításáig.⁵

Adalékok az iskola építésével kapcsolatban

Az 1820-as és 1830-as években az egyház sokat foglalkozik az iskola építésének szükségességével. Az egyház a birtokosságtól kéri és várja a segítyt, azonban a nemesekből álló egyházi vezetők nem hajlandók adózásra, arra hivatkozva, hogy egy per költségeire kénytelen fordítania jövedelme nagy részét.

A kocsmáltatási haszonbérből nyert 1300 vfrt-ból és némi pótlásból építi fel az egyház a tanítói lakást és az iskolát. Ám, az építkezéssel megbízott Barczikay Lajos főgondnok méltatlannak bizonyult a feladat elvégzésére. A tanterem (és valószínűleg a tanítói lakás) kicsi volt. A főgondnok nem tudott elszámolni az építkezési pénzekkel. Az egyház panaszt emelt Barczikay Lajos ellen mind az egyházi, mind a világi hatóságoknál, sikertelenül.⁶ Más is volt a főgondnok számláján: néhány egyháztaggal összejátszva, elzálogosított két darab egyházi földet, amelyet az egyház hosszas és költséges perlekedéssel sem tudott teljesen megszerezni, csupán az egyiket, bizonyos zálogösszeg teljes lefizetése után.

Az iskolaépület az utca közepén, a templom előtti téren volt és szinte használhatatlanná vált. Emiatt az egyház iskoláját egy bérelt helyiségben kénytelen elhelyezni.

1839-ben Szirmay Lajostól, csere útján, egy alkalmas telekhelyet szereznek, oly módon, hogy a birtokosság toldásban adott még 300 öl fát.

A következő években az iskola építése elodázhatatlanná vált, akár a paplak. E célokra a birtokosság három évi regall haszonbérét felajánlja. De mindez kevésnek bizonyult, mivel az összegyűjtött összegből nem futotta az új iskola építésére.

Az egyházban a hívek az 1860-as években egy alaptőkét adtak össze a birtokosság és egyház egyenlő földtáblájának a búzatermeléséből. Ezt

A felvétel a templomtoronyból készült: a Fő utca egyik részlete.
 Jobbra üres telek, a hajdani iskola telke
 Fényképezte: Sárosiné Kiss Melinda

eladva 780 forintot kaptak és ennek az összegnek a kamatjával a tanítói fizetést megemelték és az iskolás gyermekek szaporodása miatt, 1867-ben, majd 1894-ben a tantermet kibővítették.

JEGYZETEK

¹ Jakó Zsigmond: Ezerszáz esztendő. In Magyar Közélet. II. évf., 1998, 9. sz.

² Kiss Kálmán, református tanítóképző-intézeti igazgató Porcsalmán született 1843-ban. Miután két évig apja mellett Porcsalmán káplán volt, 1868-ban a mándi református egyház papja lett. 1875-ben lemondott a papi pályáról és a nagykőrösi református tanítóképző tanára lett, 1883-tól igazgatója. 1904–1907 között a református zsinat tagja. Számos történelmi, gazdasági, vallástudományi cikket és tankönyvet írt.

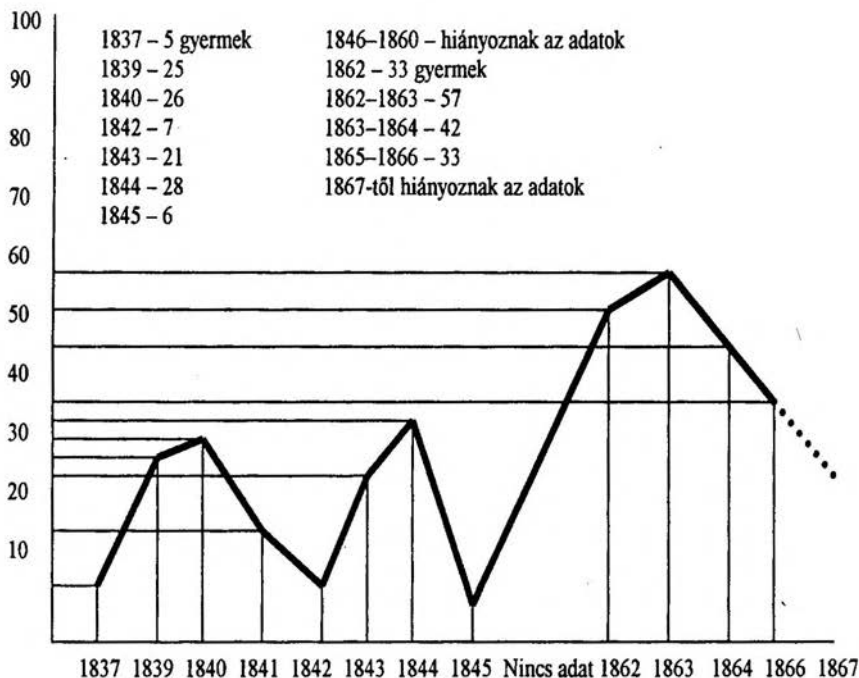
³ Széles András: Protocollum Ecclesiae Reftae Egriensis. A. D. 1807, 127. o.

⁴ Az évszámok az Egriben tartózkodás időtartamát jelzik.

⁵ Az 1918 és 1949 közötti adatokat Makay György református lelkész állította össze.

⁶ Soltész János: Nagybányai Református Egyházmegye története. H.n., 1902, 213. o.

FELJEGYZÉSEK A 19. SZÁZADI OKTATÁSRÓL

1867 után, báró Eötvös József miniszter idején Magyarországon felindul az oktatás. 1868-ban megjelenik a népoktatási törvény. Szatmár vármegye királyi tanfelügyelője Luby Zsigmond lesz. Megalakul az iskolanács. 1870 nyarán két hónapos tanfolyamot szerveznek a tanítók részére. 1877-ben megjelenik a népiskolai országos tanterv, azután a felekezetek tanterve is. Az 1880–1882 közötti időkben megalakul a vármegyében a református egyházmegyéek tanügyi bizottsága.

Sürgetik minden helységben a gyermekek szorgos iskoláztatását, az iskolaépületek jó karban helyezését, a tantermek felszerelését, az ismétlő iskolások beállítását.

ISKOLAI NAPLÓ AZ EGRI H. H. ISKOLA IDŐNKÉNTI ÁLLAPOTJÁRÓL – BUDAHÁZI ISTVÁN OKL. EV. REF. NÉPTANÍTÓ (Kézirat)

Egri, 1880. május hó 1.

Ezen iskolai napló kezdetett 1879. november 14-én.

A növendékek névsora:

1. Ary Erzsébet	26. Kallós Ferenc
2. Ary Gyula	27. Kanizsai Julianna
3. Bíró Ferenc	28. Kanizsai Sándor
4. Borbély Eszter	29. Kanizsai Eszter
5. Borbély János	30. Karikás Eszter
6. Borbély Lajos	31. Karikás Póli
7. Borbély Menyhárdt	32. Kerekes Imre
8. Borbély Sándor	33. Kerekes József
9. Boros Rozália	34. Kerekes Rozália
10. Csáki Rozália	35. Kerti Erzsébet
11. Csapó Eszter	36. Kerti Zsuzsanna
12. Csapó Lina	37. Kocsis Júlianna
13. Csapó Zsigmond	38. Kónya Gyula
14. Csatári Ferenc	39. Kósa Erzsébet
15. Csatári Imre	40. Kósa Erzsébet
16. Dolhai Erzsébet	41. Kósa Eszter
17. Dolhai Imre	42. Kósa Terézia
18. Dolhai István	43. Kósa Zsuzsanna
19. Dul Julianna	44. Körmendi István
20. Dul László	45. Lakatos Gábor
21. Fazekas Ferenc	46. Magos Árpád
22. Fülöp Gyula	47. Magos Emilia
23. Horváth Károly	48. Magos Károly
24. Jármí Gedeon	49. Magos Lajos
25. Kallós Etelka	50. Magos Zsigmond

51. Makai Erzsébet	69. Szabó Klára
52. Makay Gyula	70. Szarvas Amália
53. Marton Zsigmond	71. Szarvas Gedeon
54. Márton Árpád	72. Szász Emília
55. Mester Albert	73. Szász József
56. Mester József	74. Szerdi Klára
57. Nyilas Eszter	75. Szerdahelyi Zsigmond
58. Nyilas György	76. Szücs Erzsébet
59. Rajthi Sándor	77. Szücs Erzsébet 2
60. Simon Eszter	78. Szücs Julianna
61. Simon Klára	79. Szücs Klára
62. Simon Rozália	80. Tasnádi Mihály
63. Simon Rozália 2	81. Tóth Géza
64. Szabó Antal	82. Tóth Lajos
65. Szabó Ferenc	83. Udvarhelyi Albert
66. Szabó Eszter	84. Udvarhelyi Erzsébet
67. Szabó István	85. Váradi Ágnes
68. Szabó Károly	86. Váradi Gyula

„Szomorú tapasztalat, hogy ezen 87 tankötelezett növendék közül naponta csak 20–35 jár fel, ritkán 45. A szüléket, kik gyermekeiket az iskolától vissza tartják, többször felhívtam kötelesség teljesítésére. Sőt megintő czéduláskákat is küldtem szét két ízben, vajmi kevés eredménye lett.”

Mily állást kövessen az elemi népiskolai tanító hivatalos minőségénél fogva a társadalomban?

- Először. Legyen tanítóhoz illő vallásosságú egyén, példás.
- Másodszor. A megérdemelt tiszteletet a felebbvalóinak adja meg.
- Harmadszor. Kötelesség mulasztásában soha – ha csak ereje engedi – ne essen.
- Negyedszer. Igyekezzenek mielőbb emberismeretre törekedni, kellő óvatosság mellett, oly távolságot keressen, mely őt nevelni fogja.

- Ötödször. Politikai és más társadalmi ügyekbe mélyen bele ne avatkozzék, pályáját messze ne hadja.
- Hatodszor. Mindenkivel szembe a kölcsönös szeretve tiszteltetésnek adjon érvényt.
- Hetedszer. A tudomány megszerzése, becsülése legyen egyik fő feladata.
- Nyolcadszor. Igyekezzék minden rangú, rendű, osztályú egyénnel viszonylagos állásánál fogva, megnyerő modorával köztisztelőtű egyénné magát példás tanítóhoz illő viseletével avatni.
- Kilencedszer. Mindenütt a mértékletességi tanácsot kövesse.

Mit tanított Budaházi tanító úr tanítványainak?

A napló szerint Egriben 1880-ban az iskolai tanév november 14-én pénteken kezdődött és valószínűleg öt osztály volt kötelező. Az akkori ún. „beírási napló”-ba a következőket jegyezhetette be november 14-én tanító:

„Az 5. osztályban ezen a napon (pénteken) az alábbiakat tanulták a jelenlévő diákok. Délelőtt: A keresztyén egyház története. Rövid utmutatásból 4 kérdés. Számтанból 14. num. 64 kg búzáért 13frt 40kr, mennyi kell? Du.: II. József császárról, az erőszakos elnémetesítésről magyaráztam, továbbá honunk határországairól. Tanítottam számтанból 67 forintnak 3 hónapra mennyi lesz a 9%-os rátája?

A 4. osztálynak Magyar történelmi életrajzból II. Lajos életéről. Számтанból: 150 forint adóssága van egy embernek. De ebből 79 forintot megfizet. Mennyi lesz még adóssága?

Du.: II. Lajosból egy cikk beszélgetett. A rövid utmutatásból az esküvésről. Számfeladat.

A 3. osztály de. A magyar történelemből I. István mint vezér és mint király. Számтанból: 5 forint 84 krajcárból – 2 forint 60 krajcár elköltetett. Mennyi maradt meg? Du. A magyar történet kikérdeztetvén, készülletlenek voltak. 4 kérdés az utmutatásból.

A 2. osztály Bibliai történetből Jézus gyermekkor. Nyolc egyszerű mondatot írtak. Du. Olvastattak, a könyv nélkülire nem készültek.

Az 1. osztály. Az ABC-ből kistáblájukon írtak három sort. Olvastak a 14 lapról a gyengébbek. II. falitáblát és az ún. úri imát gyakorolták. Du. olvastak egyenként és az étel előtti ima kikérdeztetett.”

Öt héttel később, december 19-én, pénteken:

„Itt kénytelen vagyok megszakítani a napi teendők jegyzését, mivel a nagy hideg, a ruha nem volt és betegeskedés miatt 10–20 növendék jön iskolába. Mivel a fa, amit magokkal hoztak, kevés volt ugyanannyira, hogy mindjárt reggeliben kénytelen voltam hazaküldeni őket. A nagy hideget a gyenge ruházatú gyermekek nem állották.

Majd az ünnepek (karácsony) következtek, melyek alatt az iskoláztatás éppen szünetelt mondhatni új évig, mikor a szokott számban mintegy 26-an felgyülekeztek.

Beláttam, hogy az új 1880-as évet nem jó lesz ily laza iskoláztatással megkezdeni. Szigorúbb korlátok közé vévén a hanyag iskoláztó szüléket 4–5 nap mulva már meghaladta a tanítványaim száma a 60-at. Ennek öröme tiszta. Lengyel András úr meglátogatván az iskolában 6. januárban. Ezek után jobban be tudtam osztani a napi tanítási órákat, mivel a növendékek rendesebben jelentek meg naponta az iskolában. Mondhatom, hogy egész március derekáig népes volt az iskolám.

Amikor is közvizsga tartatván, az iskolások szokás szerint szétosztattak. Megemlítem, hogy a Confirmálandók jelentek meg naponta. Húsvét ünnepkor ezek búcsút vévén tőlem – átadtam őket minden jókívánatom mellett – kedves szüleiknek, illetőleg az életnek.

1881. április 22-én vette kezdetét az új tanév. Ám de alig jelentek meg a növendékek közül 16-nál többen. Május 1-én felhívtam a t. szüléket, hogy gyerekeiket ne tartsák vissza az iskolától. A megintett szülék neve: Simon Gergely, Kósa József, Csatári József, Dolhai Ferenc, Boros Pál, Kósa Ferenc, Budai János, Borbély Sándor, Váradai Károly, Szabó István, Szarvas Károly, Csáki József, Szarvas László, Szász Gergely, Jármí Sándorné, Udvarhelyi Mihályné, Szerdahelyi Ferenc, Kerekes Bálint.

1880. évben május-június hónapban általában gyéren jártak. Július hónapban pedig egészen aratási szünet volt. Az iskoláztatásra nézve

megjegyzendő, hogy július 1. napján hagytam volna ki a vakációt – úgy, de a növendékek közül egyedül hárman jelentek meg: Kádár Emilia, Póti Mihály, Viski Károly.

A fenti időszakban az olvasás, szépírás és számolástanban gyakorlattak ésből és számjegyekkel – odahaza.

1880 augusztus hó 5. napján ismét megkezdődött az iskola, mégpedig összesen 9 növendékkal. A következő napokban már 30-ig kinőtte magát a muzsák létszáma.

Megkezdtem tanítani a III. és IV. osztálynak I. Nagy Lajos királyt. A II-nak József történetét, az első pár ember esetét az Éden kertben. Az I. osztálynak zsoltárversek, szívnemesítő versek beszéd és értelem gyakorlatból. Írva olvasás kőtáblán és fali táblán. Naponta minden osztály gyakoroltatik a számadatban, olvasás és írásban.

Augusztus 18.-án felhívtam komolyan a hanyag iskolázató szülék figyelmét a pontosabb iskolázatásra. Vajmi kevés sikere lőn – de mégis rám nézve nyugtató.

November hónapban a nagyobb gyermekek a hit és erkölctant tanulták, naponta gyakoroltattak a számnevekben, különösen az egyszerű gyakoroltatott. Ezekon kívül napjában kétszer olvastattak. Dél-előtt úgy mint délután 3–3 sort írtak irkájukban a fali táblájukról a tanító másolata után.

Október 16. napján az egyházi előljáróság – a tanító panasza folytán – azt a határozatot tette, hogy 4 nap alatt aki iskolába fel nem küldi gyermekét, a törvény értelme szerint a hanyag iskolázató szülőket 50 kr-ig el fog marasztaltatni.

Egyszersmind iskola felügyelők nevezettek. Névszerint: elnök: tiszteletes Lengyel András, Kádár Mihály, Ari Elek, Magos József, Magos Elek, Magos Gedeon urak, kik fogadtak, hogy az elnök úr felszólítására meg fogják az iskolát látogatni.

A főbíró úr kidoboltatta, hogy minden szüle három nap alatt iskolába küldje gyermekét – azonban másnap a 85 növendék közül 23 jelent meg.

Harmadnap kettővel kevesebb – negyednap 36-ig ment a létszám. Megjegyzendő, hogy senkit sem büntettek meg, habár sok hanyag iskolázató szüle megérdemelte volna. A főbíró úr elrendelte az esküdteknek, hogy hivatásukban pontosan járjanak el. Október 23-án a tanító kérése

folytán megjelent az iskolaszék tagjaiból harmadszori felszólításra – Elnök: tiszt. Lengyel András úr, Ari Elek, Magos József urak találtak 31 növendéket fent az iskolába. Ez alkalommal valóban belátták, hogy nincs más mód mint a hanyag szüléket csakugyan megbüntetni. Október 27. napján több szülén végre is hajtatott a büntetés.

Látva a szülék az erélyes fellépést – s így nov 1 napján 47 növendék volt jelen az iskolában.

Nov. 1. napján több jó gyermek részesült írószéri adományban. A létszám fokozatosan nőtt egészen 58-ig, de alig 8 növendéktől lehet teljes iskolai fegyelmet követelni.

1881. évben január első napjaiban számra nézve mindig 60 növendék jelent meg az iskolában, kitartó szorgalommal nézve az iskoláztatást ápr. 20-ig.

Ezentúl gyér lesz az iskoláztatás. Május 1-én az új iskolai év kezdetén megjelentek a tankötelesek közül 42-en. Május, június, július 10-ig szinte rendetlen iskoláztatás volt. Elnök úr ugyan megjelent az idő közben egy párszor. Sajnálatát fejezve ki a hanyag iskoláztó szülék irányában.

1881. évben július 10-augusztus 15-ig tartott az aratási szünidő.

Valóban szünidő volt az iskolára nézve, mert a növendékek közül temetkezésre sem jelent 2–3-nál többen.

Augusztus 15-én felhívtam a szüléket, hogy az iskoláztatást kezdjük – tartsák szülői kötelességüknek gyermekeiket iskolába küldeni.

Megjelentek az iskola tanköteles növendékei: Magos Lajos, Árpád, Kálmán, Emilia, továbbá: Dolhai Imre, Ferenc; Horváth Károly, Fülöp Gyula, Magos Jenő, Medgyesi Etelka, Török Eszti, Berczényi Zsuzsanna, Kádár Emilia.

13-an 96 növendék közül. Ezek naponta gyakoroltattak az olvasás, számolás, írás tanulásában.”

Az 1881–82-es tanévben a folyamatos iskoláztatás tulajdonképpen december hó elejétől kezdődött – ez idő tájban sem volt teljes a létszám. A növendékek közül 18 jelent meg, azután pedig váltakozva 8–20-ig. A tanító úr panaszt tesz az egyházi előjáráságnál, valamint a helybeli iskola felügyelőségéhez. Május 14-én Lengyel András lelkész úr, valamint

Magos Elek, Ary Elek urak tapasztalták a nagyfokú hiányzást. Felszólították a szülék. Másnap a lelkész úr, valamint Magos Gedeon iskola-felügyelő úr előtt a szóban forgó szülők mentegetőznek, mondván betegség miatt hiányoztak az iskolából gyermekeik. A létszám azonban megnövekedett 54-re, de ez csak rövid ideig tartott. Azután pedig 50 forintnyi büntetésben részesültek a szülők.

Nyáron szünetelt az iskoláztatás.

Ősszel a tanító úr a tanfelügyelőséghez, valamint az Esperesi Hivatalhoz fordult segítségért. Csak úgy indult 1882. november 12-én az oktatás 40-50-es létszámmal. Az érdektelenség mellett, a tanító úr panaszkodik. Egyedül van és több osztályt kell egyidőben oktatnia: „az összes növendéket olvasás, számadás és írásban gyakoroltattam, majd a nagyobbaknak vallást és magyar történelmet magyaráztam, a kisebb osztálynak vallásos erkölcsi verseket és imákat tanítottam.”¹

Az 1883-as tanév elején a létszám 60-ra gyarapodott. Januárban a anyag iskoláztatás ellenére elég jól vizsgáztak a tanulók az esperesi visitatio alkalmával. Március 18-án, a vizsgák után, két heti szünetre rendeltették el. A szünet letelte után csupán 18 tanuló jelent meg.

1883. március 22-én elhatározottak, hogy ősztől a tanító által számba vetessenek az úrasztalához járulandó növendékek, és „csak azok készülhetnek jövőre az úr asztalához, akik a helybeli iskolaszék tagjai előtt a kellő vizsgát kiállják, illetőleg olvasás, szám, írás és vallásban annyi jártasságuk van, hogy készülhetnek vagy elkészíthetőnek nyilváníthatnak az ágendára.”²

A vizsgára megjelent 12 tanuló közül csak egy tanuló tesz eleget a követelményeknek, a többi 11 tanuló „vajmi keveset tud” mivel csupán hat hétig jártak iskolába és „ez idő alatt teljes lehetetlenség mindazt megtanítani, amelyekre 6 év van elrendelve”.³

Ez év novemberétől csupán 27 növendék jár iskolába. Hiába próbálkozott Ary Elek főbíró úr is, hogy javuljon az iskolalátogatás, a helyzet nem javult.

Az 1884-es évben, az esperesi látogatás alkalmával 58-an voltak. Jól válaszoltak a feltett kérdésekre. Az iskolaszék újból megígéri a segítséget. Ősszel nem kezdődött az iskola szeptemberben, mert a faluban „ragadós” betegség uralkodott.

Október elején egy heti szünidő adatott tengeri szedésre. Ám a szünidő után továbbra is sok a hiányzás. A tanító például közel 30 növendéket jegyez fel, akik egyáltalán nem jártak iskolába. A főbírói hivatal büntetést helyezett kilátásba. Így már október hónap végére 56 növendék jelent meg a 80 tanköteles közül. A tanító úr feljegyzései szerint az egytantermes iskolában az órarend a következő volt: Hétfőn és csütörtökön történelem; kedden és pénteken vallástudomány; szerdán és szombaton nyelvtani ismeret. Délutánonként földrajz. Ezen kívül naponta zoltár-vers, szám, írás, olvasásban gyakoroltak. Az első osztály betűket és szívnemesítő verseket tanult.

1884 őszén az egyházmegye által létrehozott egyházmegyei iskolatanács mikolai köre meglátogatta az iskolát. Az iskolatanács tagjai voltak: NagyElek kispaládi lelkész, Császy Bálint mikolai földbirtokos, valamint Budaházi István egri református iskola tanító.

1885. május 25-én, az előírás szerint Egriben megalapították az első V. osztályt, összesen 7 növendékkel. Ebből: 3 fiú és 4 lány.

A vizsga július 3-án volt, aztán következett az aratási nagyszünidő. Ősszel, szeptember 1-jén kezdődött az iskola. Novemberben Budaházi tanító súlyosan megbetegedett. Már december 4-től Kincs József debreceni tanítóképzős helyettesít és ő is maradt 1886 júliusáig.

A feljegyzések tartalmaznak egy Jegyzőkönyvet, amely 1886. november 9-én készült:

JEGYZŐKÖNYV **mely felvétellett az Egri ref. Iskolafelügyelőség által** **1886. év November 9-ik napján tartott iskola** **látogatás/vizsgálat alkalmával**

Jelen voltak: Ary Elek iskolaszéki elnök, Tiszteletes Lengyel András lelkész úr, Csúry Miklós gondnok (Csúry Bálint apja), Magos Elek és idős Magos Gedeon urak mint iskola felügyelők s egyházi tanácsosok kik is a rendes tanító T. Budaházi István urat bár betegesen, de mégis fentjárom állapotba fentaláltak és megjelenésünk célját előtte elmondva, vele együtt az iskola terembe mentünk, hol is T. Siető Pál segédtanító urat

mintegy 85 számra menő s jelenlévő iskolai növendékek oktatásában, – s a tantermet, néhány fali olvasó tábla hiányjával, taneszközökkel eléggé felszerelve tisztán találtuk, – és a t. tanító úr által a tantárgyak jegyzőkönyve felmutattatván, az I–IV osztályra berendezett tanítványok vizsgálata megkérdeztetvén; s amennyiben a tanulók általánosságba véve, úgy a Vallástánból, mint Egyháztörténelem, Természetráajz, Számтан, Olvasás, Írás és Éneklésből kellő jártassággal s értelemmel bátran tettek feleletet – teljes örömrünkét és meglegedésünket nyilvánítani – s a fennt tisztelt Tanító urakkal, búzgó fáradozásaiért méltó köszönetünket, s elismerésünket jegyzőkönyvileg nyilvánítani testületileg elhatározottat. – Ennek megtörténtével az Iskolai épülete felett és udvarán vizsgálatot, amennyiben Kútbodon és Gám elavulva, s az Iskolán egy ablak rossz állapotba, s az istállóban lévő egyik jászol szűknek, s az árnyékszék oldala hiányosoknak találtattak. – Látva ezeknek, és a taneszközökből hiányzó faliolvasó tábláknak elkerülhetetlen szükségességét, ezeknek mielőbbi kijavíttatásával és beszerzésével a Gondnok úr megbízattatik.

Végül a Tanító úr jelenti miszerint a Tandíjából még tetemes összeg hátrányban lévén, kéri azoknak behajtását. Tudomásul vétetvén, azoknak behajtásával, s a Tanító úrnak leendő kiszolgáltásával a Gondnok úr megbízattatik.

Ezzel a jegyzőkönyv berekesztetett

Kelt mint fenn

Az Iskolafelügyelőség megbízásából

Jegyzette: **Ary Elek** iskola széki elnök

Mit tehet a tanító növendékei egészségére?

1. A lehető legjobb kedélyállapotban végezni és végeztetni velük a naponkénti oktatást.

2. Valahányszor szükségeltetik a megromlott iskolai levegőt friss levegővel felcserélni a tanító mindannyiszor egyik elmulaszthatatlan kötelességének ismerje.

3. Szoktassa növendékeit naponkénti mosakodás által kellő tisztaságra.

4. Iskolában a növendék görbe ülést vagy állást huzamos ideig ne tegyen, mert légzőszerv-működésében akadályozza.

5. A tantermet a tanító tisztán tartsa.

6. Rossz egészségre nézve veszélyes eledelt az iskolából tiltson.

7. Ütleg által hát, fej, szem stb. nemesebb, ártalmasabb részek ütése teljesen kerülendő.

8. Ha a gyereknél betegségi tünetet vett észre – kísérje figyelemmel, s ha szülei figyelmét kikerülnék – adja tudomásukra.

9. Legalább is minden órában engedjen nekik szabadabb mozgást – testgyakorlat felé.

10. A tanítást inkább játsszi módon végezze, ha csak lehet, mint félemlítő, illetve szorított keblet gerjesztő módon.

JEGYZETEK

¹ Budaházi József református tanító naplójából (kézirat)

² Uo.

³ Uo.

CSÚRY BÁLINT ISKOLÁS ÉVEI

Tantárgybeosztás az 179/1889. évi november 20-i esperesi körlevél szerint

Csúry Bálint és osztálytársai az 1890–1891. tanév végén az alábbi tantárgyakból s az alábbi kérdésekből vizsgáztak 1891. június 28-án:

1. Vallástan: Vallásos beszélgetések Kovács Lajos vezérkönyve nyomán a 8. fejezetig. Erkölcsi versecskék, s elbeszélések (Arany ABC). Imák az Ábécéből vagy a vezérkönyvből. Énekversek és éneklés a többi osztállyal együtt.

2. Nyelvtan: Beszéd és értelemgyakorlat Nagy László kézikönyve nyomán: I–II–III. szakasz. Írva-olvasás. A magán- és mássalhangzók megkülönböztetése, szótagolás. Tankönyv: Nyiri Péter – Magyar nyelvtan; dr. Emericzy Géza – Falusi iskolák könyve, Nagy László – Nyelvtani gyakorlatok könyve.

3. Mennyiségtan: Fejből számolás az 1–10-ig terjedő számkörben, mind a négy alapművelet és a közbeeső pénznemek és mértékek ismertetése. Számjegyek írása. Tankönyv: Kovács Lajos – Mennyiségtan.

4. Földrajz: Beszéd és értelem útján való előkészítés. Tankönyv: Kátay Lajos – Szatmár megye földrajza, A Magyar Királyság földirata, valamint dr. Emericzy – Falusi iskolák könyve.

5. Történet: Csak a harmadik osztálytól tanultak.

6. Természetrájz: szintén.

Csúry Bálint osztálytársai (a „lógók” vagy „kezdők”)

Az I. osztályba beírva: 21 tanuló.

Sz.	A gyermek neve	Szülő neve	Megjegyzés
1.	Hegyi Kálmán	József	Anyai nagyanyám, Budainé Hegyi Etelka testvére.
2.	Budaházi Sándor	István	Budaházi tanító úr fia.
3.	Magoss Gedeon	Gedeon	Magoss Gedeon tanár nagyapja.
4.	Csapó Ferenc	Ferenc	Jelenleg is van itt Csapó család.
5.	Kósa István	Dániel	Van Kósa család Egriben.
6.	Kádár Bálint	Gáspár	Nincs ilyen család Egriben.
7.	Csúry Bálint	Miklós	Bálint ekkor 5 éves volt.
8.	Mráz József	János	Nincs már ilyen család.
9.	Nagy Albert	Károly	Több Nagy család van.
10.	Batári János	János	Van Batári jelenleg is.
11.	Kis Sándor	Zsigmond	Ma is van Kis család Egriben.
12.	Mándi Erzsébet	Antal	Van több Mándi család is.
13.	Csukat Juliánna	András	?
14.	Papellás Erzsébet	József	Van több Papellás család is.
15.	Kósa Rozália	Károly	Van több Kósa család is.
16.	Lengyel Juliánna	Antal	?
17.	Kádár Eszter	Menyhért	Jelenleg nincs Kádár család.
18.	Bornyász Imre	György	A 60-as években még volt.
19.	Nagy Erzsébet	Mihály	Van több Nagy család.
20.	Balogh Erzsébet	István	?
21.	Bornyász Mária	György	?

A II. osztályba beírva: 31 tanuló.

A III. osztályba beírva: 10 tanuló.

Sz.	A gyermek neve	Szülő neve	Osztályzat	Megjegyzés
1.	Karikás Károly	Endre	jó	Van ilyen család.
2.	Magoss Sándor	Gedeon	jó	M. Gedeon apja.
3.	Karikás Sándor	Sándor	jó	Van.
4.	Borbély József	János	tűrhető (jó)	Van.
5.	Kósa Gergely	Károly	jó	Van.
6.	Riskó István	István	jó	Nincs.
7.	Dul Sándor	József	jó	Van ilyen család.
8.	Kocsis József	Debora	jó	?
9.	Kósa Julianna	Dani	jó	Van.
10.	Dens Gábor	Ignác	gyenge	Nincs.

IV. osztály

Sz.	A gyermek neve	Szülő neve	Osztályzat	Megjegyzés
1.	Kósa Klára	Károly	jó	Van Kósa család.

V. osztály

Sz.	A gyermek neve	Szülő neve	Osztályzat	Megjegyzés
1.	Kelemen Margit	Ferenc	dicséretes	?

Nem volt VI. osztály?

Csúry Bálint és osztálytársai az 1891–1892-es tanév végén tartandó vizsgán (1892. június 26.) az alábbi tantárgyakból vizsgáztak: vallás, nyelvtan, mennyiségtan. Vö. Az előző tanévben már ismertettük ezeket a tantárgyakat.

I. osztály: Összesen 34 tanuló. Ebből 13 lány, 21 fiú. Átment 26, ismétlő 8 tanuló.

Sz	A gyermek neve	Szülő neve	Vizsgázott?	Magaviselet	Osztályzat
1	Karikás Antal	Sándor	igen	jó	jó
2	Csapó József	Sándor	igen	jó	jó
3	Debreczeni Ferenc	József	igen	jó	jó
4	Csúry Zsigmond (Cs. Bálint testvére)	Miklós	igen	jó	elegendő
5	Kis Károly	Zsigmond	nem	jó	elegendő
6	Karikás Imre	Imre	igen	jó	elegendő
7	Hegyi Kálmán	József	igen	jó	jó
8	Kósa István	Dániel	igen	jó	jó
9	Bartos Bálint	József	nem	jó	elegendő
10	Batári János	János	nem	tűrhető	elegendő
11	Mráz József	János	igen	jó	elegendő
12	Budaházi Sándor	István	igen	jó	elegendő
13	Csintalan József	Zsuzsanna	igen	jó	elegendő
14	Csúry Bálint	Miklós	igen	jó	elegendő
15	Magoss Gedeon	Gedeon	igen	jó	elegendő
16	Balogh István	István	nem	jó	elegendő
17	Csapó Ferenc	Ferenc	igen	jó	elegendő
18	Nagy Albert	Károly	igen	jó	elegendő
19	Karikás Bálint	Gáspár	igen	jó	gyenge
20	Kis Sándor	Zsigmond	nem	tűrhető	gyenge
21	Magoss Etelka	Gedeon	igen	jó	jó
22	Pallér Mária	Mihály	igen	jó	elégséges
23	Karikás Anna	Imre	igen	tűrhető	elégséges
24	Kádár Erzsébet	Antal	igen	jó	elegendő
25	Nagy Erzsébet	Mihály	igen	jó	elegendő
26	Szarvas Emi	Mihály	nem	jó	nem elég
27	Lengyel Julianna	Antal	igen	jó	nem elég
28	Murvai Borbála	István	nem	jó	nem elég
29	Buga József	János	igen	példás	gyenge
30	Váradi Rozália	Ferenc	nem	jó	nem elég
31	Balog Erzsébet	István	igen	jó	nem elég
32	Csukat Julianna	András	igen	jó	nem elég
33	Kósa Rozália	Károly	nem	jó	nem elég
34	Török Rozália	József	igen	jó	nem elég

II. osztályban	13 tanuló
III. osztályban	11 tanuló
IV. osztályban	4 tanuló
- Kezdők	23 tanuló

Lejegyezte: **Kádár János** ev. ref. tanító 1892. június 26-án.

„1892. december 2-án az iskolában megjelentünk, a tanító urat (Kádár Jánost) az iskolában találtuk és a gyermekek értelmesen feleltek. A legjobb megalégedéssel távoztunk el.”

Hajdu Zsigmond
egyházmegyei körlátogató

Zágoni György
bizottsági tag

Mit tanult és miből vizsgázott Csúry Bálint az I. osztály végén az 1891–1892-es tanévben?

1. Imák: reggeli, esti, étel előtt és után, tanulás előtt és után;
2. Illedelmi szabályok: reggel, este, templomban, iskolában, utcán, asztalnál és akárhogy légy;
3. Egyes szavak és rövidebb mondatok írása;
4. Számтанból: 2, 3, 4, 5 és 6-tal számolás fel – és le – 1–20-ig és 1–50-ig. Egyszer egy 1–30-ig a nagyobb I. osztállyal.

Érdeklőség: Csúry Bálint az 1892–1893-as iskolai évben ismét I. osztályos, mivel az 1893. év június 25-én tartandó vizsgán megjelent az alábbi osztálytársak társaságában.

Sz	A gyermek neve	Szülő neve	Vizsgázott?	Magaviselet	Osztályzat
1	Kondor Imre	Imre	igen	jó	kitűnő
2	Magoss Gedeon	Gedeon	igen	jó	dicséretes
3	Csúri Bálint	Miklós	igen	jó	jó
4	Bartos Bálint	József	igen	jó	jó
5	Csintalan József	Zsuzsanna	igen	jó	jó

6	Nagy Albert	Károly	igen	jó	elegendő
7	Balogh István	István	igen	jó	elegendő
8	Kádár Bálint	Gáspár	igen	jó	elegendő
9	Csapó Ferenc	Ferenc	igen	jó	elegendő
10	Kis Károly	Zsigmond	igen	jó	elegendő
11	Kis Sándor	Zsigmond	igen	jó	elegendő
12	Buga József	Zsigmond	igen	jó	elegendő
13	Karikás Cili	Zsigmond	igen	szelíd	kitűnő
14	Kádár Eszter	Menyhért	igen	jó	kitűnő
15	Lengyel Julianna	Antal	igen	jó	jó
16	Szarvas Emília	Mihály	igen	jó	jó
17	Csukat Julianna	András	igen	jó	jó
18	Balogh Erzsébet	István	igen	csendes	jó
19	Kósa Rozália	Károly	igen	jó	jó

A többi osztálytárs neve: Török Rozália, Csapó Antal, Mándi Sándor, Pap Miklós, Tasnádi Zsigmond, Bornyász István, Fársi György, Váradi Lajos, Német Zsigmond, Kádár György, Kósa Ferenc, Simon Elek, Karikás Zsigmond, Márton Ferenc, Nyilas József, Nyilas György, Karikás Bálint, Szabó Erzsébet, Simon Lina, Kallós Emília, Papellás Eszter, Papellás Teréz, Kis Rozália, Karikás Borbála, Csatári Rozália, Csatári Zsigmond.

A II. osztályban: 21 tanuló jelentkezett vizsgára. Mindenki átmenő osztályzatot kapott. 9 lány + 12 fiú.

A III. osztályban: 12 tanuló jelentkezett vizsgára, 8 fiú és 4 lány. Egy kivételével, mindenki átmenő osztályzatot kapott.

A IV. osztályban: 7 tanuló jelentkezett: 4 fiú és 3 lány. Mindenki „jó” és „kitűnő” osztályzatot kapott.

Az V. osztályban: két tanuló volt, Magoss Sándor „dicséretes”, Borbély József pedig „jó” osztályzatot kapott.

„1893. június 12-én az iskolát meglátogattuk, a tanító urat foglalkozásában találtuk. A növendékeket osztályonként és órarend szerint kiker-

deztettük, szám- és nyelvtanból, valamint olvasásból is alaposan megvizsgáltuk, az eredmény teljesen kielégítő.”

Kádár János
tanító

Hajdu Zsigmond

Zágonyi György

Az 1893–1894-es tanév végén, július 1-jén tartandó közvizsgán megjelent II. osztályos tanulók az alábbi tantárgyakból vizsgáztak.

1. Vallástan: Vallásos beszélgetések – Kovács Lajos Vezérkönyve nyomán a 8. fejezettől tovább; ugyanennek nyomán a Teremtés, Ábrahám és József történései; Jézus születése, Keresztelő János, Tanítványok választása, Tanítványok nevei, Jézus utolsó útja. Erkölcsei versek és elbeszélések. Imák. Énekek, versek az első csoporttal és a többiekkel;

2. Nyelvtan: Beszéd és értelem-gyakorlat folytatása, IV., V., VI. szakasz. Írás és olvasás. Egyszerű, puszta mondat és az írásjelek megnevezése. Néhány versecske;

3. Mennyiségtan: Az 1–100-ig terjedő számkörben a négy alapművelet fejből és írva, s az e körbe tartó pénznemek és mértékek ismertetése. Római számok I-től C-ig (a III. osztály aztán folytatja tovább);

4. Földrajz: Beszéd és értelem gyakorlat az iskolahelyiségről, községről, határról, szülőföldről, hazáról s a világtájak, látóhatár és látókör ismertetése.

I (első) osztály és „kezdők”: 38 + 22 tanuló

II. osztály

Sz	A gyermek neve	Szülő neve	Vizsgázott?	Magaviselet	Osztályzat
1.	Kerti Imre	Imre	igen	tűrhető	jó
2.	Radvánszky György		igen	jó	jó
3.	Karikás Ferenc	Ferenc	igen	jó	jó
4.	Magoss Gedeon	Gedeon	igen	jó	jó

5.	Csapó József	Sándor	igen	jó	jó
6.	Pap Miklós	Antal	igen	példás	jó
7.	Csintalan József	Zsuzsanna	igen	tűrhető	jó
8.	Kondor Imre	Imre	igen	jó	jó
9.	Máncsi Sándor	István	igen	jó	elégséges
10.	Nagy József	József	igen	jó	elégséges
11.	Karikás Antal	Sándor	igen	jó	elégséges
12.	Tasnádi Zsigmond		igen	jó	elégséges
13.	Csúry Bálint	Miklós	igen	példás	elégséges
14.	Nagy Albert	Károly	igen	jó	elégséges
15.	Kádár Bálint	Gáspár	igen	jó	elégséges
16.	Csatári Zsigmond	Antal	igen	tűrhető	elégséges
17.	Bartos Bálint	József	nem	tűrhető	elégtelen
18.	Nagy Erzsébet	Mihály	igen	jó	jeles
19.	Weisz Anna	Lipót	igen	jó	jeles
20.	Kádár Eszter	Menyhért	igen	jó	jeles
21.	Szabó Erzsébet	Pál	igen	jó	jeles
22.	Kallós Emília	Sándor	igen	jó	jó
23.	Murvai Borbála	István	nem	tűrhető	alig elég
24.	Lengyel Julianna	Antal	igen	jó	elégtelen
25.	Balog Erzsébet	István	igen	jó	elégtelen
26.	Kósa Rozália	Károly	nem	jó	elégtelen
27.	Csukat Julianna	András	igen	jó	elégtelen

III. osztály

Sz	A gyermek neve	Szülő neve	Vizsgázott?	Magaviselet	Osztályzat
1.	Hegyi Kálmán	József	igen	jó	jeles
2.	Kósa István	Dániel	igen	jó	jeles
3.	Budaházi Sándor	István	igen	jó	jeles
4.	Mráz József	János	igen	jó	jó
5.	Debreceni Ferenc	József	igen	szabályos	elégséges
6.	Csúry Zsigmond	Miklós	igen	jó	elégséges
7.	Magoss Etelka	Gedeon	igen	jó	elégséges

A IV. osztály: Miskolci József, Kallós Antal, Német Sándor, Karikás Lina, Kádár Rozália, Kallós Mária, Márton István, Deusch Hani.

Az V. osztály: Kádár Mariska, Kádár Erzsébet és Szabó Emília.

Az egi református elemi népiskolába járó tanuló gyermekek közvizsgálata az 1894. év, július hó 1-jén tartatott meg a helybeli lelkész-tiszteletes Magoss Ferenc úr elnöklete alatt és nagyszámú hallgatóközönség előtt.

Az 1894–1895-ös tanév végén, június 30-án tartott közvizsgán az alábbi tantárgyakból vizsgáztak.

Kezdők: 15 tanuló (4 lány + 11 fiú)

Az I. osztály: 56 tanuló (24 lány + 32 fiú)

A II. osztály: 17 tanuló (8 lány + 9 fiú)

A III. osztály: 12 tanuló (3 lány + 9 fiú)

Sz	A gyermek neve	Szülő neve	Vizsgázott?	Magaviselet	Osztályzat
1.	Kondor Imre	Imre	igen	jó	jeles
2.	Weisz Zoltán	Izsák	igen	jó	jeles
3.	Csúry Bálint	Miklós	igen	példás	jeles

4.	Kerti Imre	Imre	igen	jó	jeles
5.	Pap Miklós	Antal	igen	jó	jeles
6.	Magoss Gedeon	Gedeon	igen	jó	jó
7.	Karikás Antal	Sándor	igen	jó	jó
8.	Tasnádi Zsigmond	István	igen	jó	jó
9.	Nagy József	József	igen	tűrhető	elégséges
10.	Szabó Erzsébet	Pál	igen	jó	jeles
11.	Weisz Anna	Lipót	igen	jó	jeles
12.	Kádár Eszter	Menyhért	igen	jó	jeles

A IV. osztály tanulói: Hegyi Kálmán, Kósa István, Budaházi István, Mráz József, Debreceni Ferenc, Csúry Zsigmond, Deusch Hani, Magoss Etelka.

Az V. osztály tanulói: Karikás Sándor, Weisz Kálmán és Miskolci József.

A VI. osztályt végeztek: Kádár Mariska, Kádár Erzsébet és Szabó Emília.

Mit tanultak a III. osztályban Csúry Bálint és osztálytársai?

1. A Bibliának Ószövetségi részéből. 1. Fogságból való visszatérés, 2. Jób – az Újszövetségi részéből: Hegyi prédikáció, Jézus tanításai, a Kapernaumi százados, az irgalmas Samaritánus, a tékozló fiú, a Gazdag és Lázár, a farizeus és publikánus.

2. A Zsoltárból: VI. 1,2 v., V. 1,2,3 v., VIII. 1,2,3 v.; XXIII. 1,2 v., XLII. 1,2,3 v.; XCV. 1,4 v. XCVI. 1,4,5,6 v.; CV. 1,2 v.; CXXXIV. 1,2 v.; CXLVI. 1,2,3,4 v.; 146. D 1,2 v.; 163 D. 1,2,3 v.; 164 D 1,2; 173 D. 1,2,3 v; 178 D. 1,2,5 v.

3. Nyelvtanból: egyszerű és bővített mondatok; beszédrészek: főnév, melléknév, számnév, névmás, birtokos ragozás; birtokos névmás, határozószók, idő-, hely-, ok- és módhatározók, igeragozás.

4. Történeti életrajzból: Árpád, I. István, I. Endre, I. Béla, I. László, Könyves Kálmán, IV. Béla, Nagy Lajos, Hunyadi János, Hunyadi Mátyás.

5. Földrajzból: A tiszántúli kerületből 12 megye.

6. Természetrajzból: Állatországból: emlősállatok, madarak, hüllők, kétéltűek, halak, rovarok, patkányok, férgek, puhányok stb.

7. Számtanból: a négy alpművelet. Kisebb métermérték.

8. Szavalmati versek, írás.

1895. június 30.

Jegyzette: Kádár János, ev. ref. tanító

Az 1896. évi június 26. napján tartott közvizsgán megjelent tanuló gyermekek névsora:

Sz	A gyermek neve	Szülő neve	Vizsgázott?	Magaviselet	Osztályzat
	VI. osztály				
1.	Karikás Sándor	Sándor	igen	jó	jeles
2.	Miskolczi József	Antal	igen	jó	jeles
	V. osztály				
3.	Hegyi Kálmán	József	igen	jó	jeles
4.	Kósa István	Dániel	igen	jó	jeles
5.	Magoss Etelka	Gedeon	igen	jó	jeles
6.	Deusch Hani	Ignác	igen	jó	elégtelen
	IV. osztály				
7.	Csúry Bálint	Miklós	igen	példás	jeles
8.	Debreczeni Ferenc	József	igen	szabályos	jeles
9.	Magoss Gedeon	Gedeon	igen	szabályos	jeles
10.	Pap Miklós	Antal	igen	szabályos	jeles
11.	Kondor Imre	Imre	igen	jó	jeles
12.	Csúry Zsigmond	Miklós	igen	jó	elégséges
13.	Karikás Antal	Sándor	igen	jó	elégséges
14.	Tasnádi Zsigmond	József	igen	jó	jeles
15.	Szabó Erzsébet	Pál	igen	jó	jeles
16.	Weisz Anna	Lipót	igen	jó	jeles

17.	Kádár Eszter	Menyhért	igen	jó	jeles
	III. osztály				
18.	Mándi Sándor	István	igen	jó	jeles
19.	Csatári Zsigmond	Antal	igen	jó	jeles
20.	Kósa Ferenc	Ferenc	igen	jó	jeles
21.	Kádár Bálint	Gáspár	igen	jó	jó
22.	Simon Elek	Gergely	igen	jó	jó
23.	Kállós Emília	Sándor	igen	szabályos	jó
24.	Csukat Julianna	András	igen	jó	elégséges
25.	Kósa Rozália	Károly	igen	példás	elégséges

A II. osztályban: 17 tanuló (8 lány + 9 fiú) volt beírva.

Az I. osztályban: 56 tanuló (24 lány + 32 fiú) volt beírva.

Kezdők: 15 tanuló (4 lány + 11 fiú) volt beírva.

A vizsgálat az alant írt tantárgyakból adatott elő a IV. osztályban

1. A Bibliának Újszövetségi részéből: 1. Utolsó vacsora; 2. Jézus elfogatása; 3. Jézus halálra ítéltetése; 4. Jézus halála és eltemetése; 5. Jézus Krisztus feltámadása, Mennybemenetele; Szentlélek kitöltetése; A 12 igazság. Alkalmi imák.

2. A Zsoltárból XXXII. Zs. 1,2 v.; XXXIII. Zs. 1,2 v.; XXXV. Zs. 1,3 v.; L. Zs. 1,2 v.; LXVI Zs. 2. v.; LXXVII. 8. V. LXXXIV 5 és 6 v.; XC 2,5 v.; XCII 7 v.; CXIX 1,2 v.; CXXXVIII 1,2 v.; CXL1 v.; CL 1. V.; 5 és 6 Dics. 37. D. 1,2 v.; 61. D. 1,2,3 v.; 70 D. 1,2,3, v.; 72. D. 1,2,3 v.; 162 D. 1,2,3 v. Első énekek és egyházi beszéd előtti énekek.

3. Nyelvtanból: Bővített mondatok – hely-, idő- mód-, ok-, cél-, eredet-, állapot és részeshatározói bővítések. Szóképzés és kötőszók.

4. Történelemből: II. Lajos, Zrínyi Miklós, Bocskai István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György, Lorántffy Zsuzsanna, Zrínyi Ilona, II. Rákóczi Ferenc, Mária Terézia, Deák Ferenc.

5. Földrajzból: Dunáninnen, dunántúli és tiszáninneni kerület.

6. Természetrajzból: Növényországból néhány ismert növény.

7. Számtanból: Négy alpművelet. Közöséges törtékből a négy alpművelet, tizedes törtékből összeadás, kivonás, szorzás.

8. Írás, Olvasás és Szavalmányok.

Az 1897. év június 27. napján tartott Közvizsgán megjelent tanulógyermek névsora:

V. osztály

Sz	A gyermek neve	Szülő neve	Vizsgázott?	Magaviselet	Osztályzat
1.	Hegy Kálmán	József	igen	szabályos	jeles
2.	Papp Miklós	Antal	igen	szabályos	jeles
3.	Weisz Zoltán	Izsák	igen	jó	jeles
4.	Csúry Bálint	Miklós	igen	példás	jeles
5.	Magoss Gedeon	Gedeon	igen	jó	jó
6.	Kondor Imre	Imre	igen	jó	jó
7.	Tasnádi Zsigmond	József	igen	jó	elégséges
8.	Szabó Erzsébet	Pál	igen	példás	jeles
9.	Kádár Eszter	Menyhért	igen	jó	jeles

IV. osztály

Sz	A gyermek neve	Szülő neve	Vizsgázott?	Magaviselet	Osztályzat
1.	Mándi Sándor	István	igen	jó	jeles
2.	Csatári Zsigmond	Antal	igen	tűrhető	jó
3.	Kósa Ferenc	Ferenc	igen	jó	elégséges
4.	Kallós Emilia	Sándor	igen	jó	jó

III. osztály: Kádár Bálint, Pap Antal, Weisz Dávid, Csapó Antal, Kádár György, Kádár Mihály, Karikás Zsigmond, Csukat Julianna, Kádár Etelka, Kádár Margit = 10 tanuló.

II. osztály: Márton Ferenc, Berki Ferenc, Kondor István, Váradi Elek, Lengyel István, Miskolczi Sándor, Kallós József, Lengyel Antal, Szabó János, Póti Ferenc, Mráz Póli, Karikás Borbála, Csáki Eszter, Kádár Mária, Csűry Julianna (Bálint húga), Csintalan Teréz, Vad Ágnes = 17 tanuló.

I. osztály: Berki Balázs, Debreczeni Elek, Lengyel Sándor, Kádár László, Szücs Bálint, Csatári Antal, Kádár Miklós, Papellás László, Udvarhelyi Imre, Silke Mihály, Karikás József, Kallós Gedeon, Karikás Bálint, Szarvas Lőrinc, Csapó András, Balog László, Kallós József (A), Kallós József (Józsefé), Nagy István, Makai Elek, Bűcs Mária, Budai Julianna (anyai nagypám testvére), Lengyel Ágnes, Nemet Eszter, Karikás Ágnes, Papellás Klára, Miskolczi Eszter, Kádár Gizella, Karikás Eszter, Nagy Rozália, Nagy Eszter, Karikás Teréz, Németh József, Papellás József, Berki Miklós, Kádár József, Németh Ferenc, Papellás János, Kerti József, Márton Mihály, Papellás Zsigmond, Csatári Ferenc, Csűry Miklós (Bálint testvére), Szabó Endre, Lengyel Károly, Kis Bálint (apai nagypám), Kósa József, Weisz Jolán, Karikás Eszter, Csetneki Róza, Csapó Klára, Kádár Erzsébet, Balog Eszter, Mándi Johanna.

Kezdők: 21 tanuló (13 lány + 8 fiú)

Egri, 1897. június 27.

Jegyzette: **Kádár János**, ev. ref. tanító

Csűry Bálint nem szerepel a következő évi 1898. június 26-án tartott közvizsgán. Az ugyanott végzett 9 tanulóból csupán 4 tanuló vizsgázott.

VI. osztály

Sz	A gyermek neve	Szülő neve	Vizsgázott?	Magaviselet	Osztályzat
1.	Hegyí Kálmán	József	igen	szabályos	jeles
2.	Papp Miklós	Antal	igen	szabályos	jeles
3.	Kondor Imre	Imre	igen	jó	jeles
4.	Szabó Erzsébet	Pál	igen	jó	jeles

A korabeli dokumentumok nem említik Csúry Bálint nevét az 1898-as iskolai évben. Az 1897. június 27-én tartandó közvizsgán Csúry „jeles” osztályzatot kapott. Összesen kilencen vizsgáztak, közülük hatan jelesre, ketten „jó” osztályzatot kaptak és egy elégséges volt. A következő évben volt osztálytársai közül csupán Hegyi Kálmán, Papp Miklós, Szabó Erzsébet, Kondor Imre vizsgáztak s ezáltal elvégezték a 6. osztályt.

Egy érdekesség: Magoss Gedeon végig osztálytársa maradt Egriben s ő sem szerepel a későbbi helybeli iskolai nyilvántartásban. Viszont osztálytársa marad Csúry Bálintnak a szatmárnémeti Református Főgimnáziumban és egyszerre végeznek 1905-ben.

Csúry Bálint, a Szatmári Református Főgimnázium tanulója

A 20. század első éveiben az akkori vármegye egyik legjelentősebb oktatási intézményeként tartják számon a Szatmári Református Főgimnáziumot. Az évszázadok során a jól képzett oktatói közösségének tevékenysége révén számos tehetség kibontakozását idézte elő. Ezek között tartjuk számon Csúry Bálintot is, a kiváló nyelvészt, a Szamosháti szótár és más értékes nyelvészeti, tudományos művek szerzőjét.¹

Amint már jeleztem, Csúry Bálint 1897-ben végezte el az V. osztályt. Nem lehet tudni, miért kellett várnia négy évig tanulmányainak folytatásával. Már 15 éves, amikor 1901 őszén beiratkozik a Szatmárnémeti Református Kollégium V. osztályába. Az intézmény akkori igazgatója Borsos Benő latin szakos tanár s mellette jelentős tapasztalattal rendelkező okleveles tanárok álltak, pl. Bakcsy Gergely, Szabados Ede, Mátrai Lajos, akik bizonyosan befolyásolták Csúry Bálint személyiségének alakulását.² Az V. osztályban elért tanulmányi eredményei alapján az év végén az osztály második tanulója Csúry Bálint volt, Csépké Béla volt a legeredményesebb diák. Bálint rendkívül szorgalmas és bekapcsolódik az ifjúsági könyvtár tevékenységébe, az énekkar tagja, képviseli osztályát az ifjúsági segédegyletben.

Mivel szokás volt a könyvtár adományokkal történő gyarapítása, Csúry már az első évben három könyvet adományoz.

Az iskola vezetősége, a fenntartó egyházközösség igyekezett jutalmazni a kitűnő és jó eredményeket elért tanulókat. Csúry – mivel tandíjmentességet élvezett – csupán a tandíj felét, azaz 20 koronát kellett befizessen. Ezen kívül 10 korona jutalmat kapott a tanulmányi eredményeiért. Az akkori diákoknak szorgalmi feladatokat kellett elvégezniük, amelyek fokozták a tanulók érzelmi világának, magatartásának és eszmerendszerének megalapozását.

A következő iskolai évben osztályfőnökük Bagothai Sámuel. Csúry ismét bebizonyítja, hogy a vidékről származó diák is lehet éltanuló. Ismét a második legjobb eredményt éri el. Csupán mennyiségtanból és testgyakorlatból volt 2-es osztályzata. Két korona jutalmat kap az énekkarban való tevékenységéért. A Kölcsey Kör tagja a kezdetektől. A kiírt pályázat címe: Miért és mennyiben kifejezői minden időben nemzeti közérzetünknek Kölcsey Himnusza és Vörösmarty Szózata. Csúry dolgozata is bekerült a díszkönyvbe.

Kiváló tanulmányi eredménye és gyarapodó tekintélye következményeként az ifjúsági segélyegylet vezetőségének választásakor a VII. és VIII. osztályosok mellett egyedül Csúryt választják meg könyvtárnoki minőségben.³

Az 1903–1904-es tanévben Csúry Bálint VII. osztályos. A létszám 27, az osztályfőnök Bod Sándor volt. A német nyelv mellett most már a magyart is Szabados Ede tanítja Csúry Bálint osztályának. Csupán a testgyakorlatból kapott 2-es osztályzattal Csúry Bálint első tanuló, Borus Ferencsel azonos eredménye révén. Csupán 20 korona tandíjat fizet. A Kölcsey Önképzőkörben kifejtett tevékenységéért megválasztják főtítkárnak. Szavalóversenyeket, iskolai ünnepélyeket és megemlékezéseket szerveznek Osváth Elemér tanár elnöklete alatt. Év végén Csúry Bálint kapta az 1897–1898-ban érettségizett tanulói alapnak a kamatját, azaz 8 korona 20 fillért, valamint 13 társával 20 koronát a segélyegylet pénzsegélyéből, mint kiváló diák 2 koronát és a tápintézeti alap jövedelméből – még 24 tanuló társával – 42 koronát, a közös adományból 20 koronát és Badics Ferenc Fáy András életrajza című könyvét.

A Szatmáron eltöltött tanulóévekre a koronát a VIII. osztályban elért eredményei tették rá... Ekkorra már a diáktársak között a tekintélye, megbecsülése egyértelmű, s a tanárok is elismerik tehetségét és képességeit egyaránt.⁴ Ő lesz a Kölcsey Önképzőkör alelnöke, amelynek tanári felügyelője Mártai Lajos okleveles magyartanár.

Uray Géza felajánl 20 koronát egy szabadon választott történelmi értekezés témával. A pályázat díját a VIII. osztályos Csúry Bálint nyeri el. Témája: II. Rákóczi Ferenc, mint az önzetlen hazaszeretet példaképe.

Az egyéniről az irodalomban című pályaművével 10 koronát nyer. Az önképzőkörben végzett munkájáért 10 korona 50 fillér jutalmat kap, mivel március 15-én az ünnepi istentiszteletet követően Csúry Bálint VIII. osztályos tanuló ifjú szív lelkesedésével méltatta a márciusi események jelentőségét.⁵

Az 1904–1905-ös tanév végén érettségizett Csúry Bálint. Ismét bizonyított: a 23 jelentkezőből hárman vizsgáztak jelesre: Borus Ferenc, Csúry Bálint és Tar Zoltán.

Az iskolai évről szóló igazgatói jelentésben ez áll: „Az iskolától búcsúzó növendékünk vett búcsút a tanári kartól és tanuló ifjúságtól egy szépen átgondolt beszédben.”⁶

Névsorok

V. osztály

1–38. Csúry Bálint a 10.
a névsorban

VI. osztály

1–32. Csúry Bálint a 9.
a névsorban

VII. osztály

1–27. Csúry Bálint a 7.
a névsorban

VIII. osztály

1–23. Csúry Bálint az 5.
a névsorban

Csúry Bálint tanulmányi eredményei
 – Az 1901–1905-ös évek Értesítői alapján –

Sz.	Tantárgy	V. oszt.	VI. oszt.	VII. oszt.	VIII. oszt.
1.	Vallástan	1	1	1	1
2.	Magyar nyelv	1	1	1	1
3.	Latin nyelv	1	1	1	1
4.	Görög nyelv	1	1	1	1
5.	Német nyelv	1	1	1	1
6.	Történelem	1	1	1	1
7.	Természetráajz	1	1	1	1
8.	Mennyiségtan	1	2	1	1
9.	Bölcseleti előtan				1
10.	Testgyakorlat	2	2	2	2
11.	Egyházi ének	1	1	1	1
12.	Magaviselet	1	1	1	1

Út a világhírnév felé...

A középiskola elvégzése után Csúry Bálint a kolozsvári egyetemen folytatja tanulmányait, ahol magyar–latin szakos tanári oklevelet, majd tudományos fokozatot – a nyelvtudomány doktora – szerez. A Magyar Tudományos Akadémia már 1927-ben levelező tagjává választotta.

Egyetemi tanulmányainak elvégzése után a Kolozsvári Református Kollégium tanára 22 éven át (1910–1932). „A kollégium egykori bennlakó diákjai mesélték, hogy éjjel WC-re menet a folyosón Csúry Bálint szobaajtaja előtt mentek el, s onnan még akkor is világosság szűrődött ki. Sőt, megtörtént, hogy az egyik reggel a diákok jöttek már az iskolába, Csúry kikiáltott az ablakon:

– Miért nem mentek már hazafelé? Ne zajongjatok itt.” – Azt hitte ugyanis, hogy este van.”¹

Örökösen tanult, időtlenségben élt, akárcsak Kölcsey Ferenc. Össze-folytak előtte a nappalok és az éjszakák.

1932-ben a Debreceni Tudományegyetem magyar és finnugor tanszékének élére hívták meg. Csak hosszas belső vívódás után fogadta el a meghívást a Pápay József halálával megüresedett állásra.

Csűry nem akart megfutamodni a ki-sebbségi lét elől, sem elhagyni erdélyi barátait, munkatársait és szülőfaluját. Talán Szabó T. Attilának van igaza, aki azt nyilatkozta Csűryról hogy: kettős célt látott maga előtt: a viszonylagos zavartalan tudományos munkálkodás kötelezettségét, meg a tanítványok és követők nevelésének feladatát.

1934 decemberében lett „végleges és rendszeres tanár”. Gellért Sándor szerint az akkori debreceni egyetemnek európai szintű tanári kara volt. „Ott az óriási testi és lelki erejű Csikesz Sándor; akinek tudásáról, szigorúságáról és furcsaságairól legendák keringenek, ott van Varga Zsigmond a nagy orientalista, egyetemes vonatkozásban is számottevő szemiológus; ott van Tankó Béla, akiről az a hír járta, hogy Európa egyik legnagyobb kantianusa; Karácsony Sándor neki ajánlja társas-lélektanának, a magyar propedeutikának az egyik kötetét, az Ocsudó magyarságot; ott van Makkai Sándor, a volt erdélyi református püspök és író; ott van Karácsony Sándor, akiben együtt volt Apáczai Csere János tudománya és Pázmány Péter nyelve a legmodernebb formában; ott van Révész Imre, Melius Juhász Péter méltó utódja és a finnugor katedrán Csűry Bálint.”²

Debrecenben Csűry Bálint lakása a Péterfia utca 47. szám alatt volt. Itt dolgozott egy évtizednyi debreceni professzorsága alatt, haláláig, 1941. február 13-ig. Debreceni lakásában látta vendégül finn barátját, Arturo Kannisto-t, s nyaraló vendége volt nemegyszer Kannisto leánya, Kannisto Tytti.³

Csűry szinte minden évben kiment Finnországba. Onnan küldi egyik levelét apósának, Magoss Ferenc református lelkésznek Mikolába.

Dr. Csűry Bálint
(1886–1941)

Felesége Magoss Erzsike volt (1895–1964).

Gellért Sándor jóvoltából ismerjük e levél tartalmát:

„Én jól vagyok, sokat dolgozom. A nyelvgyakorlás mellett még valami kiadványon is dolgozom, mellyel a finn tudós társaság (Kannisto útján) bízott meg, s az bizony sok időmet igénybe veszi.

.....

Kedves Pisti fiam! Megkaptam a levelező lapot, amelyet írtál. Ez az Ikspää (kiejtve: ükszpee, jelentése: egy fej), ahol vagyok, nem város, hanem egy tanya féle, mely onnan vette nevét, hogy az Ikspää nevű folyó folyik mellette. Az idő itt gyorsan telik, mert sok munkám van. Kannisto egyetemi tanárral és családjával vagyok a nap nagyobbik részében. A tanárt én magyarul tanítom, ő engemet finnül. Olvasunk és beszélgetünk. Mondunk egymásnak rövid anekdotákat, ki-ki a saját anyanyelvén. A múlt napokban finnre fordítottuk a következő szójátékot: „Az ipafai papnak fapipája van, tehát az ipafai papi pipa papi fapipa.” Finnül is beválik szójátéknak: „Ipafan papilla on puupiippu, siis Ipafan papin pippu on papin puupüppu.”

Légy jó és sófogadó!

Csókol édesapád.”

Még 1908-ban hozzákezdett szülőföldje, a Szatmár megyei Szamosház magyar népnyelvének alapos tanulmányozásához. Gyalog járta be az alföldi falvakat és (Színérváraljától a Tiszáig) összegyűjtötte e vidék közmondásait, szólásmondásait, a népdalokat, népszokásokat, tájszavakat, helyneveket, anekdotákat és legendákat.

Bura László szerint A Szamosháti Szótár Csúry Bálint „legismertebb (egyben legterjedelmesebb) munkája, amely szülőfalujának, Egrinek és a Szatmár megyei Szamosház falvainak (s az ezzel érintkező Tiszahát, az ugcsoi és a beregi részek) népnyelvének példátlan bemutatója, leltározója”, majd így folytatja „...érzékeltetnünk kell e munka nagyságát, szólnunk kell azokról az elvi és módszertani kérdésekről, amelyeket e munka során kialakított, alkalmazott, majd tanítványai között elterjesztett, megalapítva a róla elnevezett nyelvjáráskutató iskolát”.⁴

Szülőfalujának, Egrinek, az ott beszélt nyelv ismeretére támaszkodva mintegy 25 évi gyűjtő, kutatómunka eredményeképpen kiadja

legfontosabb művét, a Szamosháti Szótárt (1935–1936), melyben az európai népiségtudomány „Wörter und Sachen” (Szavak és tárgyak) elvét kiteljesítve, olyan szótárt alkotott, amely későbbi tájszótárak, regionális szótárak mintájául szolgálhatott.

Gellért Sándor, aki maga is jeles nyelvész hírében állott, lelkesen írt Csúry legismertebb művéről:

„Legnagyobb műve Csúry Bálintnak a Szamosháti Szótár – különös tekintettel Egri községre. A világ nyelvtudományában, azt hiszem ez a legnagyobb tájszótár. Ezért választották meg Csúryt egyetemi tanárnak. Mintha már fiatal diák korában ennek a könyvnek a megírására vállalkozott volna. Szabó Palitól, a feleségem sógorától hallottam, hogy mikor Csúry Bálint elment Homokra tájszavakat gyűjteni, Nagy Lajos, a jegyző azt mondta:

– Mit akarsz itt Bálint fiam? – kérdezte.

– A népnyelvet figyelem, tájszavakat gyűjtök.

– No, akkor menjünk a korcsmába, ott lehet az ilyeneket hallani. És elmentek a községházáról a korcsmába.”⁵

Csúry Bálint nem csak a tájszavakat gyűjtötte. A Szamosháti szótár olvasásakor elibünk tárul az ősi Szatmár megye a maga titokzatos, süppedékes területeivel, elibünk tárul az Ecsedi láp környéke, valamint a Szamoshát a maga különleges népszokásaival, nyelvével és dalaival. A szótár több mint ezer lapon felöleli a címben jelzett vidék szókincsének csaknem teljes anyagát és ezáltal nemcsak a szatmári népnyelv gazdag tárháza, hanem a nép életének, tárgyi környezetének, szellemi műveltségének tükrözője is.

Igaza van Szabó T. Attilának, mikor azt írja a Szamosháti szótárról, hogy az nem csak pusztán szótár: „Tulajdonképpen izgalmas népléktani tanulmányt olvasunk, hisz a hang- és alaktani jelenségeken túl és a mondat szerkesztés jellegzetességei mellett a közmondások, a népi hiedelmek, a falusi kedély gazdag világa szorong itt e szótár merev kereteibe zsúfolva és vágyik, onnan kitörve, élő része lenni a későbbi népléktani kutatásoknak.”⁶

Nevéhez fűződik a népnyelv gyűjtésének és feldolgozásának sajátos ún. monografikus módszere, amely később „Csúry-iskola” néven válik

fogalom. Munkásságának külön fejezete az 1938-ban Debrecenben létrehozott Magyar Népryelvkutató Intézet, amely a „Csúry-iskola” legtehetségesebb hallgatóit tömörítette a mester köré, akiknek Csúry közlési lehetőségeket biztosított az 1939-ben megindult Magyar Népryelv című folyóirat, az Intézet évkönyve és más intézeti kiadványok révén.

Az egyetem legfontosabb feladatának a magyar népryelv (főként a tiszántúli) tudományos vizsgálatát és a debreceni eredeti cívisnyelv szótárának elkészítését tekintette.

Sajnos nem áll módomban ismertetni Csúry Bálint jelentősebb műveit. Csupán arra szorítkozom, hogy felvázoljam főbb nyelvészeti munkáját.

Igen jelentősek a magyar nyelvjárások különböző jelenségeinek monografikus feldolgozásai, valamint az általános nyelvészeti, nyelvelméleti, ismeretelméleti és nyelvművelő tanulmányai.

Csúry Bálint nyelvművelő, tudománynépszerűsítő cikkeket, könyvismertetéseket írt egy sor lapban, folyóiratban. Az alábbi lapokban és folyóiratokban közölt tanulmányokat:

- Erdélyi Irodalmi Szemle,
- Ifjú Erdély,
- Ellenzék,
- Magyar Nép,
- Pásztortűz,
- Erdélyi Múzeum.

A Magyar Nyelv című nyelvtudományi szaklapban a nyelvjáráskutásról írt. Pl. a hangtan és hanglejtés kérdéseivel foglalkozott.

Önálló munkái:⁷

1. Teleki József gróf mint nyelvész. Bp., 1909.
2. Az ige. Bp., 1910.
3. A nyelvtudomány ismeretelméleti vizsgálata. Besztercebánya, 1913.
4. A szamosháti nyelvjárás hanglejtésformái. Bp., 1925.
5. Érintkezésen alapuló névátvitel. Bp., 1929.
6. Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról. Kolozsvár, 1930.
7. A moldvai csángó igealakok. Bp., 1932.
8. Szamosháti szótár. I–II, Bp., 1935–36.
9. A népryelvi bűvárlat módszere. Bp., 1936.
10. Mássalhangzónyúlás, ikerítődés a szamosháti nyelvjárásban. Bp., 1937.

11. A magyar kiejtés kérdése. Bp., 1939.

12. A szamosháti nyelvjárás felső nyelvállású magánhangzóinak története. Debrecen, 1939.

13. Adalékok a magyar népnyelv e-é-féle hangjaihoz (Szamosház, Palócföld). Kovács Istvánnal. Bp., 1940.

14. Károlyi Gáspár bibliafordításának nyelvi hatásához. Bp., 1940.

Bár korai halála meggátolta abban, hogy minden szép terve megvalósuljon, máig ő tekinthető a magyar nyelvstudomány egyik legnagyobb alakjának, akinek sokoldalú tevékenysége azóta is a kutatók sokaságát ösztönözte munkára.

Rövid életpályája alatt olyan jelentőset alkotott, hogy méltán került fel a neve a debreceni egyetem díszudvarát körbefogó dicsőségtáblák egyikére, a magyar szellemi élet legkiválóbbjai mellé.

Munkássága révén a kis szamosháti település, Egri ismertté vált – talán világszerte.

Szülőházát a hetvenes években lebontatták. Halála után csaknem 50 évig igyekeztek kitörölni emlékét.

A szülőházat 1974-ben lebontották
Fényképezte: Makay György

Tisztelettel meghívjuk

Va invitam

1992. október 4-én 12.30 órára, Egnibe, a szülőház helyén felépült lakóház (Fő utca 60 szám) falán elhelyezendő

sa într-o parte la festivitatea dezvelirii placii comemorative

CSÚRY BÁLINT

emléktábla

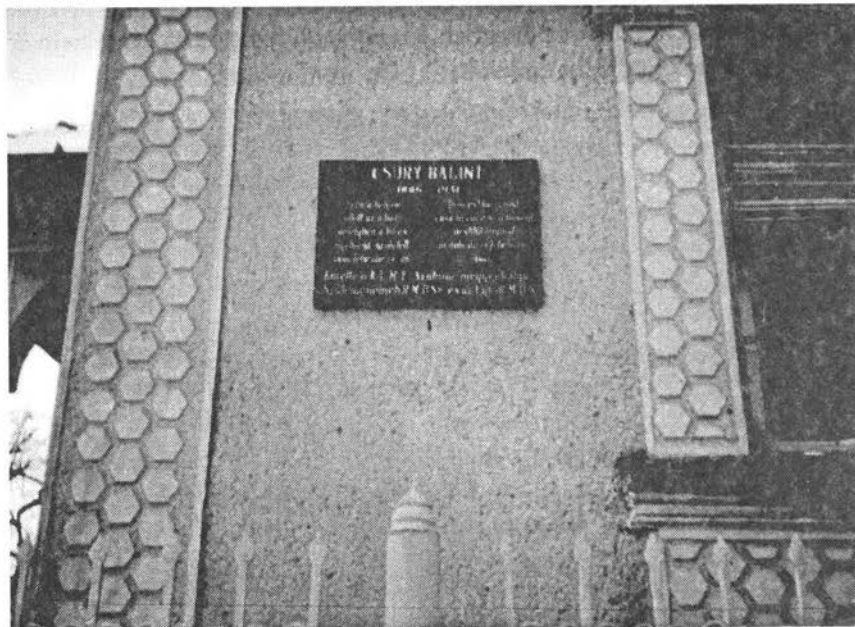
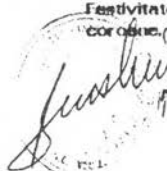
koazonizással egybekötött, ünnepélyes avatására.

KLMT Szatmár megyei Hókjá
Egri RMDSZ
Szatmárnémeti RMDSZ

CSÚRY BÁLINT

care va avea loc duminică, 4 octombrie ac. orașe 12,30 în localitatea Agria (str. Principale nr.60), în locul unde s-a născut vestitul lingvist. Festivitatea va fi urmată de depuneri de coroane.

AKLOM Filiale Juci Satu Mare
UDMR Agria
UDMR Satu Mare

Csúry Bálint hajdani szülőháza helyén,
a Gáti Elek családi háza falán elhelyezett emléktábla
Fényképezte: Bara Eszter

A méltatlan utód nevében hálásan köszönöm Bara Istvánnak, a Szatmár megyei Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság megalapítójának segítségét, valamint Kovács Albert barátom közreműködését az 1992 októberében leleplezett emléktábla elkészítéséért. Hálával és köszönettel tartozunk azoknak a neves hazai és külföldi szakembereknek, akik jelenlétükkel megtisztelték az ünneplő egrieket.

Végezetül, örök mementóként érdemeiről, munkássága úttörő jellegeről, szervező képességéről, munkabírásáról, emberszeretetéről idézzük a még kiválóbb Szabó T. Attilát Egri nagy szülöttéről:

„Bár emlékét nem őrzi kőbe véssett, vagy bronzba öntött jelleme, mégis úgy érezzük: hagyatéka oly jelentős, hogy századok fogják még méltatni érdemét. Csűry igazi tudósegénység volt. A tudománykedvelőknek ahhoz a ritka fajtájához tartozott, akiknek már egyetemi hallgató korukban kialakul tudományos érdeklődési körük, és a meglátott eszmények, célok munkálásában töltik el egész életüket. Az ilyen földi élet nemcsak munkás, de eredményes célt is követ. Az újabb magyar nyelvjáráskutatás megteremtője tragikus, váratlan halálával egyéni munkája csonkán, befejezetlenül maradt. De szellemi hagyatéka, munkás élete és nagy emberi értékei így is a magyarság legkomolyabb kutatói és képviselői közé sorozzák őt.”⁸

JEGYZETEK

¹ Vö. Gellért Sándor: Levél Anna-Maia Raittilának. Kézirat Gellért Ákos tulajdonából.

² Ld. uo.

³ Ld. uo.

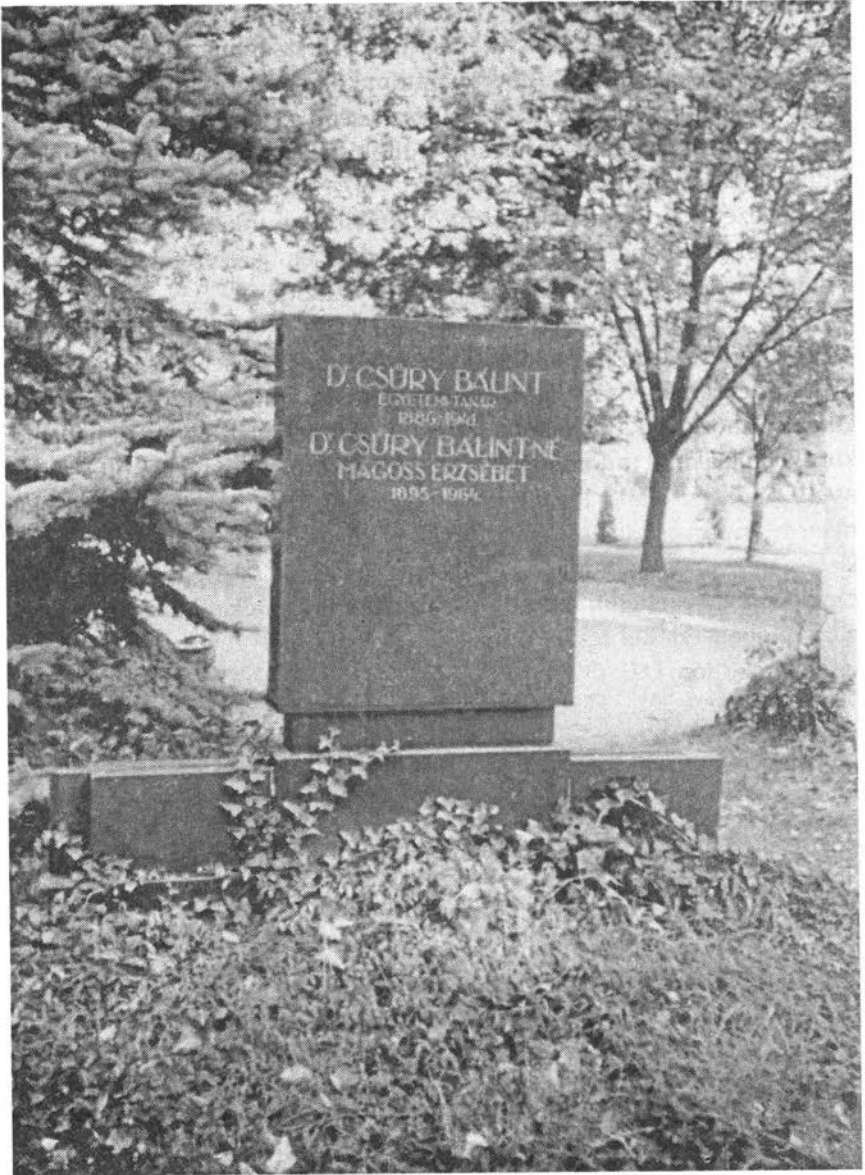
⁴ Ld. Bura László: Csűry Bálint. In Szatmári Friss Újság.

⁵ Ld. uo.

⁶ Szabó T. Attila: Levél Anna-Maia ... 261. o.

⁷ Ld. Balogh Géza: Élő hagyományaink. Otthonom Szatmár megye, 21. füzet, 2004.

⁸ Szabó T. Attila: Nyelv és múlt. Bukarest, 1972, 475–478.

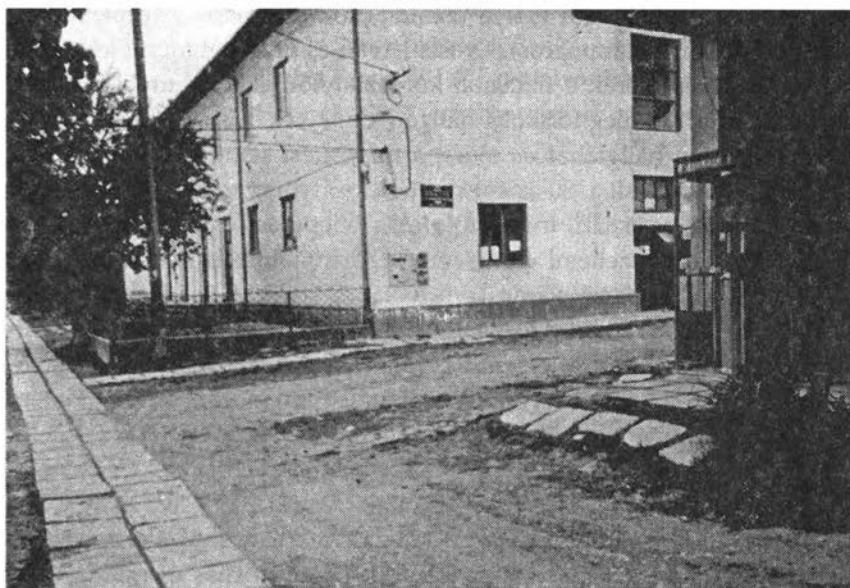

A Csűry család síremléke Debrecenben

AZ OKTATÁS A 20. SZÁZAD KÖZEPÉTŐL NAPJAINKIG

A több évszázadot átvészelt egyházi iskolát (1592?) 1948-ban államosították. Az egyház és annak vezetői tovább már nem szólhattak bele az oktatás szervezésébe. A templom szomszédságában található telek – a hajdani két épületet lebontották – üresen állt, talán arra várva, hogy az egriek újból felépítsék iskolájukat. Mivel 2004-től Egri községi rangra emelkedik, az önkormányzatnak szüksége lehet a jelenlegi iskola termeire.

A jelenlegi iskola a '60-as években épült a régi kultúrotthon helyén. A telek eredetileg Kádár József tulajdonát képezte, akinek nem volt gyermeke, s halála után a hajdani lakóházat átalakították kultúrotthonná. Ezt bontották le és építették a jelenlegi épületet. Kezdetben a régi iskolában

Az emeleten a jelenlegi V–VIII. osztályos iskola működik, de a jövőbeli Polgármesteri Hivatal is

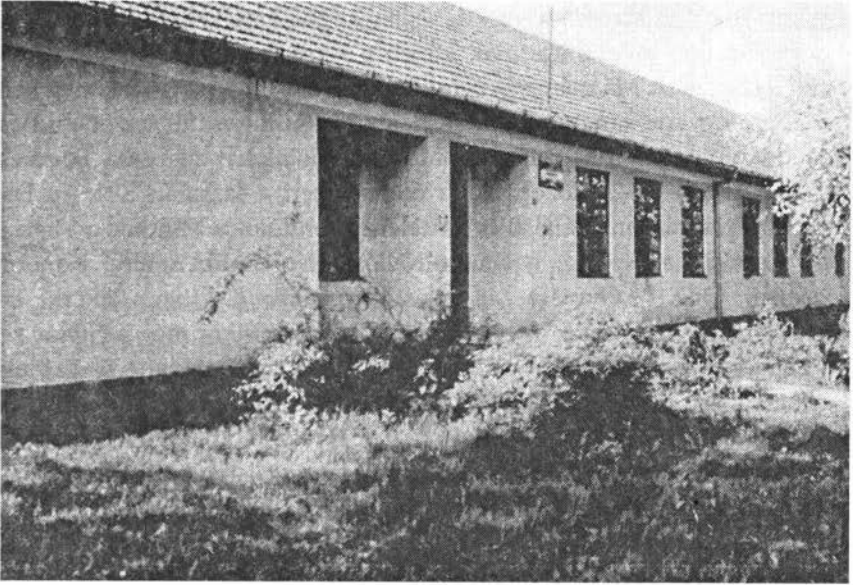
maradtak az alsó tagozatosok, míg az újban az V–VIII. osztályos tanulók. Egy ideig az iskolával szembeni épületben volt az óvoda és egy-két alsó tagozatos osztály is.

Az utóbbi időben pedig a volt mtsz székház emeleti részét alakították át iskolává, ahol az V–VIII. osztályos diákok tanulnak jelenleg is.

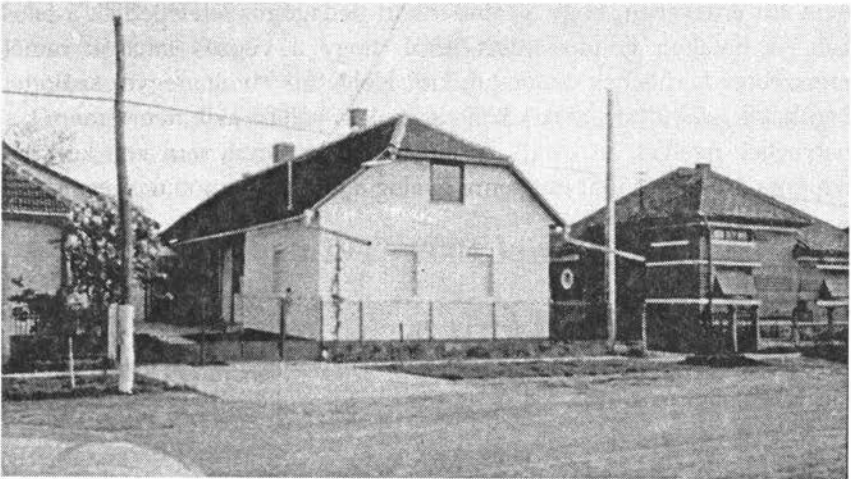
Egriben az oktatás színvonala a '70-es évekig jónak mondható. Tudomásom szerint addig kb. 20 fiatal érettségizett vagy végzett főiskolát. Az értelmiségi pályát választott fiatalok közül szinte senki sem került vissza Egribe.

A teljesség igénye nélkül felsorolnám az értelmiségi pályát választókat, akik közül szinte senki sem került vissza szülőfalujába. A református lelkészek: Makay Botond (Resicabánya), Makay Lehel (Magyarország), Csapó Imre (néhány évig Egriben szolgált, azután Magyarországra ment). Győri Erzsébet orvos szintén Magyarországon él. Tanárok, tanítók: Szabó Katalin (Szatmárnémeti), Szabó Éva (Sárköz), Kiss Kálmán (Túrterebes), Gáti Noémi (egy éve Túrterebesen címzetes tanító), Szarvas Béla (Udvarhely). Váradí Ibolya textilmérnök Szatmáron, Török Ferenc mérnök (Kővár – Máramaros), Oroszi István és Erzsébet mérnökök Szatmáron. Elnézést kérek a fiatalabb korosztálytól, akik az utóbbi időben végeztek vagy jelenleg főiskolai hallgatók.

Sajnos nem hallgathatom el azt a minősítést sem, amely az oktatás színvonalára irányult a '80-as években. Beke György végigjárta a legtöbb máramarosi és szatmári, magyarok lakta települést és elbeszélgetett az illető települések szellemi életét fényjelző irodalmi és közéleti személyiségeivel. Akkoriban Villányi Tibor volt a szatmári 5-ös iskola (ma Kölcsey Ferenc Főgimnázium) igazgatója, ahová a magyar tannyelvű középfokú oktatás összpontosult. Szabó Gyula (hajdani iskolaigazgató) iskola pszichológust Beke György arról faggatta: honnan kapják a legjobban felkészült diákokat vidékről (büszke voltam, hogy Túrterebest emlegetik első helyen) és honnan kapnak gyengén felkészült fiatalokat. Sajnálatomra, Egri az utóbbi csoportba sorolták. Arra a kérdésre, hogy miért gyengébb ezekben a falvakban az oktatás az átlagosnál, Beke György riportalanya a következő választ adta: „Mindenütt más és más az oka. Egri közel esik Szatmárhoz, alig 12 kilométerre, a tanárok többsége ingázik. Valóságos átjáróház az egri iskola. Csúry Bálint, a nagy nyelvész

A régi iskola épülete,
jelenleg óvoda és I-IV. osztályos iskola

Az iskolával szembeni épület régen iskola és óvoda volt,
jelenleg magánbirtok

egykori iskolája. Manapság egy új Csúry aligha emelkednék ki innen.”

Szomorúan olvastam annak idején e sorokat. Igazat kellett adnom Beke Györgynek. Ma már úgy gondolom (33 éve vagyok tanár), meg kell védenem egykori tanárimat, akik hosszú időn keresztül önzetlenül és odaadóan oktatták a hozzám hasonló sorsú fiatalokat, hiszen a '60-as és '70-as években 15–20 középiskolás érettségizett a szatmári Kölcsey Ferenc középiskolában. Hálával és tisztelettel gondolok a Mincsik, a Vagrin és a Csatári házaspárra, valamint Kállós Jolán tanító nénire, Kondor Józsefre, Dobos Gyulára és másokra, akik Egriben laktak és olvasóköroket szerveztek egyes házaknál, akkor amikor még a villany se volt bevezetve a faluba. Nyugdíjba vonulásuk után fiatal tanerők kaptak Egriben állást, akik közül Gábos László tanított legtovább.

Abban az időben a falurombolásnak az is része volt, hogy lebontották a hajdani iskola két épületét, ahol tanítói lakrész is volt két család számára. A felhasználható építkezési anyagot a községközpontban, Batizon értékesítették.

Az Egriben tanítók névsora valóban terjedelmes. Csaknem 155 kollega tanított az utóbbi közel 60 évben. Nem őket okolom a sikertelen oktatásért. Szerintem a rendszer volt iskola- és pedagógusellenes. Senkinek nem állt érdekében, hogy a mindenkori pedagógus letelepedjék a faluban. A hatalom gondoskodott arról, hogy a végzős tanárok minél messzebbre kerüljenek szülőfalujuktól. Helyettük távoli megyék szülöttei kerültek a településre, akik közül elég sokan voltak, akik nem ismerték a helybeliek nyelvét, szokásait. Az ingázó kollégáknak sem volt könnyű naponta 4–5 km-es utat megtenni gyalog a gombási autóbuszmegállóig.

JEGYZET

¹ Beke György: Boltívek teherbírása (Barangolások Máramaros és Szatmár megyében). Bukarest, 1983, 358. o.

Iskolaigazgatók 1947–2004 között

1. Kádár Margit	1947–1952	5 év
2. Mincsik Zoltán	1952–1956	4 év
3. Csatári István	1956–1964	
	1971–1980	17 év
4. Drótár Tibor	1964–1970	6 év
5. Deákné Szabó Éva	1970–1971	1 év
6. Gábos László	1980–1981	1 év
7. Muntean Aneta	1981–1987	6 év
8. Budizsa Vasile	1988–1989	1 év
9. Moarna Petre	1989–1990	1 év
10. Tasnádi Éva	1990–1991	1 év
11. Török Károly	1991–1996	5 év
12. Papp Adél	1996–2001	5 év
13. Kovács Attila	2001–2002	1 év
14. Kató Erika	2002–2003	1 év
15. Szigeti Enikő	2003–2004	

Összeállította: Gáti (Karikás) Noémi

Tanítók, tanárok az 1947–2004 közötti időszakban

1. Décse Ferencné	1947–1948	1 év
2. Kádár Margit	1947–1952	5 év
3. Csatári István	1949–1990	41 év
4. Csatáriné Major Erzsébet	1949–1983	34 év
5. Bondics László	1950–1953	3 év

6. Mincsik Zoltán	1953–1967	14 év
7. Mincsik Etelka	1961–1963	2 év
8. Boros Mária	1951–1953	2 év
9. Mátyás P. Zoltán	1952–1953	1 év
10. Nagy Gizella	1953–1955	2 év
11. Nagy Ella	1954–1956	2 év
12. Nagy István	1953–1956	3 év
13. Bartus Ella	1953–1954	1 év
14. Báthory Klára	1953–1954	1 év
15. Veres Olga	1954–1955	1 év
16. Vagrin Ilona	1956–1990	34 év
17. Vagrin István	1956–1988	32 év
18. Kallós Jolán	1956–1982	26 év
19. Dobos Gyula	1957–1960	3 év
20. Kiss Irma	1958–1961	3 év
21. Schmied Szilágyi Hildegard	1958–1962	4 év
22. Kondor József	1960–1962	2 év
23. Bolfan Elena	1962–1964	2 év
24. Péter Angéla	1962–1963	1 év
25. Szabó Éva	1962–1963	
	1968–1969	
	1970–1971	3 év
26. Szücs Ida	1963–1973	10 év
27. Szücs András	1963–1966	3 év
28. Lengyel Ilona	1963–1965	2 év
29. Orban Georgeta	1964–1965	1 év
30. Drótár Tibor	1964–1970	6 év
31. Kánya Sándor	1965–1966	
	1968–1969	2 év
32 Rác Mária	1965–1968	3 év

33. Spiller Viorica	1965–1966	1 év
34. Russu Dorin	1966–1967	1 év
35. Mureşan Valentin	1966–1968	2 év
36. Nagy Klára	1966–1967	1 év
37. Takács Imre	1966–1967	1 év
38. Lăpuşean Ioan	1966–1967	1 év
39. Bozântan Aurelia	1967–1969	1 év
40. Petuker Margit	1967–1968	1 év
41. Szabó Olga-Anna	1967–1968	1 év
42. Erdei Irina	1968–1970	2 év
43. Szatmári S.	1968–1969	1 év
44. Man Angela	1968–1969	1 év
45. Gábos László	1969–1998	29 év
46. Sabău Elisabeta	1969–1970	1 év
47. Marc Florica	1970–1972	2 év
48. Kovács Erzsébet	1970–1971	1 év
49. Dezső Gabriella	1970–1972	2 év
50. Kerekes Maria	1970–1971	1 év
51. Bede Zoltán	1970–1974	
	1975–1979	8 év
52. Dragoş Maria	1974–1972	1 év
53. Csapó Imre	1971–1972	
	1973–1974	2 év
54. Franczia Mária	1971–1972	1 év
55. Ulmeanu Radu	1972–1975	3 év
56. Trubacs Klára	1972–1974	2 év
57. Petrikó Piroska	1972–1975	3 év
58. Fernea Florica	1972–1974	2 év
59. Gavriş Clara	1973–1974	1 év
60. Papp Klára	1974–1976	2 év

61. Rusu Ileana	1974–1975	1 év
62. Takács Géza	1974–1975	1 év
63. Roca Magdalena	1974–1975	1 év
64. Crehul Rodica	1975–1978	3 év
65. Kruzlics Sára	1975–1979	4 év
66. Stancu Rodica	1975–1976	1 év
67. Sándor Péter	1975–1980	5 év
68. Márkosi Klára	1976–1980	4 év
69. Munteanu Aneta	1976–1988	12 év
70. Császár Erzsébet	1978–1985	8 év
71. Mészáros Erzsébet	1978–1979	1 év
72. Kurcz Angéla	1979–1988	9 év
73. Roca Lucia	1980–1981	1 év
74. Szendrei Tibor	1980–1982	2 év
75. Ács Rodica	1985–1988	7 év
76. Kiss Annamária	1981–1988	
	1990–1991	8 év
77. Lengyel Éva	1982–1983	1 év
78. Morna Petru	1982–1985	3 év
79. Brancsik Rozália	1983–1984	1 év
80. Schuller Elza	1983–1985	2 év
81. Izsák György	1983–1985	2 év
82. Kacsó Elena	1984–1992	8 év
83. Avram Doina	1985–1986	1 év
84. Veibel Császár Elisabeta	1985–1987	2 év
85. Mihai Călăianu	1986–1987	1 év
86. Szabó Magdalena	1986–1987	1 év
87. Bondics Ana	1987–1989	2 év
88. Boru Livia	1987–1988	1 év
89. Săsăran Mari Ivette	1988–1989	1 év

90. Carmen Călăianu	1988–1989	1 év
91. Budizsa Vasile	1988–1992	4 év
92. Budizsa Anikó	1991–1992	1 év
93. Stanciu Liliana	1988–1989	1 év
94. Kis Kós Ivette	1989–1990	1 év
95. Török Károly	1989–1996	6 év
96. David Adriana	1989–1990	1 év
97. Ciorcaş Mihai	1989–1990	1 év
98. Szabó Magdalena	1989–1990	1 év
99. Asztalos Erzsébet	1990–1992	2 év
100. Tasnádi Éva	1990–1991	1 év
101. Kósa Margareta	1990–1991	1 év
102. Kecskés Anikó	1990–1992	2 év
103. Németh Zsuzsanna	1990–1991	1 év
104. Gáti Angéla	1990–1992	2 év
105. Karikás (Gáti) Noémi	1990–1991	1 év
106. Engsli Edit	1991–1992	1 év
107. Gáti Csilla	1991–1992	1 év
108. Török Éva	1991–1992	1 év
109. Gál Annamária	1991–1994	3 év
110. Kacsó Elena	1991–1992	1 év
111. Popilian Zamfira	1992–1993	1 év
112. Tivadar Csilla	1992–1993	1 év
113. Budizsa Anikó	1992–1994	2 év
114. Kovács Sándor ref. lelkész	1992– jelenleg is	
115. Fester Olga	1992–1993	1 év
116. Havrila Katalin	1992–1993	1 év
117. Fülöp János	1993–1995	2 év
118. Ciorcaş Zamfira	1993–1994	1 év
119. Mezei Emília	1993–1997	4 év

120. Frond Papp Adél	1993–1994	1 év
121. Tasnádi Török Éva	1993–1995	2 év
122. Mácska Mónika	1993–1995	2 év
123. Szücs Katalin	1993–1994	1 év
124. Lizák Henriette	1993–1996	3 év
125. Wolf Henrietta	1996–1998	2 év
126. Vituj Adél	1995–1996	1 év
127. Kádár Mária	1994–1995	1 év
128. Sámel Zsuzsa	1994–1998	4 év
129. Papp Adél	1994–1999?	5 év?
130. Nagy Andrea	1995–1996	
	1997–1998	2 év
131. Szabó Oroszi Judit	1995–1999?	?
132. Hudák Judit	1995–1996	1 év
133. Hosu Radu	1995–1996	1 év
134. Sutha Mária	1995–1997	2 év
135. Lengyel Anikó	1995–1996	1 év
136. Roman Ludovic	1996–1997	1 év
137. Szilágyi Adél	1996–1997	1 év
138. Szántó Noémi	1996–1997	1 év
139. Dolhai Tímea	1996–1998	2 év
140. Menyhért Enikő	1996–1999	3 év
141. Covaciu Florin	1996–1997	1 év
142. Dubovan Annamária	1996–1998	2 év
143. Kovács Ildikó	1997–1999	2 év
144. Paşca Lucia	1997–1999	2 év
145. Király Márta	1997–1998	1 év
146. Nagy Réka	1998–	
147. Horotan Alina	1998–	
148. Popomajer Helga	1998–	

149. Cosma Oana	1998–
150. Száraz Erika	1998–
151. Nagy Andrea	1998–
152. Nagy Anna	
153. Kiss Erzsébet	
154. Pákai Csinszka	
155. Nagy Tamás	2003–

Az iskolában tanulók létszáma 1947–2004 között

Sor- szám	Tanév	Tanulók száma	Megjegyzések
1.	1947/1948	118	
2.	1948/1949	138	
3.	1949/1950	102	
4.	1950/1951	130	
5.	1951/1952	72	
6.	1952/1953	72	
7.	1953/1954	76	
8.	1954/1955	96	
9.	1955/1956	131	I. első osztályos voltam
10.	1956/1957	112	II. osztályos voltam
11.	1957/1958	120	III. osztályos voltam
12.	1958/1959	120	IV. osztályos voltam
13.	1959/1960	106	V. osztályos voltam
14.	1960/1961	116	VI. osztályos voltam
15.	1961/1962	126	VII. osztályos voltam

16.	1962/1963	184	VIII. osztályos voltam
17.	1963/1964	174	IX. osztályos voltam
18.	1964/1965	163	X. osztályos voltam
19.	1965/1966	165	XI. osztályos voltam
20.	1966/1967	167	
21.	1967/1968	174	érettségiztem
22.	1968/1969	174	egyetemista voltam
23.	1969/1970	195	
24.	1970/1971	173	
25.	1971/1972	156	tanár lettem
26.	1972/1973	140	
27.	1973/1974	131	véglegesítőztem
28.	1974/1975	141	
29.	1975/1976	145	
30.	1976/1977	165	
31.	1977/1978	146	
32.	1978/1979	148	
33.	1979/1980	134	
34.	1980/1981	141	igazgató lettem
35.	1981/1982	141	
36.	1982/1983	154	
37.	1983/1984	156	lettem a II. fokozatot
38.	1984/1985	148	
39.	1985/1986	155	
40.	1986/1987	145	
41.	1987/1988	137	
42.	1988/1989	137	
43.	1989/1990	132	
44.	1990/1991	132	
45.	1991/1992	127	

46.	1992/1993	110	
47.	1993/1994	123	lettettem az I. fokozatot
48.	1994/1995	123	
49.	1995/1996	122	
50.	1996/1997	120	
51.	1997/1998	124	
52.	1998/1999	118	ismét igazgató lettem
53.	1999/2000	125	
54.	2000/2001	109	
55.	2001/2002	99	
56.	2002/2003	109	
57.	2003/2004	114	

Egriben született közép- és felsőfokú iskolát végzettek száma

1.	Magoss Gedeon	tanár (Túrterebes) †
2.	Szabó Jenő	tanár (Magyarország)
3.	Szabó Katalin	tanár (Szatmárnémeti)
4.	Szabó Éva	tanár (Sárköz)
5.	Szabó Árpád	tervező (Szatmárnémeti)
6.	Mincsik Ágota	asszisztens (Szatmárnémeti)
7.	Váradai Ibolya	textilmérnök (Szatmárnémeti)
8.	Kiss Kálmán	tanár (Túrterebes)
9.	Szarvas Béla	tanár (Székelyudvarhely)
10.	Csapó Imre	református lelkész (Magyarország)
11.	Tasnádi János	érettségi †
12.	Győri Sárka	asszisztens †

13.	Győri Erzsébet	orvos (Magyarország) †
14.	Kósa (Kiss) Márta	érettségi (Kolozsvár)
15.	Kiss András	technikus
16.	Török Ferenc	agrármérnök
17.	Oroszi István	almérnök
18.	Oroszi (Mándi) Erzsébet	almérnök
19.	Kósa Attila	altiszt
20.	Oláh Márta	érettségi
21.	Oroszi Enikő	érettségi
22.	Budai Éva	érettségi
23.	Tasnádi Elek	mérnök
24.	Szántó Imre	mérnök
25.	Papp (Tegze) Enikő	tanító
26.	Kiss Erzsébet	óvónő
27.	Török Márta	érettségi
28.	Kallós Árpád	érettségi
29.	Kallós Ágnes	érettségi
30.	Karikás István	érettségi
31.	Karikás Tímea	érettségi
32.	Kallós Gabriella	érettségi
33.	Németh Zsuzsa	érettségi
34.	Németh Csaba	érettségi
35.	Német Sándor	informatikán egyetemi hallgató
36.	Csáki Boglárka	vallás-magyar szakos egy. hallg.
37.	Kovács Mátyás-Péter	teológián egyetemi hallgató
38.	ifj. Löchli István	informatikán egyetemi hallgató
39.	Löchli Erzsébet	tanító
40.	Gáti Csilla	tanár
41.	Győri Ferenc	mérnök
42.	Oláh Márta	érettségi

43.	Váradí Ádám	egyetemi hallgató
44.	Szilágyi Olga	érettségi
45.	Papellás Anikó	érettségi
46.	Daróczi István	érettségi
47.	Dolhai András	közgazdász
48.	Fodó Eszter	érettségi
49.	Kiss Gizella	mérnök, a Duna TV munkatársa
50.	Kiss Éva	érettségi
51.	Kiss Edit	érettségi
52.	Karikás Gizella	érettségi
53.	Márton (Oroszi) Ildikó	érettségi
54.	Komlódi (Szabó) Erzsébet	érettségi
55.	Márton Zsuzsa	érettségi
56.	Márton Ildikó	érettségi
57.	Csapó Erzsébet	érettségi
58.	Márton Miklós	érettségi
59.	Nagy Attila	érettségi
60.	Nagy István	érettségi
61.	Karikás József	érettségi
62.	Karikás Ibolya	érettségi
63.	Karikás Attila	érettségi
64.	Karikás Eleonóra	orvosin egyetemi hallgató
65.	Karikás (Gáti) Noémi	tanító (Túrterebes)
66.	Donka Zsanett	tanítóképző főiskolás
67.	Löchli Erzsébet	érettségi

MADÁRTÁVLATBÓL...

Közel egy évtizedes kutatómunkám során összegyűjtöttem szülőfalum, Egri teljes helynévanyagát. A bemutatott helynevek többségét a helybeliek ma is ismerik és használják. Igyekeztem azokat a helyneveket is összegyűjteni, amelyek kihaltak vagy kihalófélben vannak, hiszen a gyűjtőmunkát követő feldolgozás és értelmezés közben rádöbbsentem: milyen felbecsülhetetlen adatokat hordoznak e helynevek mind a mai ember, mind az utókor számára.

Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy Egri nagy szülőtte, Csúry Bálint jóvoltából összegyűjthettem az elmúlt századokban használt helyneveket is. Bár a Szamosháti Szótárból 79 helynevet vettem át, könyvemben csak azoknál a helyneveknél utalok a Csúry-forrásra, amelyek ma már nem ismeretesek.

A helynév irodalmi nyelvi alakja után következik egy szám, amely a térképen a helynév neve helyett áll, majd ezt követi a helynév tájnyelvi fonematikus formája.

Az Egriben beszélt nyelv szorosabban a szamosháti nyelvjáráshoz tartozik, de – mint tudjuk – e vidék tulajdonképpen az északkeleti nyelvjárásterület kisebb alcsoportját alkotja. Az adattárban jeleztem a helynevek irodalmi nyelvi alakja mellett az Egriben kiejtett alakot is. A kedves olvasó is tapasztalhatta, hogy eltérés mutatkozott a két alak hangrendszerében. A szembetűnő eltérések a magánhangzók esetében mutatkoztak.

Véleményem szerint azok a helynevek, amelyeket nap mint nap használják a helybeliek, magukban hordozzák a mai nyelvjárásbeli sajátosságokat, a ma használt nyelvjárás tipikus „különcségeit”, szemben az irodalmi nyelvvel.

Ami a helynevek szókészletét illeti, elmondhatjuk: a település 130 helynevet használ a kb. 1600 ha összterületen. Összesen 213 szóelem szerepel Egri helynevei között. A helyneveket alkotó köznevek tárgykörük szerint sokfélék. Névalkotó értékük szerint Egri helyneveinek szókincsét nagyrészt a térszínformákat, növényzetet, állatvilágot megnevező szavak alkotják.

A leggyakoribb a hát, éger, domb, amely arra mutat, hogy a természetes szemléleten alapuló ún. direkt névadás az uralkodó. Érdekes lehet a szókészlet eredet szerinti rétegződésének vizsgálata. Megvizsgáltam a 213 szóelemet eredet szerint: a számítások elvégzése után elmondhatom:

- az eredeti magyar szavak, vagyis a finnugor eredetű és a magyar nyelv saját belső keletkezésű szavainak száma 111, vagyis 52,1%;
- a jövevényszavak (idegen eredetű szavak) száma 65, vagyis 30,5%, amelyből 60% szláv eredetű, 21% török, a maradék pedig latin (5), német, román, francia, iráni eredetű;
- az ismeretlen eredetű szavak száma 37, vagyis 17,3%.

Itt jegyezném meg, hogy az arányok megfelelnek egy hasonló jelleű tanulmány kimutatásaival (pl. Vermes Stefánia a Bárczi Géza Magyar szöfejtő szótárá-ban található 4880 szóról kimutatta, hogy ennek 56%-a magyar eredetű, 35%-a jövevényszó és 8%-a ismeretlen eredetű).

Egri esetében feltűnően nagy a jövevényszavak egymáshoz viszonyított részaránya. Első helyet foglalják el a szláv eredetű szavak, amelyek a hosszú történelmi fejlődés egymás mellett élés korszakainak maradványai. Ugyanez érvényes a viszonylag nagy számú török eredetű névre is.

Egy másik fontos jelenség ahhoz a megállapításhoz kapcsolódik, amelyet a híres erdélyi nyelvészprofesszor, Szabó T. Attila mondott: „A X–XI. századi nyelvemlékek azt bizonyítják, hogy az alapot, amelyből a földrajzi neveknek ez az ősi csoportja létrejött, azok a közsavak alkotják, amelyek térszíni formákat neveznek meg: alj, árok, lomb, rét, ág, lapály, lyuk, tó.” Ezt látszik igazolni előbbi fejtegetésem a nagyszámú finnugor eredetű helynévre vonatkozólag.

Jelentéstani szempontból a helynevek három nagy csoportba oszthatók:

- természeti nevek,
- műveltségi nevek,
- eseménynevek.

A helynevek esetében a köznévi és tulajdonnévi egyaránt része a szókészletnek. Azt, hogy a tulajdonnevek köznévi eredetűek, bizonyítják helyneveink nagyszámú főnévi eredetű szóalakjai.

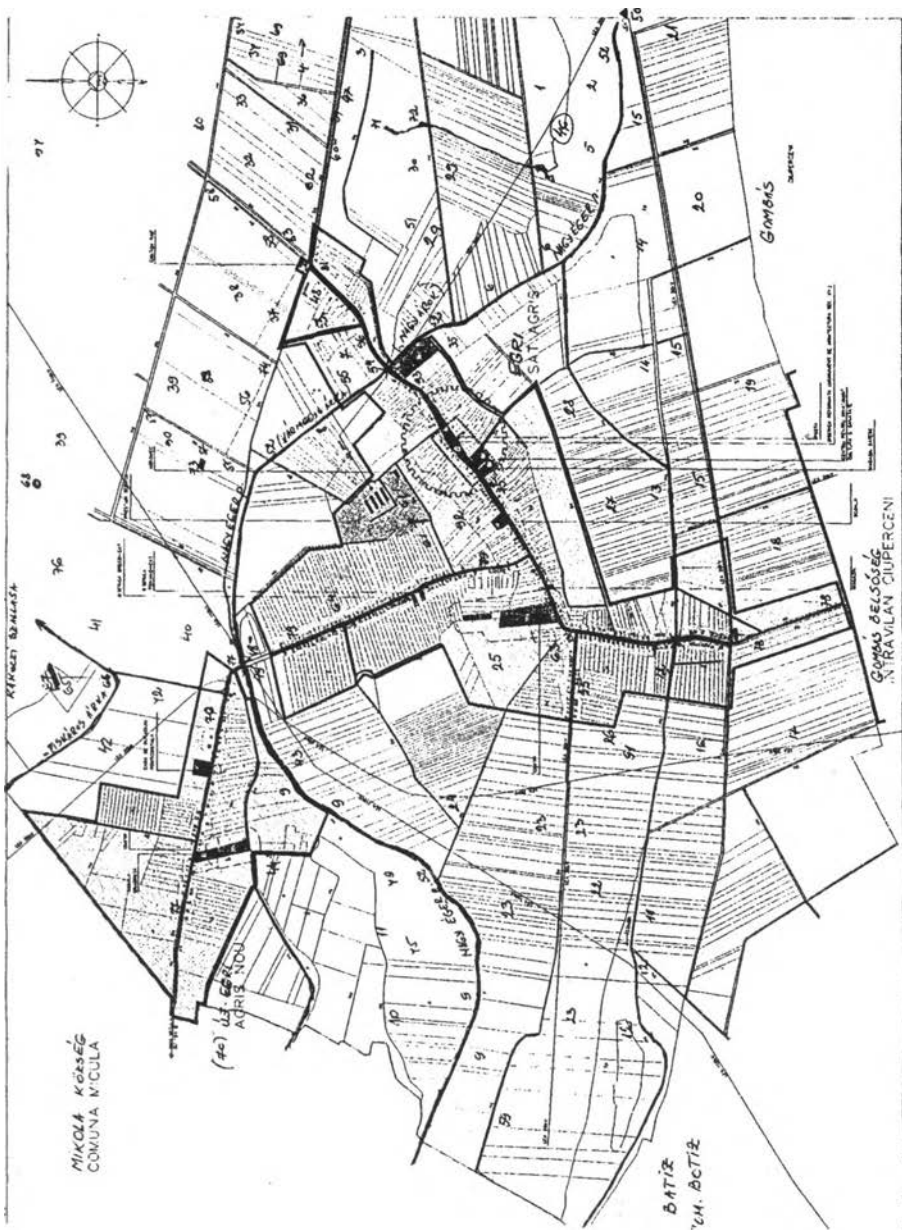
A mindenkori emberi közösségeknek a történelmi korok folyamán tájékozódniuk kellett az őket körülvevő tájegységek sokszínű, változatos domborzati formái között. A névadás indítékát tehát a természetes környezet szolgáltatta. Az ember az őt körülvevő völgyet, patakot, erdőt, síkságot nevezte meg egy-egy közzzóval. Ezek a közzzavak csak jóval később váltak tulajdonnévvé.

A földművelő embernek a határ állandó munkahelye, sokszor függetlenül az év-, vagy napszaktól. Egy település csaknem minden tagja kapcsolatban van az őt körülvevő természettel. A földműveléssel kapcsolatos munkafolyamatok megszervezése, a tájékozódás igénye megköveteli, hogy a közösség minden tagja ismerje és felismerje az erdők, mezők, kaszálók és szántóföldek, dűlők neveit.

A 20. században bekövetkezett nagy társadalmi változások maguk után vonták a nagymértékű birtokviszony-változásokat, a foglalkozások átcsoportosítását, az osztálystruktúra átrétegződését.

A második világháború előtt Egri lakosságának 90 százaléka csak mezőgazdasági munkát végzett. Az idősebb nemzedék mellett mindig ott volt az újabb nemzedék, amely a felnőtté érés pillanatában már ismerte a földművelés és állattenyésztés mesterségét. Az ifjabb nemzedék idejében megtanulta – a természetadta lehetőségek között, – hogyan kell bántani a földdel, hogy az jó termést hozzon. A fiatalok nagy része ismerte a föld tulajdonságait, az időjárás szeszélyeit, és természetesen a mezők, a rétek, az erdők, a patakok, az utak neveit is. Még a kisiskolásnak is tudnia kellett: hová kell vinnie a nagyobb családtagoknak az otthon elkészített ebédet, hol szabad legeltetnie az állatokat, és hol, milyen madarak s állatok tanyáznak.

A második világháborút követő évtizedekben az ún. „szocialista” be rendezkedés következtében a fiatalok nagy része már nem a szülők foglalkozását örökölte és folytatta. A fiatalabb nemzedék jelentős része teljesen elszakadt a falusi életformától, mások az ingázók szintén jelentős rétegéhez tartoztak (van egy 1977-es adat, amely szerint Egriben az ingázók száma 205), akik csak alkalomadtán kapcsolódtak be a földművelésbe. Talán emiatt kellett azt tapasztalnom, hogy a fiatalabb nemzedék kevesebbet tud Egri helyneveinek érdekességeiről, tanulságairól, a földművelés titkairól és szépségeiről. Szomorúan tapasztal-

tam, hogy a mezőgazdasági területek állami vagy köztulajdonba vétele után eltűntek az apró parcellák, és velük együtt szükségtelenné vált a határ kisebb részeinek megnevezése. Ezáltal a dűlőnevek tucatjai tűntek el nyomtalanul, amelyek létezéséről csak az egykori tulajdonosok számolhatnának be. Csupán azok a nagyobb, összefüggő földbirtokokat megnevező helynevek maradtak fenn, amelyek kiállták a rohamos átalakulást. Az egyes helynevek kihalása, de ugyanakkor az újak születése a nevek állományát egyensúlyban tartja.

Szatmár megyében az 1894-ben megindult vízszabályozási program köveikéztében megkezdték a Szamos mindkét oldalán levő mellékvizek lecsapolását és szabályozását. A vízrendészeti munkálatok következtében elkészült később a Szamos–Túr köz vízszabályozása is, ám e vízszabályozás következtében a régi nevek tekintélyes neve kihalt. Emiatt ismeretlenek ma már a Berekmocsár, Csíkászó, Ferdősbarázda, Gánnás-ág, Óhódos (pataknév), Pirosberek, Szurdokmező nevű helyek.

Miért tartottam fontosnak a helynevekről szólni?

A helynévkutatás az elmúlt században (Csűry Bálintnak köszönhetően) és napjainkban is olyan sok szempontú tudományos munka, amelynek eredményeit nagyon sok tudomány, de elsősorban a nyelvészet és a történeti jellegű tudományok semmiképpen sem nélkülözhetik.

Egyes helynevek utalnak a kérdéses település eredeti vízrajzi vagy gazdálkodástörténeti állapotára. Sok esetben egy-egy terület gazdálkodásában beálló változások képe pontosan felvázolható.

A helynevek másik csoportja még szélesebb érdeklődésre tarthat számot, mivel fontos történeti, sokszor egészen az őstörténetig visszanyúló mozzanatokot világíthat meg. Fontos lehet a helynév a népiségtörténet szempontjából is. A helynevek külső köntöse, nyelvi alkata és anyaga beszédes bizonyága az azt először használó népelem nyelvi hovatartozásának.

A helynevekből megtudhatjuk az erdőirtások korát, helyét, mértékét, valamint a folyóvíz szabályozásának korát, célját és hasznát.

A vízrajztörténeti adatok mellett a helynevekből megtudhatjuk egy vidék nyelvjárásának legalapvetőbb hangtani sajátosságait. Ezek mellett megtudhatjuk a határ eredeti természeti sajátosságait, domborzati viszonyait. Más esetekben a geológusok számára nyújthatnak értékes útbaigazítást.

Nem jelentéktelenek azok a helynévi adalékok sem, amelyekből a kérdéses terület növény- és állatvilágában beálló változások olvashatók ki.

Sokszor egy népcsoport erkölcsi felfogása, hétköznapi élete fejeződik ki helyneveinkben.

Köszönetnyilvánítás

Bár személyesen sohasem találkoztunk, mégis hálával tartozom kiváló nyelvészünknek, Szabó T. Attilának lelkesítő, ösztönző, botladozó „nyelvészek” támogatását célzó tanulmányaiért.

Hálával tartozom Gellért Sándornak és családjának (Ákos, Gyula, Anikó és Ági), akik évtizedek óta önzetlenül segítettek a gyűjtőmunkám során.

Köszönettel tartozom tanártársaim: Bura László, Lovas János, Kereskényi Sándor, Muhi Csilla, Balogh Géza és mások baráti útmutatásaiért.

Külön köszönöm adatközlőim népes taborának (ifj. Szabó István †, id. Szabó István †, Makay György református lelkész †, Kósa Ferenc †, id. Kiss Bálint (nagyapám) †, Kiss Bálint (apám) †, Budai Etelka (anyai nagyanyám) †, Budai Erzsébet †, Szabó Pál †, Szabó Sándor †, Magoss Gedeon †, Csatári István volt magyar szakos tanárom, Szőke István †, Borbély János †, Török Károly †, Török Ferenc, Oláh József (agrármérnök, Gellért Sándor veje), Szücs András †, Szarvas Bálint, Csapó Imre, Karikás Ferenc †), hogy közreműködésük révén felbecsülhetetlen adatok birtokába jutottam szülőfalum, Egri történelmére és földrajzi neveire vonatkozóan.

A SZERZŐ

ADATTÁR

Akácós kert (48), gy., Akácóskert. Három út határolja. Alakja egy egyenlőszárú háromszöghöz hasonlít. Tőle nyugatra fekszik a Csapó utca (53), délen a Csorda út (58) határolja, így északi sarkánál van a Homokos gödör (74). A névadási indítékot a kertet szegélyező akácok (*Robinia pseudakacia*) adhatták, annak ellenére, hogy a kertben gyümölcsfák teremnek. Napjainkban már kevés gyümölcsfa található itt. A Csorda út (58) felőli részén lakóházak épültek, valamint termelőszövetkezeti istállók.

Barabás-tag (18) sz. Barabástag. Az 1896-ban történő tagosítás következtében egy Barabás nevű földbirtokos tulajdona lett, innen kapta a nevét is. Előző nevét nem ismerik a helybeliek. Nyugaton a Gombási út (78) határolja, délen Gombás falu határa, keleten a Tejes-tag (19), míg északon az Égerhát (15) nevű határrész.

Berekhát (vö. SzamSz. I, 85). Ez a határrész ma már ismeretlen a helybeliek számára. A „berek” fn. táj. növény (vízparti) bokros, cserjés hely, kis erdő. 2. táj. nádas, bozótos, vizenyős lapály. (vö. EKsz. Bp., 1972, 121.) és a „hát” a földnek vagy valamely részének domborodó felszíne szavakból álló szóösszetétel.

Berekmocsár (vö. SzamSz. I, 85). Akárcsak az előbbi név, úgy ez is ismeretlen a helybeliek számára. Valószínű, hogy a táj arculatának megváltozásával a név kihalt.

Bitófa (81) Bitóufa. Az Akácós kert (48) keleti sarkánál, a Csorda út (58) kezdeténél található tér neve. Valószínűleg erről a helynévről van szó a dr. Borovszky Samu által szerkesztett Szatmár vármegye monográfiája című munkában. Itt az Egreire vonatkozó történelmi adatok között a következőket olvashatjuk: „Ördögös és Akasztófásorja nevű dűlői bizonyos jelentőséggel látszanak bírni.” Tehát a hajdani Akasztófásorja helyett ma a Bitófa elnevezés használatos.

Bodonya (17), sz., a Gombási út (78) jobb oldalán terül el. Északon a Bömbölő (16) határolja, míg délen a Gombás falu határa. Nevének eredete ismeretlen.

Bömbölő (16) sz. és l. Bömbölőü nevének eredetéről a helybeliek többféleképpen vélekednek. Egyesek szerint a földterület valamikor lapályos, vizenyős és náddal benőtt terület volt, szinte átjárhatatlan, ahol sokfajta állat tanyázott. Nappal, de főleg éjjel ismeretlen állat bőgött a nádas mélyén. A bömbölő állat (talán bölömbika – *Botaurus stellaris*) nevét a helybeliek közül senki sem tudta és ezért elnevezték Bömbölőnek.¹

E vélemény alátámasztására szabad legyen egy érdekességet megemlíteni: a bölömbika nádasban él és párzási időszakban mély, tompa „bumb”, „prump” hangokat hallat. Tényleg hasonlít a marha bőgéséhez és csendes éjjeleken 2–3 km-re elhallatszik. Szinte lehetetlen nappal megpillantani a nádasban (vö. Peterson, Mounfort, Holiom: Európa madarai. Bp., 1972.). Mások viszont azt állítják, hogy a nádas szélén legelő volt, ahol a falu szarvasmarhái legeltek. A legelő közepén egy kút volt, amelybe egy napon beleesett egy szarvasmarha. A tehetetlen állat ott bőgött, amíg el nem pusztult. Ezért azt a legelőrészt elnevezték Bömbölőnek.² A helybeliek nagyrésze ez utóbbi állítás mellett volt, mert jól emlékeznek a legelőre és a kútra. Napjainkban ez a terület alkalmas búza, kukorica és burgonya termesztésére.

Bözsi útja (64), földút, az Újsor (79) egyik elágazó útja. Nevét egy vak öregasszony, Oláh Bözsi nevééről kapta. A század elején neki volt itt (64) egy kis háza. Ez a vak asszony a széles, füves földúton legeltette láncrakötött kecskéit.

Cepszesv (Sz)epszes (vö. SzamSz. I, 122). Kihalt név, melynek eredete ismeretlen.

Csapó utca (53), Csapóutcea földút. Nevét egy Csapó nevű egyenről kapta, akinek legelőszőr volt itt háza. A Zsaró út meghosszabbítása egészen a Homokos gödörig (74). Nyugaton a Szatmári rét (7), míg keleten az Akácok kert (48) határolja. Az utca nyugati oldalán sorakoznak a lakóházak. Köveztlen, lapályos fekvésű föld.

Csató (8), r. Csatóu. A Szatmári rét meghosszabbítása a Vármegye-árka (52) nyugati oldalán. Nevének eredetéről a megkérdezettek közül senki sem tudott felvilágosítást adni. Az etimológiai szótárban találunk helytálló feleletet e szónak az eredetéről. Így „Csató (egy adat Zilahról OKISZ. Csató a.) ...akinek a lába térdnél befelé görbül / Csatólábú ún. Eredete ismeretlen.” Ha a térképre tekintünk, talán elfogadhatjuk azt az állítást, hogy e helynév antropomorf elnevezés, mert a térszínforma hasonló egy befelé görbülő emberi lábhoz. Valószínűleg a névadás idején használták ezen a vidéken is a csató kifejezést, amely azonban már rég kihalt. A Csató helynévvel kapcsolatosan idézhetnénk még egy, igen érdekesnek mondható mondatot: (Csató) ... tyató ... A magyar szó kétségtelenül a szerb eredetű. A *ĉat-o* alak ugyanis csak szerb hipocoristicum lehet, és amennyiben valóban megvan a törökben (v. Zenker), akkor a szerbből származik. De a *ty* is a szerb közvetítés mellett szól. Helytelenül a törökből magyarázta Kunos Ignác (KSZ 1 : 282 Gombocz-MNY 5:277). „Talán ezzel azonos a Csató családnév.” (vö. Kniezsa István: A magyar nyelv szláv jövevény szavai. Bp., 1955, 537.) Csatóháza kicsiny pusztája a tivadari és péterfalvi nemesek bírják. Csató hajdan falu volt, s innen vette származását a Fügei Csató nemzetség. Ez a szó, Cható régi ázsiai eredetű, a Kr. u. 633. esztendő táján a törököknek egy néptörzsökágát így nevezték, mert Pray ezeket írja: „Ein dissertatione praeria ad. Annal. Hung. par. 3 pag. 301.: Turci arrepta versus Chiman via, in solitudine, quam Chato vocant, et lacui Lop.” Mivel Csató nevű családnév nem ismeretes Egriben, nehéz lenne állást foglalni, helytálló adatok hiányában. Vajon a felsorolt érvek közül melyik utal a név igazi eredetére? Remélhetőleg nyelvtudósaink hamarosan fényt derítenek az ilyen és ehhez hasonló helynevek eredetére.

Csikászó, Csikászóú helynév Egri (vö. CsB. SzamSz I. 97). E helynév nem szerepel a térképen, mivel nem ismerik a helybeliek. Ma már kihalt névnek számít.

Csordagát (96), Csordagát. A Nagyhíd (54) és a Csapó utca (53) déli sarka közötti földút mellett található. Tulajdonképpen a Nagyarok árterülete, ameddig a rét tart. Régen, csapadékos időjárás idején sáros, vízzel telt gödrös útszakasz volt, amelyet állandóan javítottak, töltöttek. Amiatt

kapta a Csordagát nevet, mert a falu csordája itt járt a legelőre (ma is). A gát utólag pedig az út gát szerepére utal. Az útnak gát szerepe volt tulajdonképpen az elsődleges.

Csorda út (83), Csordaut. A legelőtől (80) a Nagyhídig (54) terjedő útszakasz neve. Ezen a széles úton hajtják a falu csordáját a legelőre. Innen kapta a nevét is.

Csúry-porta (75) Csúriporta. Csúry Bálint nyelvész szülőházáról van szó. A „porta” kifejezés ezen a vidéken széles udvarhelyet jelent. A többiekől abban különbözik, hogy gazdája vagyonos ember, akinek udvarán több épület van: lakóház, istálló, csűr és több melléképület. (Porta gn. l.nép. Falusi, kisvárosi telek, a rajtalevő épületekkel vö. EKsz. 1117.)

Dabolci körtefája, Dabóuci körtefája (vö. CsB. SzamSz. I. 162). Napjainkban ez a helynév már a kihalt nevek közé tartozik. A század elején még élt Dabolci nevezetű Egriben.

Darabant szállása (vö. CsB. SzamSz. I., 163). Nem szerepel a helynév sem a térképen, mivel a helybeliek nem ismerik. Egyesek szerint talán a legelő (80) Túr felőli részén volt valamikor ez a fás, bozótos terület.

Déllő, Déllőü. Ma is jól ismert terület. A Túr folyó partján elterülő homokos terület. A folyó partja itt enyhén lejt a víz felé. A csorda a déli órákban itt tartózkodik, ahová az itatás végett terelik. Az állatok kedvenc tartózkodási helye.

Dobosfalva (60), Döbösfalva. Nevét Dobos Bálintről kapta, aki elsőként épített házat ide. Később több lakóház épült. Távolabb esik az „igazi” falutól és ezért elnevezték Dobos falujának, majd ebből lett Dobosfalva. Ma már egyetlen lakóház sincs ezen a helyen.

Dobréhát (31), sz., Dobéihát. A Dobosfalvától (60) keletre eső szántóterület neve. Északon a Vágott erdő határolja, keleten pedig a Körös-hát (4). A helynév előtagja minden valószínűség szerint a szláv eredetű

dobre „jó” (föld) és a „hát”, a földnek vagy valamely részének domborodó felszíne jelentésű utótag összetételéből áll. E helynév ma is ismeretes és Csúry Bálint is felvette szótárába.

Dögtér (73), Döktér. Alig 0,15 ha terület a Vett-út (57) északi oldalán, távol a falutól. Minden oldalról mély árok veszi körül. A faluban elpusztult állatok tetemét ásták el itt, ezen a parlagon hagyott területen. Az elpusztult állatok v. dögök (ahogyan a helybeliek nevezik) temetője. Nevét is innen kapta: dög + terület → tér → tér.

Egri (Ağriş). Ez utóbbi elnevezést használják az állami közigazgatásban és így használják a román vagy más nemzetiségűek is. Az Egri elnevezést használják a helybeliek, a környező községek, városok magyar anyanyelvű egyénei, akik ismerik a falut vagy rokonaik, barátaiak élnek Egriben. A falut határoló települések felsorolására nem térünk ki, hiszen ezt a bevezető részben már megtettük. Kitérünk azonban a település földrajzi domborzatának ismertetésére, mivel a helybéli térszinformák bemutatása segít a névmagyarázat megértésében.

Az összegyűjtött történelmi adatok és dokumentumok, valamint nyelvészeti forrásmunkák adatainak segítségével megpróbálkozom a falu nevének eredetét megmagyarázni.

A falu egész területe síkság, csupán elvétve fordul elő kisebb-nagyobb domb vagy hát, de ezeknek magassága alig haladja meg a tengerszinthez viszonyított 124–129° méter magasságot. Maga a falu, az emberi település magasabb fekvésű és minden oldalról lapályos, vizenyős, égerfákkal (*Alnus glutinosa*) benépesült ún. rét veszi körül. Ha a térképre tekintünk, láthatjuk, hogyan védi a falut az égerfás terület. Valamikor a tatárjárás idején (1241) ez a védőöv szinte átjárhatatlan volt. Könnyen hasonlíthatjuk a falut körülvevő rétet egy hatalmas bálnához, annak gyomrában a falu összes házaival. Ez a rész ugyanis az ősi település, a legrégebb. Idővel a falu házainak száma egyre nőtt. Így keletkezett a Csapó utca (53), a Dobosfalva (60), Újegri, vagyis Ağriş Nou (70). Malom utca, Sikátor vagy Mikolai út.

Nevét valószínűleg földrajzi domborzatáról kaphatta, ugyanúgy, mint a közeli falvak: Homok (Nisipeni), Berek (Bercu) és Gombás (Ci-

perceni). A köztudatban is úgy él, hogy a falu a nevét az égerfákkal benépesült rétről kapta. Régi neve Egeri, ebből lett Egri.

Egri nevének eredetéről nincsenek pontos és helytálló adatok. A dr. Borovszky Samu által szerkesztett Szatmár vármegyében a következőket találjuk Egrire vonatkozóan: „Nevét már a XIV. században is úgy írták, mint ma. Az Egry család birtoka, és övék volt kezdettől fogva a XIX. századig.” (vö. Szatmár vármegye monográfiája. Bp., 1907, 61.)

Feltehetően nem a község kapta a nevét az Egry családról, hanem a falut birtokoló családot nevezték el a falu nevére. Ezt látszik igazolni a következő megállapítás: „A XI–XII. sz.-ban a valakihez vagy valamihez tartozást az i-képzővel fejezték ki. Ha személyhez jártult, azt jelentette, hogy az illető birtoka, ha pedig köznévhöz, akkor melléknévképző volt, amelyhez a «falú, szállás» hozzáértődött. Ilyenek az Agi, Akli, Akali (Akoli), Arki, Berki, Büki, Cseri, Egri Halmi, Udvari”. (vö. Kálmán Béla: A nevek világa. Gondolat Kiadó, Bp., 1967, 169.)

A legelső írásos emlék Szatmár vármegyéből, 1216-ból való: ez II. András király donációs levele Merc grófnak. Ebben a levélben azonban még nem tesznek említést Egriről, csupán a Nagyéger (9) nevű határ-részt említik. A Magyar etimológiai szótár szerint az Eger → Egrēs → Egris már 1067-ben megtalálható az írásos emlékekben. Bár az etimológiai szótár szerzőinek sem sikerült kideríteniük a szónak az eredetét, mégis érdemes itt ismertetni a szótár gazdag adatközlő anyagát:

„Egri: egri; acc. régen Egret, Egrit, ma Egert (l. TMNY. 314.) Bizonyos, hogy a többi idetartozó s alábbi felsorolt tulajdonnév is hangzóvesztő tövű. L. különben az éger, égerfa c. Első adatok: 1067-Egur (ORTV Vízr.). ANONYM. 32 c. „defiuuio egur ... ad fiuuium egur alakv. Egür (l. feljebb és vö. az Egur írott alakot a következő összetételekben ... Egurbeg, ... Egurfeu ... Egurpetok ...) c. Szatmár m.-ben, a Túr baloldali mellékvize: Sáréger, Homoki-Éger és Eger-alakban.”³

Talán ez a rész vonatkozik leginkább Egri földrajzi-névi eredetére, mert a következő rész már Eger vára nevének eredetéről szól:

„Elfogadott nézet, hogy az egri püspökség Szent István alapítása (lásd Pauler: A magyar nemzet története. I. 43, 397.) A város és egyháza nevére első adatunk a XIII. sz. határáról. ... A hely neve latin emlékeiben Agria. 1. Vár Reg. 346, s ez a magyar Egür – Egr__-ből való latinosítás.”⁴

Egri (Márt. 1800. Si Udvarhely m. NTSZ) „ponty”, egri-ponty, egrihal. Eredete ismeretlen. Kassai szerint onnan kapta volna a nevét, mert égerfák körül tartózkodik.”⁵

Feltehetőleg valamikor élt ilyen nevű halfajta ezen a vidéken is, amely ugyancsak az égerfáról kaphatta a nevét.

Előzőleg már megállapítottuk, hogy Egri neve kezdetben Egeri és ebből alakult ki a mai Egri. Bizonyításként hivatkozhatunk a következő adatokra: „éger ...”, régen hangzóvesztő tő: egre (vö. Thamasegre NySz.), Egris v 1193: ad egris, stb. OklSz., egrës NySz, későbbben és ma inkább egere (vö. 1247: Memoris Dorogerere OklSz.), égeres CzF., MTsz, de van égrës is HTsz; első adatok: 1067: Egur ORTV. Vízr., 1171: „caput fluminis egru” 1193: „ad egris”, 1200 kör.: „ad fluuium Egur; 1234: egurfá, 1. OklSz.; alakv.: egür (vö. egur, egurfá, NySz., OklSz., egurerdeu, Egurcug, egurfá OklSz., eger (vö. 1272: „silue Egyr nuncupate”, Mon. Strig. I., 593., ugyanez az adat a NySz. adata is, égür (vö. „silva aludosa Egur dicta” NySz.),a fanév nomen colectivumként használva jelenthet erdőt is (vö. Bükk, Cser), az erdő névből lehet folyónév is (vö. OklSz.: som), s a folyónévből helynév” (kiemelés tőlem K. K.) (vö. Gombocz, Melich: Magyar etymológiai szótár. Bp., 1486-87).

A fenti adatok és érvek felsorakoztatása után végkövetkeztetésként elmondhatom, hogy Egri is földrajzi adottságai alapján kapta a nevét. A névben, akár a magyar nyelv többi szavaiban is végbement a századok során érvényesülő hangtörvény szabályozás: Egur → Egris → Egere → Egeri → Egri.

Egri rom. hiv. Agris (Suciu: Dict.Ist.Trans. 1:27) 1216: Egre, Nog-Egre, 1339, 1348, 1366, 1374, 1423, 1425 stb. (Vár. Reg., Maksai 133) 1828, 1851 Egri (Nagy I. 365, Fényes).

A falut a patakról nevezték el, amelynek partján épült. A patak neve az éger erdőt is jelölő m. Éger R.N. eger, éger, égerfa fn-ből származik (TESZ. L:711, Kniezsa: MNny. 6:30, Kálmán: NV2 139). Ld. Bura László: Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára. Kolozsvár, 1997, 37. o.

Éger Egër, hn., pataknev Egri (vö. CsB. SzamSz. I., 187.). Napjainkban már inkább Nagyárok (52) jelentésben ismeretes. Az elmúlt századokban lassú folyású, 2–3 m széles patak volt, amelynek kiterjedt árterülete volt.

Mindkét partján égererdő terült el, amelyet esős időszakban elöntött. Miután a víz visszahúzódott, helyén magasra nőtt a sás és a nád, valamint a fűzfa és rekettyebokrok. Létezéséről dokumentumok tanúskodnak: „Szatmár megyében a Túr baloldali mellékvize: Sáréger, Homoki-Eger és Eger alakban” (vö. GM: Magyar etymológiai szótár. Bp., 1984.)

Égerfő (30) sz. Eigērföü. Nyugaton a Zsaró útja (51), délen a Sepsi útja (72), míg keleten a Sepsi tanya (71) határolja. Ez az elnevezés is antropomorf, mert a szomszédos éger rétnek a fő részét alkotja, az égerfőt. Talán még azért is, hiszen nem messze folyik az Eger patak, amelynek ezen a részen van a forrása: „a folyóvíz forrása a nép szerint az egész folyónak a feje” (vö. Szabó T. Attila: A kalotaszegi helynévanyag vízrajzi szókincse. Kolozsvár, 1942, 10.)

Egerhát (15) sz. Eigērhát. Az előzőhöz hasonló. Itt azonban a szomszédos égererdő mellett végighúzódó keskeny földterület: az égres háta → égerháta → Egerhát. Tipikus antropomorf elnevezésű helynév.

Erdő v. Legelő (80), 1., Erdöü v. Legelőü. A század elejéig ezen a területen hatalmas erdő volt, amelyet fokozatosan kiirtottak. Egy részét felszántották, másik része pedig a falu állatállományának legelőjévé vált. Az idősebbek, akik még emlékeznek a hatalmas erdőségre, az Erdő nevet használják, míg a fiatalabb nemzedék a Legelő nevet.

Fenekrekettye (10). Fenekrekettye nevét földrajzi fekvéséről kapta. Egy keskeny elágazása a Nagyégeroldalnak (9). Lapályos, vizenyős kaszáló, de körülötte a szántóföldek magasabb fekvésűek. Itt nem találunk fákat, mint a szomszédos réten (9), csupán fű- és rekettyebokrokat a közepén átvonuló árok két partján. Az egész területet úgy kell elképzelnünk, mint egy hatalmas teknőt. Az elnevezés ugyancsak antropomorf, mert a fenek-rekettye szóösszetétel eredménye.

Ferdősbarázda, Ferdöüssbarázda, hn., (vö. CsB. SzamSz. I., 286). A kihalt földrajzi nevek egyike. A domborzati viszonyok megváltozása következtében a név elvesztette jelölő szerepét.

Fertéshát Fértéshát, hn., (CsB. SzamSz. I., 287). Napjainkban ez a név nem ismeretes.

Forduló (23), sz., Fordulóu. Nyugaton a Nagyégeroldal (9), északon az Olyüszeg (24), míg délen a Nyíres útja határolja, amely két részre osztja. A helybeli öregek szerint valamikor kiszáradt volt ez a földterület. Az út egyik oldalán fekvő területet az egyik évben meghagyták ugarnak és felszántották a másik oldalt. A következő évben pedig megcserélték és az ugart szántották fel. Innen kapta nevét is: Forduló.

Fövenykátyó (26), sz., Fövenykátyóu. A Nyíres (22) határolja nyugaton, míg délen a Nádas (12). Földrajzi fekvésére jellemző, hogy: lapályos, mocsaras, vizenyős, füves, egyenlőtlen felületű terület. E domborzati formát magában foglalja az elnevezés is. Az összetétel előtagjában szereplő fövény szóról Szabó T. Attila így vélekedik: „Régebbi fövény: fövény köznevünknek volt a régebbi időkben hiatusos formája. Pl. 1055: fuagnes. 1193: fueues, fuines. 1223: Fuenes. 1321/1388: Fuenies. 1329: fueues /Oksz... a Dunántról ismerjük a hangűrös formával együtt a fövény szónak hangűrűtöltő h-a: föheny, föhen, föhény, föhien, föhiény, föhieny alakváltozatát. (vö. Szabó T. Attila: Anyanyelvünk életéből. Bukarest, 1970, 437.) „A fövény fa rég fövény irod víz fenekén és partján: finom szemcsésű homokos talaj.” (vö. EKsz. 437.) Nincs eltérés tehát sem a hangalak, sem pedig az irodalmi jelentés szempontjából az irodalmi nyelvi alaktól. Az összetétel utótagjáról szintén Szabó T. Attila tanulmányából idézhetünk: „Helynévi és más szótári adatokból is tudjuk, hogy a kotyor köznévi szerepben is használatos volt, illetőleg használatos minden valószínűség szerint ma is. CzF szerint egyesek a „bokros, csalitos, bozontos hely”, mások pedig a „kátyó” értelmezést adják meg.” (vö. Szabó T. Attila: i. m. Bk. 1970, 415.)

A kátyú (kotyor, kotymány) a koty-hangzó hangutánzó, illetőleg hangfestő szótórból származik. „A kotymány a magyar nyelvterület elég nagy részén „kátyu” jelentésben ismert közszó (MTSZ) ... A kotyor tehát végeredményében éppen úgy vizes, süppedékes, tocsogós talajú terület, esetleg ugyanilyen jellegű útrészletet, kátyut jelenthet és jelentett, mint a kotymány” (vö. AE).

Valóban él napjainkban is a kátyu kifejezés ezen a vidéken, „vizes, csalitas, süppedékes talaj” jelentésben. A fővenykátyu esetében még hozzá kell tennünk, hogy ez a terület valamikor ugar volt, amelyet nem használtak, mert itt közlekedtek különböző járművekkel. Ezért a neve is füves, fővényes, mocsaras, süppedékes, kátyus. Neve így lett fővenykátyó (vö. még SzamSz. I. 308).

Gánnás-ág, hn., (vö. CsB. SzamSz. I., 322). Ma már nem ismeri senki Egriben ezt a helynevet. E helynév eredetét Szabó T. Attila fejtette meg. A már említett tanulmányában Szabó T. Attila a Kálna–Gálna párról mutatta ki, hogy igen elterjedt földrajzi név az erdélyi magyar nyelvterületen. E helynév összes változataival együtt a szláv eredetű kalina–kalína köznévi alakokból alakult. „Ezekből a magyar kálna a második nyílt szótagbeli magánhangzó sorvadásával szabályszerűen alakult. A kálná-ból aztán a szókezdő k zöngésülése útján keletkezett a gálna alak.” (vö. AE, 408.) E tanulmányban a nagyszámú régi és újabb adatok mellett szerepel az egri Gánnás-ág. (SzamSz, ld. még Nyr. XXXVII 95 is, lásd 409. o.).

Gombás hn. (Egri). Régen erdő volt (vö. CsB. SzamSz. I. 330). Ma falunévként használatos.

Gombási út (78). Gombásiut kövezett közút, amely összeköti Egriben a szomszédos Gombás faluval és a Szatmárt s Nagybányát összekötő főútvonallal. A század első évtizedeiben még nem volt meg ez az út, hanem a tőle kb. 1 km távolságra levő földúton közlekedtek az emberek, amely nyugati irányban, vagyis Szatmár felé még ma is megtalálható.

Gorzáshát, Gõrzáshát, hn., (vö. CsB. SzamSz. I., 391). Kihalt név. Nem ismeri a helybeliek közül senki. Eredete ismeretlen.

Gubásföld Gubásfüöd (SzamSz. 337). Hogy hol van e földrajzi név elterülési helye, már senki sem tudja. Arra azonban, hogy miért nevezték e helyet Gubásföldnek, a következőket jegyeztem fel: „Az 1880-as években Egriben többen is foglalkoztak kereskedéssel. Pl. Kádár József

egyike volt azoknak, akik különböző terményeket, ruházati cikkeket szállítottak Debrecenbe. A jól menő üzlet következtében meggazdagodtak. Így egy darab guba, „fürtösre szótt dúrva posztóból készült felső kabát” árán meg lehetett venni egy földdarabot. Biztos ezért „híták azután az így megvásárolt földet Gubásföldnek.”⁶

Gyakortölgyes (76), sz., Gyakörtöugyes. Egri és az északnyugatra levő Mikola község határvonala mentén, az Egri határon terül el. Nyugaton a Liget (41) és a Piskáros árka (66) határolja. Egyike Egri legrégebb helyneveinek: „1589-ben az Egyrek a Mikolay családtól követelik vissza a Gyakortölgyes és Piskáros erdőket, amelyet valaha elzálogosítottak nekik.” (vö. Szatmár vármegye. Bp., 1907, 61.) A névadás időszakában ez a terület hatalmas erdő volt, ahol túlnyomórészt tölgyfák (*Quercus robur*) nőttek. Az összetétel előtagja a gyakor a „számos”, „sűrű” jelentésű finnugor tőből származik. Ma már ez a kifejezés ezen a vidéken nem használatos. Senki sem használja sűrű jelentésben. A szóösszetételt a gyakor melléknév + a tölgy főnév + -es képző alkotja. A hajdani nagy erdőnek ma már nyoma sincs.

Gyertyános, hn. (vö. CsB. SzamSz. I., 341). A Németi erdőnek egy része, ahol gyertyánfából (*Carpinus betulus*) álló erdőcske van. Innen kapta a nevét is: gyertyán(fa) + -os képző.

Halastó (37), sz., Halastóu. A Lankaszél (38), a Csordaút (58) és az Akácós-kert (48) fogják közre. Lapályos, vizenyős terület. Valószínűleg valamikor állóvíz volt a helyen, amelyben halak is voltak. Innen eredhet a neve is. Szántóföldnek alkalmatlan, kenderet természetnek rajta.

Harangláb (63) sz. A Szomoga (25) déli része. Nevét a közelben levő haranglábról kaphatta. A harangláb kisebb (ácsolt) építmény volt, amelyben harang függött. Ezt a fából készült építményt néhány éve bontották le. Helyén lakóházak épültek.

Hetei-tag (89), sz., Heteitag. A Vett-út (57) jobb oldalán terül el. Nevét tulajdonosáról kapta valamikor. Bár ilyen nevű már rég nem él Egriben, a név még mindig ismeretes.

Homokos-gödör (74), Homokozsgödör. A Csapó utca (53) és a Lan-kaszél (56) fogják közre. Nagyobb terjedelmű tóhoz hasonlít. Tavasszal és ősszel víz van az alján. Innen hordja a falu lakossága a homokot, ha kisebb mennyiségre van szüksége. Pár évtizede még csaknem minden ház földes volt, vagyis nem volt benne padló vagy parkett. Szombaton és ünnepnapokon a háziasszonyok letapasztották a ház „földjít” – ahogy itt mondják –, majd homokkal hintették be. Nos a már említett kisebb mennyiségű homok ilyen alkalmakkor kellett.

Hosszúrét (14), Hosszurét. A Nádas (12) meghosszabbítása kelet felé. Délen az Égerhát (11) kíséri egészen a Kuspírné legelőjéig (21). Nevét hosszúságról kapta. A hosszú (melléknév) és a rét (főnév) összetétele.

Ilonagödre (36) A Köröságtól (4) nem messze, északra található. Nevének eredetét a helybeliek többféleképpen magyarázzák. Egyesek szerint itt égettek el egy Ilona nevű boszorkányt, azóta ez a hely az Ilonagödre elnevezést kapta. Idős Budai Erzsébet, 68 éves földművelő szerint ezen a helyen halt meg egy Ilona nevű fiatal lány, aki teherbe esett. A falu közbéleménye elítélte ezért és állandóan üldözték. Ezért a fiatal lány öngyilkos lett. Ott találták meg holttestét később a gödör szélén. A gödör neve ezért lett Ilonagödre. Csúry Bálint a Szamosháti Szótárban a következőket jegyezte le: „Ilonagödre hn. (Egri) a hagyomány szerint itt fogták el és rabolták el a tatárok a Gaál József regényéből ismert Szirmay Ilonát.” (vö. még Szirmay Antal: Szathmár vármegye. I., 64.) Magam is ezen a véleményen vagyok, már csak azért is, mert a helybeliek nagy része is azt állítja, hogy Szirmay Ilonáról nevezték el a gödröt. Sokat hallottak ők is a Szirmay családról, akik 1614-től kezdve a 19. századig birtokosai voltak Egri határa nagy részének.

Jáhos (31), sz., Jáhos (vö. még SzamSz., I., 423). A régebbi dokumentumokban Jávos néven szerepelt. Az Ilonagödrtől (36) északnyugatra fekszik. Lapályos, vizenyős rész. Nevének eredete ismeretlen. Talán héber eredetű személynév (latin nyelvi közvetítéssel) magyarosított formájával állunk szemben? Jahve kegyelmes = János → Jávos → Já'os, a hangürmegszüntető h közbeiktatásával pedig Jáhos.

Jáhosgát (47), sz., Jáhozsgát. Nevét a közeli Jáhosról (31) kapta. Tulajdonképpen híd a Köröságon (4) keresztülhaladó árkon. Csapadékos időszakban ez az árok megtelt vízzel és kiöntött. Mivel itt út vezetett keresztül, az átkelés megkönnyítése végett feltöltötték és a helyet elnevezték gátnak. Közel volt a lapályos, vizenyős Jáhosnak nevezett terület és ezért ez a gát is a Jáhos előnevet kapta. Így lett a két szóalakból: Jáhosgát.

Kapitányé (20), sz., északon az Égerhát (15), nyugaton a Tejes-tag (19), míg délen a gombási határ szegélyezi. Egy bizonyos kapitány bérbe adta ezt a területet, mert nem tartózkodott a faluban. Nevét nem ismerték a helybeliek, ezért a bérbe adott földterületet elnevezték Kapitányénak.

Kapron (13), k. és r. Kaprony. A Nádas (12) meghosszabbítása keleti irányban, a Hosszúrét (14) északi része. Nevének eredete ismeretlen.

Kaproneleje (27), sz., Kapronyeleje. A Kapron északi oldala teljes egészében szántóföld. Keleten a Kerekdomb határolja.

Kavicsos (44), sz., Kavicsos. A Nagyégeroldal (9) és a Keskenyrét (11) fogják közre. Kiszáradt tó, amelynek az alján kavicsos réteg található. Nevét is innen kapta. A környező szántóterület is a Kavicsos nevet viseli.

Karikás-tag (90), Karikástag. Nevét egy Karikás nevű birtokosáról kapta. Ma is sok Karikás él a faluban.

Kátyóshát (91), sz., Kátyóushát. A Nádastól (12) északra, a Fövenykátyótól (26) nyugatra található. Nevét a szomszédos Fövenykátyó mintájára a természeti adottságairól kaphatta.

Kerekdomb (28), sz., Kérëgdomb. A Kaproneleje (27) szomszédságában található. Tölcsér alakú kiemelkedés, amelyen az elmúlt századokban hatalmas diófák termettek. Azért tölcsér alakú, mert a közepén, a dombtetőn egy nagyobb mélyedés van, ahonnan homokot

szállíthattak a helybeliek. Nevét formájáról kapta: kerek + domb. A népi hatalom éveiben itt volt az mtsz kertészete. Alkalmos volt ez a terület öntözésre „árasztás” útján. Az árasztás az öntözés kezdetleges formája, amely a következőképpen történik: a domb tetején kutat ásnak, ahonnan kézi vagy gépi erővel a felszínre hozzák a vizet. Innen csatornákon keresztül (rendszerint földárok) a sorok közé irányítják a vizet. Amikor elegendő vízmennyiség jut a sorok közé, fenn a dombtetőn elzárják a vizet és a következő sor közé irányítják.

Kerekszomoga rétnév (vö. CsB. SzamSz. I. 478.). Nem ismerik ma már ezt a helynevet. Csúry Bálint szerint rétnév. Valószínűleg a fákát kiirtották, s a területet felszántották. A szomoga utóragra a későbbiekben még visszatérünk.

Kertészkert (92), sz., Kertészkért. A század első évtizedeiben hatalmas kert volt ezen a helyen. A Fő utca felőli részén cselédházak voltak, majd a kert következett egészen a Szélmalmokig. (61)

Kőröság (4), r., Köürösság. A Nagyrét (2) északi ágának folytatása, amelyet a János útja (47) választ el a Nagyrét északi ágától. Nevét a nagyszámú kőrísfáról kapta (*Fraxinus excelsior*) kapta, amelyek a lapályos, vizenyős talajban kedvezően elszaporodtak. Tehát: kőrös(fa) + ág (rét-elágazás) = Kőröság. Egriben a kőrísfá kőrösfa.

Körtélyes (94) Körtéjes pataknev (vö. CsB. SzamSz. I., 551). A legelőt (80) átszelő patak neve, amely a Túr folyóba torkollik. A patak két partján Vadkörtefa (*Pirus piraster*) volt valamikor. A patak neve is ezért lett Körtélyes.

Kuspir (21). A falu határának legtávolabbi része kelet irányában. Nevének eredete ismeretlen, bár a helybeliek Kuspirné-legelője néven is ismerik. Jelenleg Gombás falu határához tartozik.

Keskenyrét (11). Nevét ugyancsak földrajzi fekvéséről kapta. A Malacos-rét (43) egyik ága; a Mikolai út (77) és az Ördögösdomb (45) között terül el. Szélessége 50–80 m között váltakozik. Nevét is innen kapta.

A többi réthez viszonyítva a legkeskenyebb. A keskeny + rét szóösszetétel eredménye.

Kígyósdomb (3), sz., Kígyóuzsdomb. A helyi magyarázat szerint a század elején kiirtották itt az erdőt és felszántották a régi bozótos területet, ahol sokféle kígyó tanyázott a száraz-elszáradt gallyak és fagyöke-
rek között. Nevét is innen kapta: kígyó + -s képző + domb = Kígyósdomb.

Kiserdő, Kisérdőü hn. Egri (vö. CsB. SzamSz. I. 514). A Vágotterdő megmaradt része.

Koldussor, Kóudussor, hn., Egri (vö. CsB. SzamSz. I. 528). Napjainkban már ez a helynév is kihalt. Talán egy hajdani utcarészlet neve lehetett.

Kosárdomb, hn., Egri (vö. CsB. SzamSz. I. 539.). Ma már nem lehet tudni, merre van ez a határrész. Az is lehetséges, hogy a ma ismert Kerekdomb (28) elődje volt valamikor.

Kovácsház (93), r., a Nagyhíd (54) és a Libalegelő (35) közötti tér. Nevét a falu végén levő kovácsműhelyről és a falu kovácsának házáról kapta.

Lankaszél (56), sz., Lankaszél. Az Akácos-kert (48) északi sarka. Állítólag az Akácos-kert régebbi neve Lanka volt. Innen kaphatta a nevét, mert a lanka széle.

Libalegelő (35), r., Libalegelőü. A Szatmári rét (7), a Nagyhíd (54) és a Csorda-út (58) fogják közre. Libák kedvenc tartózkodási helye, már csak azért is, mert a közelben van a Nagyárok, amelyben állandóan folyik a libák által kedvelt iszapos víz.

Liget (41), e. A Piskárostól (65) keletre terül el a Gyakortölgyes szomszédságában. Az erdészeti hivatal által gondozott erdőrész napjainkban is.

Malacosrét (43), r., Malacosrét. A Nagyégeroldal meghosszabbítása északi irányban a Mikola-hídig (49). Disznónyáj kedvenc tartózkodási helye nyári időszakban, mert a közeli Vármegye-árka vagy Egerpatak (52) árterülete, az iszapos sár pedig éppen a disznók által kedvelt terület. Nevét is innen kapta: malac + (o)s + rét = Malacosrét.

Malom utca (95), Malomucca. Mikola község irányába haladva az utca baloldalán (95) volt a falu malma. Az utca innen kapta a nevét.

Méhes-rét (35), r., Méihesrét (vö. SzamSz.). A Nagyhídtól (54) délre, a Vármegye-árka (52) baloldalán terül el. A méhészek kaptárait erre a rétre vitték tavasszal és ott tartották őszig. Nevét is innen kapta: méh + (e)s + rét.

Mikolai híd (49), Mikolahiggya. A falu egyik legrégebbi hídja. A hagyomány szerint az első tatárjárás (1241) idején még nem volt itt híd. A falut sűrű erdőségek (éger- és tölgyerdők) övezték minden oldalról. Csak titkos gyalogösvények vezettek ki a faluból. E híd helyén a leselkedő tatárok észrevették, hogy juthatnak be lóháton a faluba. Ezután készítették el a fahidat a Mikola községbe vezető úton. Mivel ezen a hídon át juthattak a helybeliek a szomszédos Mikolába, elnevezték Mikolai hídnak.

Mikolai út (77), Mikolaiut. A Mikola községbe vezető út neve. Ez az út kötötte össze a két helységet már a legrégebbi időkől kezdve. Közigazgatásilag Egri Mikolához tartozott a 14. századtól kezdve 1968-ig.

Nagyárok (52). Azonos a Vármegye-árkával (52). Régi térképeken Eger-patak néven szerepelt. Napjainkban azonban egyre gyakrabban használják a Nagyárok kifejezést. E helynévre a későbbiekben még visszatérünk.

Nagyégeroldal (9), r., Nagyégeróudal. Ez a legrégebbi helynév, amelyről írásos dokumentum tanúskodik. Az 1216-ból való II. Endre király donációs levele még nem tesz említést Egriről, de megemlíti a

Nagyéger nevű határrészt. Abban az időben a legnagyobb égererdő lehetett. Nevét is kiterjedéséről kaphatta. A név egy többszörösen összetett szó. Összetevői: nagy (jelző) + éger (főnév) + oldal.

Nagyhíd (54), Natyhíd. A Csordagát (96) és a falu Fő utcájának találkozásánál, a Nagyrákon (52) keresztül áthidaló híd neve. Évszázadokon át ezen a hídon közlekedtek az egriek járműveikkel a szomszédos településekre: Halmi (Halmeu), Túrterebes (Turulung) és Sárköz (Livada) községekbe. A legnagyobb híd volt a faluban és emiatt lett is a neve Nagyhíd.

Nagyirtás (39), sz. A Vettút (57) északi felének két oldalán elterülő hatalmas szántóterület neve. A hagyomány szerint ezen a helyen a 19. sz. elejéig hatalmas erdőség volt. Az elmúlt század elején rövid idő alatt kiirtották az erdőt és felszántották. Tehát nagy irtásokat végeztek. Neve is így lett a nagy + irtás összeolvadásából Nagyirtás. Napjainkban már nyoma sincs a hajdani erdőségnek.

Nagyrét 1. (vö. még SzamSz. II., 149). Nevét a helybeli magyarázat szerint onnan kapta, hogy szomszédja a Nagyrétnek. Ez a terület jelenleg legelő és egy kevés szántóterület. Szabó István, 90 éves földművelő magyarázata szerint a 19. század végéig ez a rész erdős terület volt. Ha a mostani térképünkre tekintünk, láthatjuk, hogy kétfelől még mindig lapályos rét veszi körül. Északon a Köröság (4) és a Kígyósdomb (3), míg délen a tulajdonképpeni Nagyrét (2) határolják.

Nagyret 2. Az Egri határában található rétek legnagyobbika. Itt található a legnagyobb égerfák, de elvéve találunk tölgyfát, kőkeny- és szederbokrokat, amelyek a hajdani nagy erdők maradványai.

Nádas (12). Nevét a helybeli magyarázat szerint a nádról (*Phragmites communis*) kapta. A falut körülvevő lapályos rétnak egy része, vizenyős, mocsaras terület volt, ahol a nád is elszaporodott. Északra terül el a Nyíres (22), délen a Bömbölő (16). Ma már csak elvéve találunk nádat ezen a területen. A helybeli öregek úgy emlékeznek vissza, hogy ez a terület valamikor (a múlt század elején) átjárhatatlan volt és nagyon sok vadállat búvóhelye. A nád főnévhez – s denominalis névszóképzőt hozzáadva

kapjuk a nádas szót, amely magában foglalja a területföldrajzi fekvésére vonatkozó tulajdonságot: náddal benőtt terület = Nádas.

Németi-erdő, Németi-érdőü, Egri (vö. CsB. SzamSz. II. 157). Szatmárnémeti legrégibb erdeje. Egri határa nyugati irányban itt ér véget. Az egriek innen vittek haza évszázadokon át tüzelőfát, gombát és mezőgazdasági szerszámok készítéséhez szükséges faanyagot. A többhektáros kiterjedésű erdő Szatmárnémeti fennhatósága alatt volt. Az erdő nyugati sarkától Szatmár már csak 4–5 km távolságra van. Neve is valószínűleg azért lett rövidített formában Németi-erdő.

Németi-sűrű, Németisürü (vö. CsB. SzamSz. II. 157). A Németi-erdő északi sarkának egy része. Fiatalabb erdő, mint az előbbi. Nagyrésze gyertyánfa (*Carpinus betula*), sűrűn, egymás mellett.

Nyáras, hn., Egri (vö. CsB. SzamSz. II. 164). E helynév ma már ismeretlen az egriek számára. Talán a nyárfa (*Populus tremula* v. *italica*) – s képzős alakjával állunk szemben. Hogy hol található ez a határrész, a megkérdezettek közül senki sem tudta.

Nyilaskátyó, Nyilaskátyóú, hn., Egri (vö. CsB. SzamSz. II. 168). A Dobosfalva (60) utcájától északi irányba haladva volt egy árok és azon egy átkelőhely.

Nyíres (22), sz., Nyíres délen a Nádas (12) szegélyezi, nyugaton és északon a Forduló (23), míg keleten a Fövenykátyó (26). Valamikor nyírfák (*Betula pendula*) nőttek itt, nevét is innen kapta: nyír + e(s) = Nyíres.

Nyíres útja (59), Nyíresuttya nevét a nyíresről (22) kapta. A Malom utca (95) folytatása Mikola község határáig. Ezen az úton is eljuthatunk Mikolába. A Fordulót (23) osztja két egyenlő részre.

Ohódos, Ouhódos pataknév Egri (vö. CsB. SzamSz. II., 180). Ismeretlen, kihalt helynév. Nevének eredetét is nehéz így tisztázni. Talán a hód (*Castor fiber*) tartózkodhatott e patakban? Ez az állat ma már nem él ezen a vidéken. A szomszédos Túrterebes községben is van ehhez hasonló helynév, Hodos, amely pataknév és szántóterület.

Osztott-rét, hn., Egri (vö. CsB. SzamSz. II. 190). Egyike a falu eseményneveinek. Ma már azonban senki sem tudja meghatározni a helyét. E helynév az osztott (melléknévi igenév) és a rét (főnév) kapcsolatából áll.

Olyüszeg (24), sz., Ojüszeg keleten a Nagyégeroldal (9), délen a Forduló (23), nyugaton a Szomoga (25) határolják. Nagyon érdekes név. A helybeliek csupán annyit tudnak, hogy valamikor itt nagyon sok ölyv (*Buteo buteo*) volt. E határrészt (a térképről ítélve is), felfoghatjuk, mint szegletét. Ezek után könnyen keletkezhetett az ölyv + szeg(let)-ből az Olyüszeg.

Egy Gellért Sándor kéziratban a következőket olvastam e helynévre vonatkozóan: „Érdekes határnevei Egrinek a Rákóczi szállása, amely egy erdőrész a Túrnál. Az Olyüszeg olyan elnevezés, akárcsak Mikolában a Génfalu vagy Varjúnyomás és az Eszterő.”

Az Olyüszeg utótagjában szereplő szeg szóval kapcsolatban egy egész tanulmányt idézhetnénk. Az alábbiakban készséggel idézünk Bakos József A szög köznév alak- és jelentésváltozatai hely- és személyneveinkben című tanulmányából: „Annál is inkább érdeklődésre tarthat számot a vizsgálódás, mert a szeg–szög köznév tulajdonnévi, helynévi, személynévi megterhelése feltűnően nagy. Kitént például, hogy a szeg–szög név önállóan, toldalékok nélkül és toldalékolva helynevekben önálló elemként (Szeg–Szög) vagy elő- és utóragként (Szeghalom, Egerszeg) gyakrabban vállal szerepet, mint személynevekben. Adataink elemzéséből az is kitént, hogy a legtermékenyebb névalkotói szerepet az „angukus”, „Winkel”, „Ecke”, „szeglet”, „sarok”, „beszögellés”, árnyalt finnugor eredetű szeg–szög név tölti be helyneveinkben (vö. még Nyr. XV., 526. MNy. LXII, 374). Ezekkel a jelentésváltozatokkal közvetlen kapcsolatba hozhatók a helynévi szerepben kialakult következő jelentésváltozatok: „kanyar”, „kanyarulat”, „folyókanyar”, „hajlat”, a folyók, erek egybefolyása közötti „zug”, illetőleg „szug”, „szugoly”. Régebben ugyanis valóban megvoltak azok a természeti tényezők, amelyek a természeti névadás reális indítékául szolgáltak. A régi „vizes világban”, a Bodroghözben, az Ecsedi Láp környékén, a Berettyó, a Szamos, a Tisza, a Túr folyók vidékén, a Sárréten, a Rétközben nem véletlenül funkció-

nált nagy megterheléssel a „kanyar”, „folyókanyar”, „hajlat” jelentéstartalmakat hordozó szög név a földrajzi nevekben.” (vö. Kázmér M., Végh J.: Névtudományi előadások. In: Nyelvtudományi értekezések. 70. sz. II. Nyelvtudományi Konferencia. Bp., 1970, 50–53.)

Ördögösdomb (45), (vö. még SzamSz. II. 199). A Fenekrekettye (10), a Kavicsos (44) és a Keskenyrét (31) fogják közre. Előzőleg már utaltunk rá, hogy ez a helynév az ún. eseménynevek csoportjához tartozik, amelyek emlékezésen alapulnak és a régi hitvilág nyilvánul meg bennük.

Szabó Pál 70 éves földművelő így hallotta az öregektől: „Volt Egriben régen egy megbolondult diák, aki állítólag papnak készült. Éjjelenként ott sétálgatott egyedül a „dombon” és azt mondogatta, kiabálta: „Pap lesz Imre tavasszal! Pap lesz, bizony mondom néktek.” Azt mondják szerelmes volt egy lányba, abba bolondult bele. A helybeliek sokáig hallották a bolond diák kiabálását, talán még akkor is, amikor ez a diák valójában már nem volt ott a dombon. Elnevezték a dombot azután Ördögös dombnak.”

„Az Ördögös és Akasztófa sorja nevű dűlői bizonyos jelentőséggel látszanak bírni” – írja a Szatmár vármegye című monográfia. Az Akasztófa sorja nevű dűlő ma már nem ismeretes Egriben. Bizony régen lehetett, amikor a földesúr felakaszthatta engedetlen jobbágyait. Az Ördögösdomb azonban ma még elevenen él a köztudatban. Sokan ismerik a fent említett történetet is.

Papszomoga, hn., (vö. Csb. SzamSz. II. 217). Minden bizonnyal azonos a ma ismert Szomogával (25). Annyiban érdekes a helynév, hogy előtagja bizonyítja: e földterületet a falu papja használta.

Patkányoshát, hn., (vö. CsB. SzamSz. II. 223). Ma már kihalt névnek számít, eredete ismeretlen.

Pendelyesföld, Pendejesföüd, hn., (vö. CsB. SzamSz. II. 225). E három földrajzi nevet Csúry Bálint szótárából vettem át. Sajnos ma már ismeretlenek az egriek számára. Mivel senki sem tudja, hol találhatók ezek a határrészek, nevüknek eredetéről sem beszélhetek. Talán Csúry valamelyik tanulmányában értékes magyarázatokat találhatnánk e nevekre vonatkozóan.

Pirosberek, Pirozsberek, hn., Egri (CsB. SzamSz. II. 235). Kihalt név, melynek eredete ismeretlen.

Pintyekincse (46), r.1., körös-körül égererdő övezi. Ez a fákkal és bozóttal borított terület alkalmas menedéket biztosított a kuruckor előtti és utáni idők szegénylegényeinek és betyárjainak, akik rettegésben tartották a környező megyék földesurait. Nem véletlen tehát, hogy még ma is élnek a falu öregjeinek⁸ emlékezetében az előző századok betyáralakjai. A monda szerint a 46-os számmal jelzett részen a híres máramarosi betyár, Pintye Grigor tanyázott alkalomadtán. Állítólag ide rejtette a környező vidéken élő uraságtól elvett kincset. Abban az időben (1717) itt erdő volt, körülötte lapályos, ingoványos, átjárhatatlan erdő, amely elősegítette a betyárok életét. A betyároknak ez a tanyája kb. egy km távolságra lehetett a Szatmárt Nagybányával összekötő főútvonaltól. A főútvonal mindkét oldalán hatalmas kiterjedésű tölgyfaerdő volt, amely ugyancsak jó menedékhely volt az útonállóknak számára. Emberi település nem volt a közelben, csupán a Verescsárda (50), ahol Pintye és emberei zavartalanul mulatoztak és vártak az úton elhaladó nagyúri kocsikra. Tehát e kedvező földrajzi fekvés rekonstruálása után könnyen elhithetnénk a monda történelmi hitelességét. Miért is kételkednénk, hiszen a mondák magva mindig valódi történet, olyan esemény, amely az egész népre kihat, nemzedékek adják és alakítják tovább, míg a történetből monda lesz, a történelmi valóságból költészet. Valóban, a történelmi valóságból irodalmi mű is született: Gaál József Szirmay Ilona című romantikus regénye. A regény főhősnője Szirmay Ilona, Szirmay György leánya. Szirmay Györgyről tudjuk, hogy 1614-ben Egriben vett egy nemesi udvarhelyet és egy telket. A regényben szerepel Pintye Grigor is, aki Nagybánya és Szatmár hegyeiben, sűrű erdeiben az „erszényesek” réme volt. Rettegésben tartotta ezt a vidéket és a gazdag urak (köztük Szirmay György is) esküdt ellenségei voltak. Miért haragudott Pintye a Szirmay családra? Pintye Rákóczi seregében szolgált együtt Karácson Tivadarral. Vezérük Szirmay György volt, aki jobban szerette Karácsont, noha erejük és bátorságuk egyforma volt. Végül a két bajnok összecsapott, de Pintyét legyőzték Karácson emberei. Halálra ítélték, de megszökött az erdőbe és bosszút esküdött bántalmazói ellen. Ez a kis irodal-

mi kitérő nem tartozik ugyan szorosan a dolgozatomhoz, de úgy érzem, tartozom ennyivel nagymamám, Budai Etelka emlékének, akinek megglepott határozott válasza, mikor fölvettem a kérdést: Vajon igaz-e a Pinytyéről szóló história? A válasz ez volt: „Ha nem hiszed, olvasd el Gaál József Szirmay Ilonáját, ott minden meg van írva.”

Piskáros (65) sz. A Piskáros-tó (67) szomszédságában terül el, innen ered a neve is (vö. CsB. SzamSz. II. 236).

Piskáros-tó (67), Piskárostóu. A piscina, latin eredetű, „halastó” jelentésű szóból ered. Kezdetben a halastó neve piskarus volt, a Piskarus tavát már az 1216-os adománylevelé említi. Ma csak laposnak nevezik. „Ennél a halastónál három falu határa futott össze: Terebesé (Turulung), Egrié (Agris) és Mikoláé (Micula). Létezett a Piskáros árka is, amelynek hármasshaszna volt. Levezette a Piskáros tavának vizét, s abból „lapos” lett – jó kaszáló. Másodszer a Túr vize bejött a terebesi legelőre s onnan a Piskárosra és annak vizét is levezette. A harmadik haszna: hozta a halat a Halastóba vagy a Halas-Egerbe, ahogy a régi írások emlegetik.”⁹

Szabó T. Attila szerint ebben az esetben is halastóról van szó: „Benünket itt most a sulyom köznévé érdekel. Köznevünk ebben a jelentésben először I. Géza királynak a garamelléki apátság számára 1075-ben kiadott alapítólevelében szerepel és 1124-es átírásában: Chonu és Chan halászközség (villa Piscatorum) határában felsorolt tizenegy halastó (piscina) neve között Sulmos alakban.”¹⁰ (Ld. 1563: piskárus-tho).

Tehát a piscator → piskárus → piskáros

Ponyvás (42), sz. A Piskáros árkától (66) nyugatra terül el. Nevének eredete ismeretlen. Nem tudja senki a helybeliek közül, hogy milyen kapcsolata lehet a ponyva szónak az illető területtel.

Rákóczi szállása, Rákóucziszállása, hn., Egri (vö. CsB. SzamSz. II. 259). Gellért Sándortól tudjuk, hogy „a Rákóczi szállása egy erdőrésze a Túrnál”. Minden bizonnyal a kuruc szabadságharc legendás hősről van szó, akinek szálláshelyét híven őrzik e helynevünk.

Reszege-pataka pataknev, Egri (vö. CsB. SzamSz. II. 270).

Rókalyuk (69), sz., Róukajuk. A Szilastól (34) délre kerül el. Magasabb kiemelkedés, amelyet a helybeliek dombnak is neveznek. A domb enyhén lejt a szélek felé. A domb középpontja felé haladva egyre több homokos talajt találunk. Távol lévén az emberi településtől, alkalmas tanyázó helye a rókáknak, amelyek több földalatti járatot vájtak ki itt. Innen ered a neve is: róka + lyuk = Rókalyuk. Azt hiszem, nem tévedek, ha azt állítom, hogy e helynév pár évtizede keletkezhetett, hiszen Csúry Bálint nem említi szótárában. Sokkal régebbi ezzel szemben a Szabó T. Attila által tárgyalt Rohaszlik (vö. Szabó T. Attila: Anyanyelvünk életéből. 436).

Sepsi-rét (5), r., Sepsirét. A Sepsi tanya (71) és Sepsi útjától (72) délre eső rét neve. Jó kaszáló.

Sepsi-tanya (71), Sepsitanya. Nevét birtokosának nevéből kapta. Sepsi Károly a 19. század második felében tanyát építtetett ide, mert birtokának nagy része volt itt. A múlt század elején ő volt a legnagyobb birtokosa a falunak.

Sepsi útja (72), Sepsitutya. A tanyától (71) a Zsaró útjáig (51) húzódó dűlő neve.

Setétszeg, Setétszeg, hn., Egri (CsB. SzamSz. II. 296).

Silarét hn., Egri (vö. CsB. SzamSz. II. 296).

Szalavény Egri (vö. CsB. SzamSz. II. 316).

Szatmári-rét (7), r., Szatmárirét. Nyugaton a Vármegye árka (52), míg keleten a Csapó árka (53) határolja. Hogy honnan kapta a nevét, a helybeliek közül erre senki sem tudott válaszolni. Valószínűleg régebbi elnevezés lehet, hiszen a rét neve szerepel az egyik népdalban is:

*„Réten, réten, sej a Szatmári réten,
Elvesztettem a zsebbe való késem,
Késem után a karikagyűrűmet
Azt sajnálom, nem a régi szeretőmet.”*

(Szabó Sándor, 68 éves pásztor)

A névadási indíték lehetett a rétet birtokoló tulajdonos neve is, hiszen még ma is él Szatmári nevű család a faluban. Ők azonban nem emlékeznek, hogy valaha is elődeiké lett volna a rét.

Szászköblös (33), sz., Szászköblös. A Csorda út (58) jobb oldalán található. Északon a Legelő (80), míg keleten a Vágott erdő határolják. A tagosítás után (1896) többen a kisgazdák közül közösen megvásárolták ezt a területet birtokosától, Sepsi Károlynétól. A terület összesen 100 köböl volt, amelyet a kisgazdák egymás között felparcelláztak. A régi területmérték szerint a földművelők „köblös” földről beszéltek. (A köblös századonként és megyék szerint váltakozott 1,96 és 2,23 m között.) Az öregek ma is köblösről és nem köbölről beszélnek. Így: tíz köblös földem volt és nem tíz köböl földem. A helynév is így keletkezett egyszerű szóösszetétel alapján: száz + köblös.

Szélmalom (61), sz., Szélmalom. A hajdani Szélmalom után nevezték el a szomszédos földterületet. A Szélmalom (61) egy hirtelen emelkedő dombra volt építve. Előtte, északra nyílt terep volt és általában ebből az irányból fúj (nyíllal jelzett) az erős, északi szél. Így nevezik a helybeliek. A hagyomány szerint csak akkor működött, amikor erősen fúj a szél.

Szilás (34), sz. A Köröságtól (4) keletre, a Rókalyuk (69) szomszédágában található szántóterület neve. Nevének eredete ismeretlen.

Szilasdomb (34), sz., Szilazsdomb. A Rókalyuk (69) terebesi határ felelőli része. Nevét földrajzi domborzatáról kaphatta. A szil(as) lehet a szilfa köznévképzett alakja is.

Szomoga (25), sz. A Harangláb (63) folytatása északnyugatra az Olyüszeg (24) szomszédságában. A név eredetére vonatkozóan senki sem tudott felvilágosítást adni. E helynév eredetének eldöntésében hasznos tanácsot kaptam Gellért Sándortól, aki foglalkozott a környező községek helyneveinek eredetével: tőle tudom, hogy Szomoga határrész Egrin kívül, Bábonyon és Dabolcon is van. Mindhárom helyen ugyan-csak lapos, vizes területet hívnak így. Kniezsa István bizonyítása szerint: a magyar szomoga–szamoga a régi magyar szumuga, egy „mocsaras” jelentésű, szláv smuga szónak az átvétele. „Szomoga 1270: HO VI, 169; Vált.: Szumuga 1270: HO VI, 169; Szomuga 1357: MNy 31:231; Szomoga 1342/1482, 1357: Szamosvidék, Szamoshat MTsz, MNy 31:231, SzamSz.; Szamoga 1363: Szamos vidék MNy 31:232, SzamSz.; Comoga: 1479-től MNy. 31:231, SzamSz. = „flache, feuchte, mit Dinsen bewachsene Stelle” (lapályos, vizenyős, kákatermő hely), régen rivulus, Rinnsal csermely is; szláv Smuga, vö. le nyj smuga „Morast Karlovicz Slownik gwar polskich”, „eine schmales, langes Wiezenstück, Linde, Morast” középkori adatok Kozierowski „Badania nazw geograficznych” című műveiből MNy31: 233; fehérórosz smuha „morastiger langer Streifen” uo. A szó „Streifen”, „sáv” jelentésű szláv Smuga szóval azonos; MSW. 311, BSE. 504. Feltűnő ugyan, hogy e szó az északon kialakult speciális értelmében bukkanjon fel a mi területünkön, azonban nem áll egyedül. Vö. a gorond címszó is. Kniezsa MNy 31: 231”

Szonda (68) (Centru nr. 3. Noroieni). A legfiatalabb elnevezés, alig tízéves. 1967-ben ezen a helyen kőolajkutató berendezésekkel hozzá-láttak a föld mélyén található kőolajerek feltárásához. A szakemberek szerint nyers kőolajtartalék van itt és hamarosan megkezdik a kitermelését. A helybeliek a szonda körüli földterületet elnevezték Szon-dának.

Szurdokmező, Szürdokmezőü, hn., Egri (vö. CsB. SzamSz. II. 361). Ma már nem használták e helynevet. Nem tudhatni, hol terült el e terület Egri határában. Az összetétel előtagja az EKsz. szerint: „szurdok fn föld. Vízről kivályt, meredek falú, keskeny, mély völgy (szurdék)”. (vö. Magyar Értelmező Kéziszótár. Bp., 1972, 1316.)

Tatárdomb (40), sz. A Mikolai hídtól (49) északra elterülő dombos terület neve. E helynévről is legenda szól, amelynek alapja történelmi valóság. A tatárok 1717-ben a beszercei szorosnál betörték és a Szamos völgyén feljöttek egészen Máramarosig. Innen hamarosan ellepték Ugocsa és Szatmár megyék nagy részét. Így jutottak el Egribe is és a környező falvakba. A tatárok ekkor rabolták el Szirmay Ilonát, Szirmay György leányát. A máramarosi haramiavezér, Pintye bosszúból a tatárok kezére játszotta az időközben meghalt Szirmay György vagyonát. Szatmárról jöttek segítséggel Mikola felől, üldözőbe vettek egy csapat tatárt, akik ezen a dombon tartózkodtak. Az üldözés következtében a tatárok a Túr felé tartottak. Azóta ezt a dombot elnevezték Tatárdombnak.

Tejestag (19), sz. Északon az Egerhát (15), míg délen és nyugaton a Barabás-tag határolják. A hagyomány szerint ezen a helyen valaha volt egy bekerített rész, ahol szarvasmarhákat tartottak tavasztól őszig. A teheneket itt fejték este és reggel és csak ősszel hajtották be a falvakba, az istállóba. A bekerített földterületet és környékét elnevezték Tejestagnak. Csúry Bálint gyűjtőmunkája idején, 1910-ben még nem létezett ez a helynév.

Téglaszín (62) tó és környéken szántóföld Téglaszén (vö. CsB. SzamSz. II. 375.). A Csordaút (58) és a Dobosfalva (60) között kb. 0,56 ha területen fekvő tavat és környékét nevezik így. Ezen a helyen készítették és készítik napjainkban is az építkezésre használt vályogot és téglát. A nyers téglát, mielőtt égetnék, szárítják. A szárítást előre elkészített színekben végzik. A szín „részben nyitott oldalú, féleresztes gazdasági épület, kocsiszín”. A szín Egriben szén-szén néven ismeretes. A téglagyártásnál használt szín és a földművesek által használt szín (kocsiszín) között alaki hasonlóság van. Megtörténhet azonban, hogy az elnevezés nem innen ered. Egyszerűen: ezen a helyen téglát és szenet égettek = Téгла + szén A Szatmár vármegye című monográfiában említést tesznek a Szénégető és a Téglavető tanyákról. Ma már csak a Téglaszén szerepel a határnevek között.

Töltésmezeje, Tötítésmezeje, hn., Egri (vö CsB. SzamSz. II. 401). Ma már nem ismeretes sem a hely elterüleri része, sem az elnevezés. Kihalt név.

Tömeg, hn., Egri (vö. CsB. SzamSz. II. 401).

Új-Egri (70) Agriş Nou (Egri Kolónia). A Mikolai hídtól (49) kezdődő és a Mikolai út (77) két oldalán található emberi település neve. Lakosai román nemzetiségűek, akiknek egy része tagja az egri mtsz-nek, másik része Mikolában vagy Szatmáron dolgozik. Van egy I-IV. osztályos iskolájuk is, ahol az oktatás csak román nyelven folyik. Azok, akik állandó tagjai az egri mtsz-nek, házhelyet kaptak és oda lakóházat építettek a faluban.

Újsor (79), utcanév A helybeliek többféleképpen nevezik:

a. Sikátor, szűkebb utcarész mint az utána következő. Az Újsor legrégebbi része. Itt épültek a leghamarabb lakóházak.

b. Új utca az Újsor legfiatalabb része. Az itt található házak nagy része a 20. században épült.

c. Holtyúk utca, Hóuttyukucca (gúnynév). Állítólag egyik évben az utcában minden tyúk elpusztult dögvészben. Ezért emlegetik az utcát Holtyúk utca néven.

Vaskút. A legelő kellős közepén található egy kút, amelynek igen nagy a vastartalma. A legelőrésze neve emiatt lett Vaskút.

Vágotterdő (32), sz., Vágottördő (SzamSz. 432 is). Valamikor nagy erdőség volt ezen a részen. Majd az erdőséget kiirtották, kivágták, a területet pedig földművelésre alkalmassá tették. A fölszántott területet aztán elnevezték Vágotterdőnek.

Vármegye árka (52) Pataknev (Egri) (vö. még CsB. SzamSz. II. 441) vagy Nagyarok. Tulajdonképpen patak, amely teljesen körbefogja a falut. A Túr folyó egyik ága, amely 3-4 km távolságra elkanyarodik a Túrtól. A Sepsirét (5) nyugati oldalán két ágra szakad. Amint a térképen is látszik, a patak mindkét oldalán húzódik végig az éger-rét. Már a 11.

században is létezett ez a patak, amikor is Egerpatak néven ismerték. A legmeggyőzőbb bizonyítékok az etimológiai szótár adatai: „Első adatok: 1087: Egur ORTV. Vizr. ANONY 32. E. „defluuio egur”, „ad fluuium egur” alakv. Egür /1. feljebb és vö. az Egur írott alakot a következő tulajdonnévi összetételekben: Egurbeg ... Egurfeu ... Egurpotok. Szatmár megyében a Túr baloldali mellékveze: Sáréger, Homoki-éger és Eger alakban (vö. MESZ).

A kezdeti Égerpatakából később Nagyárok lesz, mert „az eger szó kihalt 1715-ben”¹¹. A helybeliek közül sokan Nagyárok néven ismerik. Mások¹² viszont, ismerve a falu történetét, Vármegye árkának nevezik, mert a hagyomány szerint ezt az árkot (patakot) a vármegyei hatóságok tisztították ki, hogy megakadályozzák a gyakori áradásokat.

Verescsárda (50) út menti kocsmá vagy csárda neve. Állítólag a 18. században építtette egy zsidó kereskedő.

Vettút (57), Vettut. A tagosítás után ezen a környéken sok parcella földterület volt kisgazdák tulajdonában. Út nem volt itt, ezért akiknek földjük volt, közösen megvették a falu földesurától egy kb. tíz m széles földcsávot, amelyet útnak használtak fel. A neve is innen eredt: vásárolt, vagyis Vettút.

Vitályos, Vitájos (Egri) (vö. CsB. SzamSz. II. 464).

Zsaró (6), Zsaróu. E helynév eredetére vonatkozóan a helybeliek megkérdezése után sem sikerült elfogadható magyarázatot adni. E földterületen nagyszámú perje (vadnövényzet) található. E növényfajta főleg a nehezen megmunkálható, műveletlen földterületen nő. Másik sajátossága, hogy elágazó hajszálgökörei vannak, amelyek gyorsan szaporodnak. A perjés föld (vagy ahogyan a helybeliek szokták mondani: pernyés föld) sokkal több munkaerőt követelt, mint más jellegű föld. Mondhatjuk úgy is, hogy zsarolja a földművelő erejét, vagyis zsaroló. A zsaroló szóalakból könnyen eljuthatunk a zsaró szóalakhoz, ha e régi elnevezésből az évszázadok folyamán szótag kieséssel a rövidebb alak lett használatos: Zsaró. Mindez azonban pusztán hipotézis, amelyet tudo-

mányosan bizonyítani nem tudok, de talán vitára adhat alkalmat, amelyek során tisztázódní fog ennek az elhomályosult tövű helynévnek az eredete. Az eddig elmondottakhoz még csak annyit: a magyar hangtörténetben nagyon gyakori jelenség, hogy a második, vagy harmadik nyílt, azaz magánhangzóra végződő szótag rövid magánhangzója kiesik, s így a szó egy szótaggal megrövidül. E fejlődés eredeti szókincsünkben elég gyakori, még gyakoribb azonban jövevénytiszavainkban. Pl. szláv eredetű a semele → zsemle → zsemlye szó.¹³

Zsaróeleje (29), sz., Zsaróúelėje. Nevét onnan kapta, hogy a Zsaró (6) rét előtt keletre terül el. Azért eleje, mert aki járművel akarja megközeleíteni a területet, annak át kell mennie a rét előtti dűlők egyikén.

Zsaróútja, Zsaróúttya. Nevét a szomszédos földterületről kapta. Ez az út köti össze a Zsarót a Csorda úttal.

JEGYZETEK

¹ Szabó István 90 éves földművelő vallomása szerint.

² Ifj. Kiss Bálint, 60 éves földművelő és sokan mások szerint.

³ Gombocz Z., Melich János: Magyar etymológiai szótár. Bp., 1914–1930 I.k. 1484–5.

⁴ Ld. uo.

⁵ Ld. uo.

⁶ Szabó István, 50 éves, volt mtsz-elnök közlése szerint.

⁷ Gellért Sándor: Mikola története az okmányok és a feljegyzések, valamint a régi öregek visszaemlékezéseinek tükrében 45. (kézirat).

⁸ Gellért Sándor mikolai tanár, költő szerint.

⁹ Szabó T. Attila: Anyanyelvünk életéből. Bk., 1970, 440.

¹⁰ Kniezsa István: A magyar nyelv szláv jövevénytiszavai. Bp., 1955, 537.

¹¹ Szabó T. Attila: A kalotaszegi helynévanyag vízrajzi szókincse. Kv. 1942. 10.

¹² Szabó István, 90 éves földművelő és sokan mások szerint is.

¹³ Szabó T. Attila: Anyanyelvünk életéből. Bukarest, 1970, 429.

MELLÉKLETEK

1216. II. András király adománylevele Merc grófnak Mikola helysége vonatkozóan. Szirmai Szirmay Antal eredetiből fordította

„A Szentséges Szentháromságnak, és oszthatatlan egy Istenségnek nevében; András Istennek kegyelméből Magyar, Dalmát, Horváth, Ráma, Rác, Galicz és Ladomér Országoknak Királya örökre.

A Királyi adakozásnak szokása azokat a többiek felett királyi adományokkal megtetézi, kiket ajánl az igazság, és akikért közben járul az ő hosszas szolgálatjoknak hívsége, hogy az ő ivadékik örvendezzenek, hívségesebben, akik elejének becsülete és munkássága ezekre utat nyitott. Tekintvén tehát sok, és igen sok szolgálatait, amelyeket MERC Gróf, a Szathmárba lakó Németek helységéből nekünk fáradhatatlanul tett, az ő érdemeiért bizonyos Nichola nevezetű földet ő nékie, és ő általa az ő maradékinak örökös jussal adtuk birattandót, mely földnek tudni illik bizonyos asszonysággal, néhai Saul Gróf feleségével elcseréltük más földért, melyet a Chanádi várnak hatalmából kivéven, a nevezett özvegynek által adtuk, és a mi reá állásunkból a Zenthai Klastromnak ajtatosan ajándékozta, felől adván 40 gyra (Mark) ezüstöt, amelyet az eléhozott Merc a többször említett asszonyságnak fizetett a maga értékéből Váradon sokak előtt. Azon földnek birtokában tehát a nevezett Merc Grófot, ami Perest oldónk Jobe Erdowdi Gróf által törvényesen bévezettettük, aki azon földet határ jelekkel el is határozta.

Az első határ jel kezdődik nap keletről azon folyóvíztől, mely Túrnak neveztetik, Raphael Gróf malma mellett, ahol két nagy tölgyfa megjelöltetett, és ottan Kristóf Grófnak határát érvén jön egy tóhoz, mely Pscharusnak neveztetik, és annak a közepén mégyen Nog Egre felé, ahol összeütközik Pothena fölgyével, és onnét Rekezil végén a Vasváre határral, onnét dél felé mendegélvén összeütközik a Németek helységének

határral a régi híd mellett, ahonnét viszen Egre mellett a Rafael Grófnak folygyéhez, ahol az út mentibe egy nagy tölgyfa mellett két határhányás hányatott. Onnét Berche felé tövisses bokrok között ballagván, megint Raphael Grófnak folygyével határozatitk, és ottan Egre Nicholai helységnek marad, ahonnét a nap nyugatra fordúlván, szomszédoztatik Kozma folygyével, észak felé pedig menvén Berchétől a Terebes felé vivő útnak mentébe Tuberonnak határral, az még a Hodus vizén átmenvén a Túr vizéhez viszen, ahol létezett határhányás Craldos fa alatt, és onnét visszafordul napkeletre a nevezett Túr vizén, melynek fele Nichola helységhez, más fele Bothár helységhez tartozandó, és úgy az első határ jellel egyesül.

Hogy pedig ezen törvényesen tétetett adománynak, és megvételnék beteljesedése örökös erőt végyen, és megálljon sértetlenül, ezen Levelet a mi képünknek pecsétjével megerősítve többször említett Mercnek adánk bizonyáságul.

Adatott Tamás mesternek Fejérvári Prépostnak, és a Mi Királyi Udvari Kancellárunknak keze által, Urunk megtestesülésétül 1216 Eszt országlásunk 15. Esztendejében.”

Szirmay utóirata 1810 körül

„A fentebb írt határjelek most is többnyire megvannak. Túr vize, Pis-káros tava, Nog-Egre Nagy Éger, Vasváre Vasvári, Németek helysége Kis-Nempthi most Némethi Határba, Berche Szárazberek, Hodos vize, Bothar Bathár helysége, Gróf Rafael, Petina Tuberon az akkori birtokosok nevei lehettek, kik közül nevezetes Petina Kolch (Kolcs) helységben leirattatik. Chaldosfa nem egyéb, hanem vagy Corylus Mogyoró, vagy Cornus Som, vagy Carpinus tölgyfa, ahonnét a Hodos vizén átmenvén a határjárás Batárhoz vezetett, de ez időnek jártával megszorított, és már Mikola Hodosson átmenvén Batárral nem határozatitk.

1237. Ezen Merc, Gróf Zothmárnak is nevezte magát, fiai voltak, micholay, kinek végső rendelését 1 Rész § 4. eléadtuk, és ez is Zarázberek leírásában neveztetik, ez után Dezmér, vagyis Desew (Desiderius) és Fylpy, az az Filip.”

Szirmay Antal a vármegyei jegyzőkönyv alapján így írta le a tatárjárást

„Mintegy 12000 tatár Erdélyben Besztercénél beütvén egész Szatmár városig jött, mindent elpusztított, tízezer Erdély és Szathmár vármegyei lakosokat felfűzvé, gróf Károlyi Sándor főhadivezér helytartójának és főispánnak Őfelségétől hatalma lévén az olyan ellenséges beütéseket meggátolni, Bagossy Lászlónak vezérlése alatt felfegyvereztette a Tisza-melléki nemességet és a tatárokat üldözőbe vette. Hogy pedig két tűz közzé szoríttassanak, a borsai szoros utat, amelyen Havasalföld felé kimenekültek, hirtelen szálas fenyőfákkal bévágatta, és annak őrizetére Karácsony Tódor oláh jobbágyot, mint hadnagyot a vármegyének 30 hajdujával Teschéni jó puskákkal, Oldalaiban levő pisztolyokkal s éles kardokkal felfegyverkezve rendelte. Amint is a tatárok Nagybányánál megtámadtatván, és üzettetvén Ugocsa felé vették útjokat, és azt fel is dúlván, mivel meghallották a császári tábornak Nándorfehérvárnál aratott nagy győzelmét. A törököknek a megveretését és azon erősségnek a feladatását. A borsvai szoros út felé siettek. Ahol nagy akadályta találván, sokakat közülük golyóbisokkal, többeket karddal földre terített, igen sokakat eddig megsebesítvén, azoknak egynéhány ezernyi sokaságát a fenyves havasokba menedék helyet keresni kényszerített, s úgy elszélesztvén őket valami 8000 keresztény lelket azoknak igájából kiragadott és megszabadított.”

A református egyház egyéb vagyontárgyai

Két kanna az Úr Asztalához, kerekded a szájuk. Fedelesek – az egyiken Matolcsi Zsófia neve, a másikon nincs semmi írás.

Továbbá két ezüst pohár, a nagyobbik arannyal van bevonva, belül egy kicsit aranyozott. A nagyobbiknak a címerében ez az írás van: Kop.S.K.

Egy ón tányér, két címer van rajta: L.S., a másik C.B.

Ón tál, melyen Sigmond Kádár János uram neve olvasható. Alján a címerében van I.D. és EINZINN és LIN.LINN.

Keszkenő, melyet Szodorai Mária, Szirmay Lajos felesége adományozott.

Mindezeket feljegyezte Gyenge János prédikátor 1790-ben.

Az egyház földjei és rétjei a határban

- a. A Terebesi Fordulón: Égerfőn, a Terebesi út mellett, Ilona gödrire véggel, Egriné és Kádár Pál a Jákosnál.
- b. A Gombási Fordulón: Nyíresen, az Ócska temető végén.
- c. A Mikolai Fordulón: Ördögös.
- d. Kaszálók: A Mikolai Fordulón, Pap Szomoga, Ponyvás, Nagyégeroldal, Kovácsháza mellett, Csorda-gát.

Egyházfiak a 19. században

Kósa András (1808–1835)

Kósa László, Erdős Pál (1836)

Borbély József (1837–1844)

Daboltzi László (1845)

Kósa László (1846–1853)

Udvarhelyi Lajos (1854–1855)

Borbély János (1856–1857)

Karikás Ferenc (1858–1864)

Szabó Mihály (1865–1867)
 Szarvas Lajos (1868–1893)
 Búcs Antal (1894), harangozó is volt.

Arany ábécé

A.

*Amit nem kívánsz magadnak,
 Te se tedd embertársadnak.*

B.

*Bánj a házi cselédekkel
 Mindig úgy, mint emberekkel,
 Testvéridet szívből szeresd,
 A szép egyezséget keresd.*

C. CS.

*Csúfságot vénekből ne tégy,
 Hogy azért büntetést ne végy.
 Gyermek te is vársz vénséget,
 Adj hát vénnek tisztességet.*

D.

*Dolgozzál, tanulj serényen,
 Jó kedvvel, nem tunyán s kényen.
 Hogyha tanulni nem szeretsz
 Megbánod, ha vén leendesz.
 Legjobb örökséget vettél,
 Ha okosan neveltettél.*

E.

*Elvett jókat ne fitymáljad,
De azokat megháláljad.
Ha nem mondasz köszönetet,
Nyersz goromba-nevezetet.*

F.

*Fogadást csak okosan tégy,
De aztán szádnak ura légy.
Esküvést ritkán végy szádba,
Soha ne esküdj hiába.
Ha esküdni mersz hamisan
Megver Isten bizonyosan.*

G.

*Gondot másokról is viselj,
És ne csak magadra ügyelj.
A szegényt is kell szeretned,
Nagy vétek volna megvetned
Ha hát bírsz földi javakkal,
Jól tégy a megszorultakkal.
Másnak tett szolgálatodért,
Ne kérj mindenkor bért.*

H.

*Ha nemes a famíliád,
Még az becset nem ruház rád;
Tehát azzal ne hánykolódjál
Parasztra ne csúfokodjál.
Szeme előtt az Istennek
Paraszt és nemes nincsenek.
Kinél az ész, erkölcs, nemes,
E címre csak az érdemes.*

I.

*Ifjú, kíméld értékedet
Mert bú éri ősz fejedet.*

*Ifjú, ha dobzódol, fecselsz,
Vénségre koldulással élsz.
A sok eszem-iszom végre,
Juttat keserves ínségre.*

J.
*Jól elrendeld mindenedet
Folytasd vidáman tiszteted,
Kezd a napot imádsággal
És végezd hálaadással.*

K.
*Kövess mindig igazságot,
Kerüljed a hazugságot,
Ha csak egyszer hazudni mersz,
Hitelt többet nem-igen nyersz.*

L.
*Légy gyors munkás és hív szolga,
Az ilyenek jól van dolga,
Ne add restségnek testedet,
És sok alvásnak szemedet.
Minden gonoszság kezdete:
A henyélés szeretet.*

M.
*Megbántódon ne állj bosszút,
Békességre ez legjobb út.
Kész légy jogodból engedni,
Mintsem mással perlekedni.
Csekélységen fent ne akadj,
Éktelen szókra ne fakadj.
A rossz ember vétkét megvesd,
De magát mint embert szeresd.*

N.
*Ne csüggedj meg ínségedben,
Tedd tisztéd s bízzál Istenben.*

*Erős lélek legyen benned,
Nem kell mindent szívre vened.
Minden csekélységért ne sírj,
Nagy búdban is magaddal bírij.*

O.

*Óh, félj az első vétektől,
Csak úgy lehetsz ment többektől.
Akármely rejtekhelyen légy,
Lát az Isten, rosszat ne tégy.
Szép korona és ékesség,
Tisztán tartott erkölcsiség.
Hogy meg ne fosztassál ettől,
Irtózzál buja élettől.*

P.

*Példás és jó erkölcsű légy,
Goromba szokást fel ne végy.
Korán tanulj emberséget,
Így találhatsz emberséget.
Ami magadnak nem tetszik,
Azt mással tenned nem illik.
Kerüld rossznak társaságát,
Keresd a jók barátságát.*

R.

*Rossz szót ha hallasz másoktól,
El ne tanuld azt azoktól.
Irtózz trágár, ocsmány szótól,
Mint keresztyént gyalázóktól.*

SZ.

*Szüleid leghívebb barátod,
Javadra van tudod, látod.
Légy hát neki szót fogadó,
Minden tisztességedet adó.
Közöld ővele dolgodat,*

Ne rejtse előle titkodat.
 Ha talán egyszer megfenyít,
 Az csak te javadra válik.

T.

Tilalmas örömet kerülni,
 Rossz tetteiben el ne merülni.
 Ami könnyen megsért és bánt,
 Ahhoz ne nyúlj játék gyanánt.
 Játékos ártatlan legyen,
 Hogy az neked kárt ne tegyen.

U.

Utálj lopni, senkit ne csalni,
 És talált jószágot kivallni.
 Egy pénzt is lopnod szörnyű bűn,
 Lelked sérelme meg nem szűn,
 Míg nem mindent visszaadtál,
 Amit mástól elragadtál.

V.

Valamint mérges kígyókat,
 Kerülni minden csábítókat.
 Ne barátkozz gonoszokkal,
 Te is megromlasz azokkal.
 Ne higgy könnyen locsogónak,
 És a mászt rágalmazónak.
 Álnokság lakik szívében
 Te ne részesülj bűnében.

Z.

Zabolázd indulatodat,
 De legkivált haragodat.
 Ne légy soha szitkozódó,
 Sem esküvel káromkodó.
 Ha indulatidnak engedsz,
 Magadnak bánatot szerzesz.

RÖVIDÍTÉSEK

- Eksz = Értelmező Kéziszótár. Bp., 1972.
 SzamSz = Szamosháti Szótár. I-II, Bp., 1935-1936.
 AE = Szabó T. Attila: Anyanyelvünk életéből.
 ang = angol
 Bp. = Budapest
 dr. = doktor
 db. = darab
 É.n. = év nélkül
 fr. = francia
 gy. = gyümölcsös
 ha = hektár
 H.n. = hely nélkül
 k. = kötet
 kb. = körülbelül
 km = kilométer
 l. = legelő
 m. = megye
 mn. = tetszőleges természetes szám
 mtsz = mezőgazdasági termelőszövetkezet
 old./o. = oldal
 pl. = például
 r. = rét
 sz. = szántó
 szl. = szláv
 ún. = úgynevezett
 uő. = ugyanő
 uo. = ugyanott
 vö. = vesd össze

SZAKIRODALOM ÉS FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- Az ezeréves Magyarország. Ugocsa vármegye. Budapest, 1939, 1139–1141.
- Baán Kálmán: Ósi magyar személynevek. Budapest, 1944.
- Bakos József: A szög köznévi alak- és jelentésváltozatai hely- és személyneveinkben. In Nyelvtudományi értekezések. Budapest, 50–52.
- Balogh Géza: Élő hagyományaink. Otthonom Szatmár megye, 21. füzet, 2004.
- Bara István, Kiss Kálmán: Műemlékvédő Hírek különszáma. 1992 október {in} Emléktábla-avatás. Egri 1992. október 4.
- Bárczi Géza: A magyar szókincs eredete. Budapest, 1958. 146–149.
- Beke György: Boltívek teherbírása. Barangolások Máramaros és Szatmár megyében. Bukarest, 1983.
- Benkő Lóránd, Lőrincze Lajos: Magyar nyelvjárási bibliográfia. 1817–1979.
- Andrei Bogdan, Maria Călinescu: Jud. Satu Mare. București, 1976, 7–70.
- Binder Pál: Közös múltunk. Románok, magyarok, németek, délszlávok feudalizmus kori falusi és városi együttéléséről. Bukarest, 1982.
- Borovszky Samu: Szatmár vármegye. Budapest, 1908.
- Budaházi István: Iskolai napló az egri h.h. iskola időnkénti állapotjáról. Egri, 1880–1906 (kézirat).
- Buia Al. Brodan: Az RNK flórájának kis határozója. Bukarest, 1960. 26–84.
- Bura László: Rész-e a Partiumnak Szatmár? In Szatmári Friss Újság, 2002. augusztus 3.
- Uő.: Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára. Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 1997.
- Constantinescu I.: Dicționar turistic, România de la A la Z. București, 197.

- Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. kötet. Budapest, 1890, 439–442.
- Csűry Bálint: Szamosháti Szótár. I–II., Budapest, 1935–1936.
- Csűrös István: Az Erdélyi-Mezőség élővilágáról. Bukarest, 1973.
- Elek Imre: Túrterebes. Szatmárnémeti, 2002.
- Erdély és népei, szerkesztette Mályusz Elemér, Budapest, 1941.
- Fábíán Sándor: Szatmár, Ugocsa és Bereg, k.e.e. vármegyék (1924–1938). Budapest, 1939, 78–88.
- Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá betűi rendben körülményesen leíratik. I–IV., Pest, 1851.
- Dr. Gazda Dezső: A modern közbirtokosságok az első világháborúig. In Közbirtokossági Hírvivő, 3. sz., 2001.
- Gellért Sándor: Mikola története az okmányok és feljegyzések, valamint a régi öregek visszaemlékezéseinek tükrében (a kézirat Gellért Ákos tulajdonában).
- Uő.: Levél Anna-Maina Raittilának, Csűry Bálintról és munkásságáról. Szatmár, 1938. dec. 27-én, 256–264 (a kézirat Gellért Ákos tulajdonában).
- Uő.: Vejnemönjen fakóján. Szatmárnémeti, 2003.
- Gombocz Zoltán, Melich János: Magyar etymológiai szótár. Bp., 1914–1930. I. k. 1484–1485.
- György Irén: Szalacs 1772–1774-es urbárium. In Partium, VIII. évfolyam, 1. szám, 2001. május, 4–5. o.
- Hátsék Ignác: A magyar szent korona országainak megyei térképei. Budapest, 1880 (Szatmár megye).
- Hunfalvy János: A magyar birodalom földrajza különös tekintettel a néprajzi viszonyokra. Budapest, 1886.
- Imre Samu: Nyelvjárási jelenségek statisztikai feldolgozása. MNyJ. VIII., XI–XIX.
- Inczefy Géza: A névközületté válás folyamata határneveinkben. {in} Nyelvtudományi Értekezések, Budapest, 56–60.
- Uő.: Földrajzi nevek névtudományi vizsgálata. Budapest, 1970.

- Indicator alfabetic al localităților din Republica Populară Română. București, 1974 (Az RNK helységeinek betűrendes mutatója).
- Jakó Zsigmond: Ezerszáz esztendő, in: Magyar Közélet. II. évf. 9. sz. 1998.
- Luchinich Imre: Erdélyi területi változásai a török hódítás korában 1541–1711. Budapest, 1918, 97–400.
- Kádár Gyula: Történelmi Magazin. V. évf. 11. sz., 12. sz. 2003; VI. évf. 1. sz. 2004.
- Kálmán Béla: A nevek világa. Budapest, 1973.
- Kázmér Miklós: Alsó-Szigetköz földrajzi nevei. Budapest, 1957, MNyTK. 95. sz.
- Uő., Végh József: Névtudományi előadások. Nyelvtudományi értekezések. 70. sz. II. Névtudományi Konferencia. Bp., 1970.
- Kniezsa István: A magyar nyelv szláv jövevényszavai. 1. kötet. I. rész, Budapest, 1955, 537.
- Márk-Nagy János, Fülöp Szabolcs: Természeti értékeink a Túrmentén. EKE Szatmárnémeti, 2001.
- Márton Gyula: Magyar nyelvjárás. Babeș–Bolyai Tudományegyetem, Nyelv- és irodalomtudományi Kar, Kolozsvár, 1972. (egyetemi jegyzet).
- Moór Elemér: Szláv eredetű emelkedésnevek alföldi hely- és dűlőnevekben. Magyar Nyelvőr, 1932, 12.
- Muhi Sándor: Szatmárnémeti városismertető. Szatmár, 2002.
- Péntek János, Szabó Zoltán, Teiszler Pál: A nyelv világa. Kolozsvár, 1972, 100–131.
- Soltész János: A nagybányai reformált egyházmegye története. H.n. 1902.
- Szabó T. Attila: A kalotaszegi helynévanyag vízrajzi szókincse. Kolozsvár, 1942.
- Uő.: A szó és az ember. Bukarest, 1971, 434–436.
- Uő.: Közép-Szamos vidéki határnevek. MNy. XXVIII. 58.
- Uő.: Nyelv és múlt. Bukarest, 1972.
- Szabó Endre: Túrterebes helység környékén található természetes és kultúr-életterek nagylepkéfaunájáról. 1983, (I. fokozatú dolgozat).
- Dr. Szabó István: Ugocsa megye. Budapest, 1937.

- Szirmai Szirmay Antal: Szatmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete. II. rész. Buda, 1810.
- Takács Sándor: Régi magyar nagyasszonyok. Bp., 1982.
- Teiszler Pál: Észrevételek a szamosháti nyelvjárás hangrendszerében. Ny/rk. VI. 165–172.
- Végh József: Hangjelölési mutató az önkéntes nyelvjárasi gyűjtők számára. Magyar Nyelvőr. Bp., 1970. január-március 94–99.
- Visky Ferenc: Az Egri református egyház története. Egri, 1938. (Kézirat – az egyház tulajdonában).
- Vöő István: Magyar nyelvjárasi szövegek. Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 1970.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- Tribunalul Judeţean Satu Mare – ACTE URBARIALE
- Urbariul satului Agriş (Egri urbárium) 1774. november 19.
- Conscriptia Contribuabililor din satul Agriş (Egri nevű helység urbariális tabellája) 1888. június 17.
- Opisul actelor utilizate în procesul urbarial al satului Agriş și actele respective (Iromány-jegyzék az Egri úrbéri periratokról) 1857. március 17.–1897. november 11.
- Procese verbale, tabele și situații privind proprietarii din sat și reglementarea urbarială (Tárgyalások jegyzőkönyvei, Kimutatás az Egri község birtokosainak birtokmennyiségeiről az 1892. évi állapot alapján).
- Registru cu proprietarii de pământ și calitatea solului. (Az Egri község határának részletes osztályozási jegyzéke) 1895.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	3
Földrajzi fekvése és szomszédai	5
A község és környékének ősföldrajzi fekvése	11
Növény- és állatvilága	13
Egri a történelmi források tükrében	18
A történelem sodrásában	30
A közbirtokosság Egriben	35
A 20. század főbb eseményei	41
Egri nemes családai 1848 előtt	51
Az Egriben élt zsidóságról	53
Az egyházi élet	56
Az oktatás kezdetei	81
Feljegyzések a 19. századi oktatásról	88
Csúry Bálint iskolás évei	99
Az oktatás a 20. század közepétől napjainkig	125
Madártávlatból... ..	140
Adattár	146
Mellékletek	175
Rövidítések	184
Szakirodalom és forrásmunkák jegyzéke	185
Levéltári források	189

Készült
a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
Szenczi Kertész Ábrahám nyomdájában

Felelős vezető: Sándor Lajos

